

CENTAR E8

MUŠKARCI U SRBIJI PROMENE, OTPORI I IZAZOVI

REZULTATI ISTRAŽIVANJA O MUŠKARCIMA I RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI - IMAGES SRBIJA

MARINA HUGHSON

IMAGES ISTRAŽIVANJE REALIZOVAO JE CENTAR E8 U OKVIRU PROJEKTA "INTEGRISANI ODGOVOR NA NASILJE NAD ŽENAMA I DEVOJČICAMA U SRBIJI II", A U SARADNJI SA UNFPA KANCELARIJOM U SRBIJI I MINISTARSTVOM OMLADINE I SPORTA REPUBLIKE SRBIJE.

REALIZACIJU "IMAGES" ISTRAŽIVANJA TAKOĐE SU PODRŽALI:

IMAGES

International Men and Gender Equality Survey

MUŠKARCI U SRBIJI PROMENE, OTPORI I IZAZOVI

REZULTATI ISTRAŽIVANJA O MUŠKARCIMA I RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI - IMAGES SRBIJA

MARINA HUGHSON

IMPRESSUM

Naslov publikacije: Muškarci u Srbiji: promene, otpori i izazovi –
Rezultati istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti, IMAGES Srbija 2018

Autorka: Dr Marina Hughson

Naziv i mesto izdavača: Centar E8, Beograd

Koordinator projekta istraživanja: Branko Birač, Centar E8

Stručna podrška: Natko Gereš, Promundo

Recenzentkinje: Doc. dr Ana Pajvančić - Cizelj

Dr Lilijana Čičkarić

Dizajn i kompjuterska priprema: Vanja Rakić

Naziv i mesto štamparije: SZR Rebel, Pančevo

Tiraž: 400

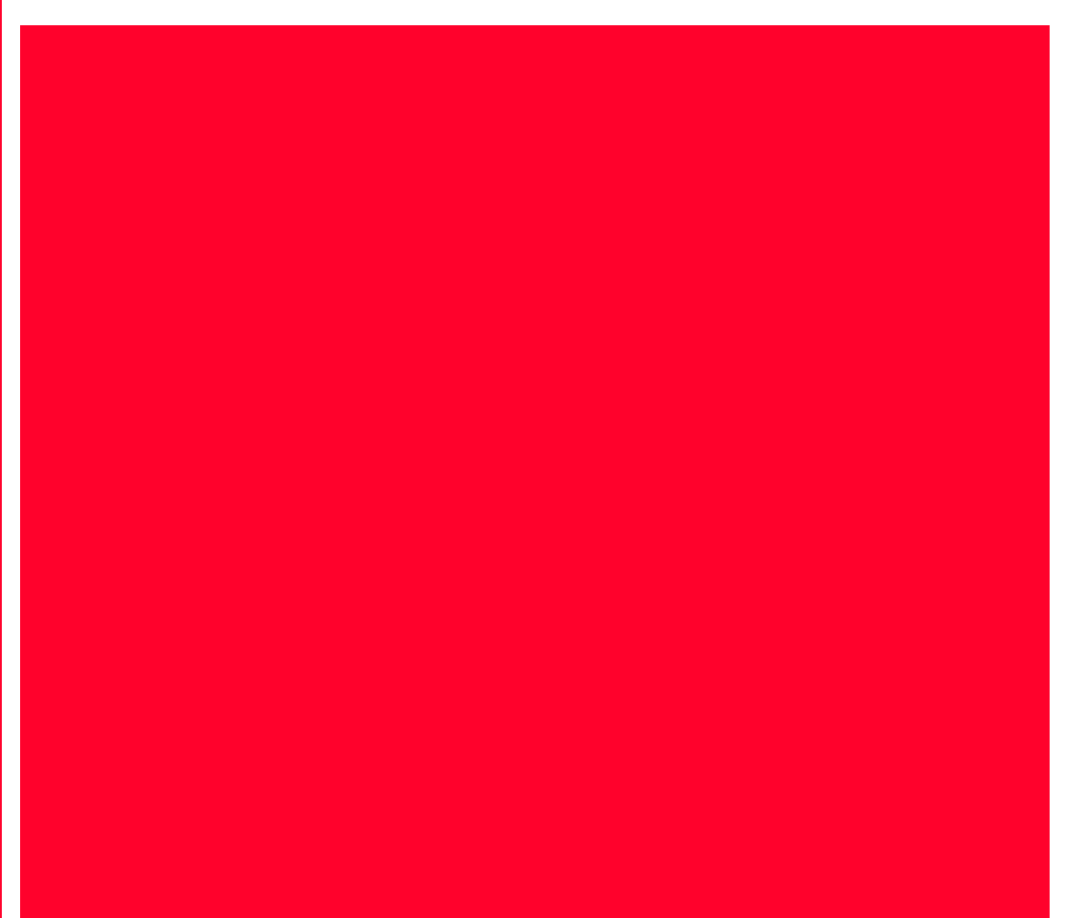
ISBN broj: 978-86-80594-04-0

MUŠKARCI U SRBIJI PROMENE, OTPORI I IZAZOVI

REZULTATI ISTRAŽIVANJA O MUŠKARCIMA I RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI - IMAGES SRBIJA

MARINA HUGHSON

DVANAEST GODINA RADA SA MLADIĆIMA U SRBIJI

Cilj programa je da mladići steknu znanja i izgrade stavove o rodnoj ravnopravnosti i zdravim stilovima života, te da se smanji stopa svih vrsta nasilja među mladima. Sprovođenje programa je počelo 2006. godine, kada je rađeno kvalitativno istraživanje o stavovima i ponašanjima muškaraca manjeg obima, koje je tokom godina preraslo u sveobuhvatni program koji se sastojao od različitih komponenata i čije su ciljne grupe mladi, nastavnici, prosvetni radnici, studenti, novinari i drugi važni akteri. Od početka sprovođenja, program je direktno obuhvatio više od 30.000 mladih ljudi u oko 2.000 različitih projektnih aktivnosti.

Program u Srbiji realizuje Centar E8 uz konstantnu podršku organizacije CARE International, a tokom višegodišnjeg rada, mnoge organizacije i institucije su shvatile važnost rada sa mladima i podržale naš rad u toj oblasti. Takođe, programske aktivnosti su podržane i od strane SIDA i UNFPA u okviru zajedničkog programa "Integrisani odgovor na nasilje nad ženama i devojčicama u Srbiji II".

IMAGES istraživanje je realizovano najviše zahvaljujući podršci UNFPA, kao i CARE International, Oak fondacije i organizacije Promundo. Ovo istraživanje je od velikog značaja, ne samo za kreiranje budućih programa i politika u ovoj oblasti, već i za bolje razumevanje našeg društva. Srećni smo što imamo ove podatke i mogućnost za sigurnije trasiranje budućih aktivnosti.

O ISTRAŽIVANJU IMAGES SRBIJA

Istraživanje IMAGES Srbija se bavi ključnim pitanjima u oblasti muškaraca i rodne ravnopravnosti, uključujući partnerske odnose, dinamiku porodičnih odnosa i glavne zdravstvene i socijalne aspekte muškaraca. U ovom izveštaju su predstavljeni glavni nalazi istraživanja rađenog po metodologiji Međunarodnog istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti (IMAGES), koju su razvili Promundo i Međunarodni centar za istraživanje žena (International Center for Research on Women). Studija se zasniva na kvantitativnoj i kvalitativnoj komponenti istraživanja. Kvantitativno istraživanje je rađeno na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1060 muškaraca i 540 žena starosti od 18 do 60 godina. Kvalitativna komponenta istraživanja je obuhvatila 3 fokus grupe i 15 dubinskih individualnih intervju sa različitim grupama učesnika. Podaci su prikupljeni u novembru i decembru 2017. godine.

Istraživanje i njegova distribucija su obavljani u okviru zajedničkog projekta „Integrisani odgovor na nasilje nad ženama i devojčicama II“, kroz partnerstvo organizacija UNICEF, UN Women, UNFPA i UNDP i Vlade Republike Srbije, na čelu sa Koordinacionim telom za rodnu ravnopravnost. Opšti cilj projekta „Integrisani odgovor na nasilje nad ženama i devojčicama II“ je razvoj socijalnog i institucionalnog okruženja koje će doprineti nultoj toleranciji i eliminisanju nasilja protiv žena u Srbiji. Zajedničke akcije agencija UN i vladinih tela doprinose rešavanju problema porodičnog nasilja i nasilja u partnerskim odnosima, jačaju podršku ženama, devojčicama i njihovim porodicama i stvaraju društvo koje ne toleriše nasilje.

Projekat se realizuje uz velikodušnu podršku Vlade Švedske.

Ova aktivnost je koordinisana od strane Centra E8, Kancelarije UNFPA u Srbiji i Ministarstva omladine i sporta. CARE International Balkans i Oak fondacija su takođe dodatno podržali istraživanje IMAGES u Srbiji.

CENTAR E8

Centar E8 je omladinska organizacija osnovana 2004. godine sa sedištem u Beogradu, usmerena na rad sa mladim ljudima širom Srbije. Glavni fokus rada Centra E8 usmeren je na edukovanje i uključivanje mladića i muškaraca u teme rodne ravnopravnosti, prevenciju nasilja i posebno rodno zasnovanog nasilja i promovisanje zdravih stilova života. Kroz raznovrsne inovativne metode, Centar E8 edukuje, osnažuje, radi na podizanju nivoa svesti i na uključivanju mladih i odraslih. Aktivnosti Centra E8 obuhvataju brojne edukativne treninge i seminare, akreditovane obuke za školsko osoblje, osmišljavanje i sprovođenje kampanja i javnih akcija, sprovođenje istraživanja, izdavanje publikacija, organizovanje konferencija i stručnih skupova, upotrebu teatra u edukaciji i druge.

UNFPA

UNFPA poziva na ostvarivanje reproduktivnih prava za sve i podržava pristup širokom spektru zdravstvenih usluga u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja – uključujući dobrovoljno planiranje porodice, zdravstvenu zaštitu trudnica i porodilja i sveobuhvatno seksualno obrazovanje. UNFPA deluje u više od 150 zemalja i teritorija u kojima živi velika većina svetske populacije, a misija ove organizacije je da obezbedi da svaka trudnoća bude željena, da svaki porođaj bude bezbedan i da se ostvare potencijali svake mlade osobe.

Kancelarija UNFPA u Srbiji je otvorena 2006. godine. Rad organizacije UNFPA u Srbiji je u skladu sa nacionalnim prioritetima, Okvirom razvojne pomoći Ujedinjenih nacija (2016-2020), Strateškim planom UNFPA za period 2014-2017. i evropskim integracijama kojima zemlja teži. Postoje četiri glavna prioriteta kojima se UNFPA rukovodi u primeni pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u svim svojim intervencijama i aktivnostima: (a) pristup dostupnim, integrisanim zdravstvenim uslugama u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja koje su kvalitetne i ispunjavaju standarde ljudskih prava, (b) viši nivo odgovornosti radi eliminisanja svih oblika diskriminacije, (c) osnažene marginalizovane grupe i (d) razvoj populacionih politika zasnovanih na ljudskim pravima. Programске strategije uključuju zagovaranje, dijalog i savetovanje o politikama, izgradnju kapaciteta i upravljanje znanjem.

DISCLAIMER

Sva prava zadržana. Sadržaj, analize, mišljenja i preporuke iznete u ovoj publikaciji predstavljaju isključivo stavove autora/ki, i ne odražavaju nužno stavove UNFPA-a, Ujedinjenih nacija, niti bilo koje od pridruženih organizacija. UNFPA neće biti ni na koji način odgovoran za upotrebu, niti posledice koje proisteknu iz upotrebe informacija iz ove publikacije.

Objavljivanje ove publikacije podržali su CARE International i Oak Fondacija. Sadržaj i zaključci ove publikacije ne odražavaju nužno stavove CARE International-a i Oak Fondacije.

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost autora i njegovih saradnika i ne predstavljaju zvaničan stav Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije.

Za više informacija o programu i istraživanju, obratite se kancelariji Centra E8 u Beogradu.

Centar E8

+381 60 4088861

centar@e8.org.rs

www.e8.org.rs

www.images.edu.rs

O AUTORKI

MARINA HUGHSON
marinablago@gmail.com

Marina Hughson (Hjusion, Blagojević) je sociološkinja, teoretičarka i istraživačica u oblasti rodni studija i međunarodna rodna ekspertkinja. Zaposlena je u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja u najvišem naučnom zvanju, kao naučna savetnica, a direktorka je konsultantske firme Altera MB Gender Research and Consultancy. Marina Blagojević je bila predsednica Sociološkog društva Srbije i direktorka Instituta za sociološka istraživanja FFBU. Blagojević je autorka velikog broja naučnih publikacija (preko 150) iz oblasti sociologije, demografije i rodni studija, i autorka i editorka većeg broja knjiga (preko 20). Bila je jedna od liderki ženskog pokreta 90-ih godina u Beogradu, i jedna od osnivačica Ženskih studija, Ženske stranke, Ženskog parlamenta, AŽIN-a i drugih nevladinih organizacija. Ona je inicijatorica prve međunarodne feminističke postkomunističke konferencije pod nazivom „Šta možemo da radimo same za sebe?“ (What Can We do for Ourselves?, Beograd, 1994), kao i inicijatorica prvog Forum nevladinih organizacija u Srbiji (1997). Marina je inicijatorica osnivanja Sekcije za feministička istraživanja i kritičke studije maskuliniteta (SEFEM-a), čija predsednica je bila u periodu 2014-2017. Kao profesorka univerziteta predavala je u Beogradu, na Filozofskom fakultetu, u Podgorici, Sarajevu, Budimpešti, i po pozivu u SAD, Nemačkoj, Austriji. Kao međunarodna ekspertkinja radila je projekte za različite vlade i međunarodne organizacije (UNDP, UNIFEM, UNWomen, USAid, IFAD, FAO) u petnaestak zemalja u tranziciji. Bila je ekspertkinja Evropske komisije i autorka studije za Evropski parlament o položaju žena u Jugoistočnoj Evropi, po kojoj je doneta Rezolucija Evropskog parlamenta o unapređenju položaja žena na Balkanu (European Parliament resolution on women in South-East Europe 2003/2128 INI). Marina Hughson je i autorka velikog broja empirijskih istraživanja o rodni odnosima, uključujući Rodne barometre u regionu (BiH, Srbija, Crna Gora). Poslednjih desetak godina Marina se bavi i kritičkim studijama muškaraca i maskuliniteta, i intenzivno sarađuje sa profesorom Jeffom Hearnom, vodećim svetskim autorom na tom polju. Ona je članica Research Group on Critical Studies on Men and Masculinities, koja se nalazi u Centre for Feminist Social Studies, Örebro University u Švedskoj. Marina je bila korednica knjige: Rethinking Transnational Men: Beyond, Between and Within Nations (Hearn, Blagojević, Harrison, Routledge, 2013), a trenutno radi na uređivanju još jedne knjige: The Unsustainable Institutions of Men: Gender Power and the Contradictions of Transnational Dispersed Centres (Hearn, Vasquez del Augila, Hughson, 2018, Routledge). Ona je nedavno objavila i knjigu Muškarci u Srbiji: druga strana rodne ne/ravnopravnosti (Hughson, 2017). Njena trenutna interesovanja uključuju projekte koji su vezani za proizvodnju znanja (nehegemonijsku sociologiju) – ovaj ciklus stvaralaštva započela je knjigom Knowledge Production at the Semiperiphery: A Gender Perspective (2009); i razvoj „teorije poluperiferijalnosti“ (Hughson, Poluperiferija i rod: pobuna konteksta, 2015), kao i dalja istraživanja u oblasti rodni studija i rodni politika. Neke od njenih publikacija su dostupne na <https://independent.academia.edu/MarinaHughson>, a njen kontakt-mejl je marinablago@gmail.com.

ZAHVALNICA

Ovom prilikom želim da se zahvalim pre svega Branku Biraču iz Centra E8, Jovani Ubiparip iz UNFPA, Natku Gerešu iz Promunda, kao i Jeleni Končarević iz TNS Medium Gallupa, sa kojima sam najbliže sarađivala u realizaciji ovog projekta. Zahvaljujem se Zorani Antonijević iz OSCE-a za podršku prilikom pisanja pojedinih delova. Posebno se zahvaljujem svojoj prijateljici Vesni Bobić, koja je neumorno radila sa mnom na grafičkoj prezentaciji istraživanja. Zahvaljujem se svim organizacijama koje su pomogle i podržale ovaj projekat, kao i TNS Medium Gallupu na sprovođenju istraživanja. Zahvaljujem se i ispitanicima u kvantitativnom i u kvalitativnom delu istraživanja na odvojenom vremenu i dobroj volji da učestvuju u istraživanju. Zahvaljujem se i svima onima koji su tokom samog projekta, u njegovim različitim fazama, davali sugestije i primedbe, i time učinili ovo istraživanje boljim nego što bi inače bilo. Sve greške i propusti su samo moji, a svi kvaliteti ovog istraživanja su rezultat zajedničkog poduhvata pravljenja jednog proizvoda znanja za koji se iskreno nadam da će imati široku upotrebu u našoj javnosti, među ekspertima i u različitim društvenim krugovima.

SADRŽAJ

ZAHVALNICA	9. STRANA
REZIME	12. STRANA
GLASOVI MUŠKARACA	18. STRANA

01

UVOD	22. STRANA
------	-------------------

02

TEORIJSKO-HIPOTETIČKI OKVIR ISTRAŽIVANJA	28. STRANA
---	-------------------

03

MUŠKARCI U JAVNIM POLITIKAMA I STATISTICI	32. STRANA
---	-------------------

04

SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE	38. STRANA
----------------------------------	-------------------

05

ODNOSI U PRIMARNOJ PORODICI	46. STRANA
-----------------------------	-------------------

06

ISKUSTVO NASILJA U DETINJSTVU I MLADOSTI	52. STRANA
---	-------------------

07

ODNOSI U SADAŠNJOJ PORODICI	56. STRANA
-----------------------------	-------------------

08

RODITELJSTVO	62. STRANA
--------------	-------------------

09

SEKSUALNOST, SEKSUALNI RAD I TRANSAKCIONI SEKS	68. STRANA
---	-------------------

10

VRŠENJE I TRPLJENJE NASILJA U ŽIVOTIMA ODRASLIH MUŠKARACA	76. STRANA
--	-------------------

11

ZDRAVLJE	82. STRANA
----------	-------------------

12

RATNA ISKUSTVA	88. STRANA
----------------	-------------------

13

IDENTITET	92. STRANA
-----------	-------------------

14

GEM SKALA I STAVOVI O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI	96. STRANA
--	-------------------

15

NOVI RODNI OBRASCI? REZULTATI KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA	100. STRANA
---	--------------------

16

ZAKLJUČAK: PROMENE, OTPORI I IZAZOVI	106. STRANA
---	--------------------

17

PREPORUKE: ZNANJE I ISTRAŽIVANJA	110. STRANA
-------------------------------------	--------------------

LITERATURA	113. STRANA
DODACI	118. STRANA

SKRAĆENICE

AŽIN

Asocijacija za žensku inicijativu

FAO

Food and Agriculture Organization (Organizacija za hranu i poljoprivredu)

GAD

Gender and development orientation („Rod i razvoj“ orijentacija)

GEM SKALA

Gender Equitable Men Scale (Skala za merenje stavova muškaraca prema rodno ravnopravnim normama)

GEQ

Gender Equality and Quality of Life survey (Upitnik o rodnoj ravnopravnosti i kvalitetu života)

ICRW

International Center for Research on Women (Međunarodni centar za istraživanje žena)

IFAD

International Fund for Agricultural Development (Međunarodni fond za poljoprivredni razvoj)

IMAGES

International Men and Gender Equality Survey (Međunarodno istraživanje o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti)

IRR

Indeks rodne ravnopravnosti

KSMM

Kritičke studije muškaraca i maskuliniteta

NATO

North Atlantic Treaty Organization (Organizacija Severnoatlantskog sporazuma)

OSCE

Organization for Security and Co-operation in Europe (Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju)

SEFEM

Sekcija za feministička istraživanja i kritičke studije maskuliniteta

UNICEF

United Nations International Children's Emergency Fund (Dečiji fond Ujedinjenih nacija)

UNDP

United Nations Development Programme (Razvojni program Ujedinjenih nacija)

UNFPA

United Nations Population Fund (Populacioni fond Ujedinjenih nacija)

USAID

United States Agency for International Development (Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj)

WID

Women in development orientation („Žene i razvoj“ orijentacija)

REZ

IME

REZIME

O IMAGES ISTRAŽIVANJU

Ova studija predstavlja nalaze istraživanja rađenog po metodologiji IMAGES istraživanja o muškarcima, koja je do sada primenjena u više od 20 zemalja i teritorija u svetu. IMAGES istraživanja su započeta 2008. od strane organizacije Promundo i Međunarodnog centra za istraživanje žena (International Center for Research on Women ICRW). U našem regionu, istraživanje je do sada sprovedeno u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu¹ (RSB UN 1244). Specifičnost istraživanja IMAGES je da ono uključuje standardizovan upitnik koji se primenjuje (70-80%) u svim zemljama koje sprovode istraživanje, kao i kvalitativan deo istraživanja koji varira po zemljama. U Srbiji, kvantitativno istraživanje je rađeno na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1060 muškaraca i 540 žena starosti od 18 do 60 godina. Kvalitativna komponenta istraživanja je obuhvatila 3 fokus grupe i 15 dubinskih individualnih intervjua sa različitim grupama učesnika. Podaci su prikupljeni u novembru i decembru 2017. godine.

SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE UZORKA

Uzorak su činili muškarci i žene starosti 18-60 godina. Preko polovine muškaraca u uzorku je imalo srednje obrazovanje. Oko $\frac{3}{5}$ muškaraca živi u gradu. Među ispitanicima starosti 31-40 godina samo 45,3% ima decu za razliku od ispitanika starih 51-60 godina, koji imaju decu u 86,5% slučajeva. U proseku ispitanici obavljaju plaćeni posao 45,5 sati u toku nedelje. Preko $\frac{9}{10}$ ispitanika su Srbi i pravoslavci. Najobrazovanija generacija muškaraca je stara 31-40 godina, i u njoj čak 35,6% ima više ili visoko obrazovanje. Najobrazovaniji su i najčešće zaposleni (u 72,9% slučajeva). Najviše nezaposlenih je među muškarcima 25-30 godina starosti, čak 20,2%. Ispitanici nisu bili, niti su sada, u braku u preko 40%. U najmlađoj ispitivanoj kategoriji (18-24) čak polovina muškaraca koji su braku je u stvari u vanbračnoj zajednici. Svaki stoti muškarac u Srbiji živi sa muškim partnerom, a preko $\frac{1}{3}$ sa roditeljima i bratom ili sestrom. Primarni izvor prihoda je zvanična zaposlenost, kod čak 50,9%, a poljoprivreda je drugi po značaju izvor dodatnih prihoda za muškarce. Muškarci u proseku imaju prihode od 44.500 dinara, u preko $\frac{2}{3}$ domaćinstava glavni izvor prihoda je formalna zaposlenost. Velika većina muškaraca smatra da njihova porodica/domaćinstvo pripadaju radničkoj klasi (43,5%), a samo u 1,5% slučajeva da pripadaju „društvenoj eliti“. Muškarci bi emigrirali iz Srbije u 36% slučajeva.

ODNOSI U PRIMARNOJ PORODICI

Ispitanici uglavnom potiču iz porodica u kojima su i majke i očevi imali srednje obrazovanje. U odrastanju i muškaraca i žena najvažniju mušku figuru predstavlja njihov biološki otac. Dominantan porodični model koji se sastoji od dvoroditeljske porodice i dece određuje prisustvo oca i u starijim i u mlađim generacijama. Otac je najvažnija figura kod samo 55,2% slučajeva najniže obrazovanih muškaraca, i čak u 80,1% slučajeva kod najviše obrazovanih. Podela poslova po polu između roditelja je veoma jasno izražena. Očevi najčešće nikada nisu obavljali poslove pripreme hrane, čišćenja kuće, pranja odeće, ili čišćenja kupatila i WC-a. S druge strane, oni su „brinuli o deci“, vršili popravke u kući, brinuli o dvorištu i automobilu. Oni su, takođe, išli u nabavku hrane i plaćali račune. U porodicama najviše obrazovanih muškaraca bila i najegalitarnija podela rada. Preko polovine roditelja je zajedno odlučivalo o školovanju i aktivnostima dece. I muškarci i žene, najčešće kao adolescenti, nisu učestvovali u porodičnim obavezama. Ali, tamo gde jesu, u skladu sa rodnom podelom uloga u roditeljskim porodicama, nastavljala se i podela u mlađim generacijama.

ISKUSTVO NASILJA U DETINJSTVU I MLADOSTI

Kada je reč o nasilju u roditeljskoj porodici, najčešći odgovori su „nikada“ i kod muškaraca i kod žena. Ipak, u $\frac{1}{4}$ porodica i žena i muškaraca deca su svedočila nasilju koje je nad njihovom majkom vršio otac ili partner, reč je o fizičkom nasilju. Nešto manje od $\frac{1}{10}$ dečaka je bilo izloženo neželjenim dodirima po genitalijama ili stražnjici, dok su devojčice ovakvim situacijama bile izložene češće. Oko $\frac{1}{10}$ ispitanika je bilo pod pretnjom naterano na seksualne odnose. Dečaci su bili žrtve fizičkog kažnjavanja u školi čak u $\frac{1}{4}$ slučajeva. Kod kuće je fizičko kažnjavanje bilo čak i češće. Materijalna deprivacija je bila više raširena od fizičkog nasilja, pri čemu samo 61,9% muškaraca izjavljuje da nikada nisu živeli u velikom siromaštvu. Fizičko kažnjavanje u školi opada sa starošću ispitanika. Tako, 84,6% muškaraca najmlađe dobi nikada nije bilo kažnjavano, nasuprot 63,1% muškaraca najstarije dobi. „Kaišem ili štapom“ kod kuće nije tučeno 73,1% najmlađih muškaraca, a 46,2% najstarijih. Skoro polovina mladića je u školi učestvovala u tučama protiv suparničkih grupa, a samo 81,4% mladića nikada nije uzimalo drogu, što indirektno ukazuje na to da je skoro $\frac{1}{5}$ uzimala drogu u školi.

¹ Svako pominjanje Kosova u tekstu treba tumačiti u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244 (1999).

ODNOSI U SADAŠNJOJ PORODICI

Kao i u svim ostalim slučajevima, i u slučaju partnera, odnosno partnerke, najzastupljenija je kategorija sa srednjom školom. Skoro svaki drugi muškarac u uzorku ima partnerku sa srednjim obrazovanjem, a svaki četvrti sa višim ili visokim. Oko $\frac{2}{3}$ partnerki je zaposleno, dok oko $\frac{1}{5}$ predstavlja one koje su nezaposlene (i traže ili ne traže posao). To znači da velika većina žena u partnerskim odnosima ima svoje prihode (ovo uključuje i penzije, i prihode od rentijerstva i sl.), ili doprinosi porodičnom budžetu (odnosno ima monetarni doprinos, a nemonetarni preko neplaćenog domaćeg rada ovde nije obračunat). Kada je reč o donošenju odluka vezanih za decu, izrazita je zastupljenost odgovora „podjednako“ (68,1%), i učestalost ovog odgovora raste sa opadanjem starosti. U generaciji 25-30 godina starosti čak $\frac{3}{4}$ odgovora se odnosi na „zajedno“. Za razliku od porodica porekla, u porodicama prokreacije, dakle u sledećoj generaciji, dolazi do promena u pravcu egalitarnije podela rada i napredak je prilično veliki, odnosno sinovi su u mnogo manjoj meri isključeni iz podela. Zadovoljstvo podelom posla u porodici i domaćinstvu varira i kod žena i kod muškaraca i u odnosu na obrazovanje. Najnezadovoljniji podelom poslova su muškarci sa najnižim obrazovanjem, najzadovoljnije su žene sa najvišim obrazovanjem. Zadovoljstvo brakom i partnerima je uglavnom visoko i kod muškaraca i kod žena. Čak oko 85% muškaraca i oko 75% žena su veoma zadovoljni i zadovoljni svojim brakom/vanbračnom zajednicom. Čak se $\frac{4}{5}$ muškaraca slaže sa tvrdnjom da posle razvoda odgovornost roditelja oko dece treba da bude podjednaka, a skoro isto toliko smatra i da žene koje ne dozvoljavaju muškarcima da viđaju decu posle razvoda treba da budu kažnjene.

RODITELJSTVO

Samo izrazito mali procenat muškaraca prisustvuje rođenju svog deteta (2,4%). Tek svaki 50-i muškarac uzima roditeljsko odustvo za podizanje dece. Takođe, $\frac{4}{5}$ muškaraca izjavljuje da su išli na kontrole kod lekara sa svojim partnerkama za vreme trudnoće (neke ili sve). Čak preko $\frac{1}{3}$ muškaraca bi napustilo svoj posao i brinulo o deci kada bi njihove supruge dovoljno zarađivale. Muškarci se u $\frac{4}{5}$ slučajeva slažu sa tvrdnjom da je njihova primarna uloga da zarade dovoljno novca za svoju decu. Različite aktivnosti vezane za decu roditelji najčešće obavljaju zajedno. Žene najčešće pripremaju obroke za decu, menjaju pelene i kupaju decu. Jedina aktivnost koju očevi obavljaju ili su obavljali više od majki je bila vezana za fizičke vežbe i igru sa decom izvan kuće. Fizičko kažnjavanje dece je široko prihvaćeno u populaciji. Dve trećine najmlađih muškaraca i preko 70% najmlađih žena se uglavnom ili u potpunosti slažu sa tim da je fizičko kažnjavanje dece nedopustivo, ali se takav nivo osude uglavnom snižava u starijim generacijama.

SEKSUALNOST, SEKSUALNI RAD I TRANSAKCIONI SEKS

Preko 90% muškaraca sebe određuje kao heteroseksualnu osobu (92,6%). Muškarci češće od žena nisu želeli da daju odgovor povodom svoje seksualne orijentacije, i ređe su za sebe izjavljivali da su homoseksualne orijentacije. Muškarci su u više od polovine slučajeva zadovoljni ili veoma zadovoljni seksualnim odnosima sa svojim sadašnjim partnerkama/partnerima. Skoro $\frac{1}{4}$ muškaraca starosti 18-24 godina nema stalnu partnerku/partnera. Najzadovoljniji seksualnim odnosima su muškarci sa najvišim nivoom obrazovanja. Preko 70% muškaraca u svim starosnim grupama se ne bi osećalo uvređeno, niti ljuto ukoliko bi partnerka zatražila upotrebu kondoma. Obrazovaniji muškarci prihvataju upotrebu kondoma lakše od manje obrazovanih. Žene iz uzorka su u 25,6% slučajeva imale abortus. Međutim, muškarci izjavljuju da su njihove partnerke imale abortus u 16% slučajeva, što je manje od procenta koji daju same žene. Ono što je posebno zanimljiv podatak je da su u velikoj većini slučajeva u odluci da se izvrši abortus učestvovali i muški partneri, a samo u $\frac{1}{3}$ slučajeva je žena sama donosila tu odluku. Muškarci mnogo češće izjavljuju da im je neprijatno u društvu homoseksualnih muškaraca, nego što je to slučaj sa ženama. Žene se češće od muškaraca slažu da je „homoseksualnost prirodna i normalna“. Skoro svaki peti muškarac je imao seksualni odnos sa seksualnom radnicom (18,7%). Sa muškarcem koji pruža seksualne usluge je imalo odnos manje od 1% muškaraca (0,8%). Posebna grupa pitanja odnosila se na to da li žene pružaju seksualne usluge u zamenu za neku vrstu usluga i roba. Tako je 4,6% žena razmenjivalo seksualne usluge u zamenu za zadovoljenje egzistencijalnih potreba, a 4,1% u zamenu za dobijanje povišice ili zaposlenja.

VRŠENJE I TRPLJENJE NASILJA U ŽIVOTIMA ODRASLIH MUŠKARACA

Pitanja o raširenosti različitih oblika partnerskog nasilja² pokazuju da je najčešći oblik nasilja vezan za uvrede i ponižavanja, koje je, po sopstvenom priznanju, primenjivala skoro $\frac{1}{3}$ muškaraca prema svojim partnerkama. U $\frac{1}{4}$ slučajeva muškarci su namerno prestrašivali svoju partnerku. Šamaranje i bacanje predmeta na partnerku se događalo u $\frac{1}{5}$ slučajeva. Veoma raširen oblik nasilja je ekonomsko nasilje, i to u formi zabrane zapošljavanja. Najmanje zastupljeno nasilje je ono koje je i fizički najopasnije, tj. direktno fizičko povređivanje, kao i pretnja oružjem (odgovor „nikada“ čuo se u 93,2% slučajeva). U poslednjih 12 meseci svaki peti muškarac koji je vršio nasilje u partnerskom odnosu je pretio oružjem svojoj partnerki, a svaki četvrti je vređao partnerku. Oko $\frac{9}{10}$ muškaraca je izjavilo da nijednu devojku/ženu nije prisililo na seksualni odnos (90,5%), a svaki dvadeseti muškarac je to učinio jednom (5,4%). Svaki 50-i muškarac je u poslednjih 12 meseci učestvovao u grupnom silovanju. U celini posmatrano oko $\frac{1}{10}$ muškaraca iz uzorka ima iskustvo prisiljavanja na seksualni odnos, pod različitim okolnostima i različitih osoba. Svaki osmi muškarac je iskusio da ga je neko udario tokom poslednja tri meseca, svaki 25-i je iskusio pretnje hladnim oružjem, a svaki pedeseti pretnju pištoljem. Čak 22,3% najmlađih muškaraca je iskusilo da ih je neko udario u poslednja tri meseca (18-24 god), kao i 26,9% muškaraca sa najnižim obrazovanjem.

ZDRAVLJE

Preko $\frac{3}{4}$ muškaraca je zadovoljno svojim fizičkim i mentalnim zdravljem. Zadovoljstvo opada sa starošću i manje je kod niže obrazovanih nego kod više obrazovanih. Mlađi muškarci imaju izrazito više fizičkih aktivnosti od muškaraca starijih od 40 godina. Dok $\frac{4}{5}$ najmlađih ima redovne fizičke aktivnosti (79,4% se slažu ili potpuno slažu), dotle samo 29,3% muškaraca starosti 51-60 godina ima redovne fizičke aktivnosti. Oko $\frac{1}{5}$ muškaraca se ponekad oseća depresivno i izgubljeno, pa i ovde ima prostora za rad. Takođe $\frac{1}{5}$ ispitanika oseća stres ili nervozu i anksioznost. Muškarci su imali povrede u 8,9% slučajeva, imali su povrede usled nasilja u 1,8%, usled saobraćajne ili neke druge nezgode u 3,6%, a kao rezultat bolesti u 3,5%. Čak 3,4% najmlađih muškaraca (18-24 godina) je imalo povrede usled nasilja, za razliku od 0,8% najstarijih muškaraca. Muškarci iznad 40 godina starosti su išli na pregled prostate u 27,1% slučajeva, a iznad 51 godine u 37,3%. Na HiV se testiralo 12,3% muškaraca iz uzorka, i to najčešće muškarci starosti između 25-40 godina. Svaki peti muškarac sa najvišim nivoom obrazovanja se testirao na HiV, a 56,9% muškaraca puši. Kada je reč o opijanju (5 i više alkoholnih pića u jednoj prilici), „nikada“ to ne čini 31,2% muškaraca. Najčešće su drogu koristili muškarci starosti 25-30 godina, i samo 64,6% nije „nikada“ koristilo drogu. Najmlađi muškarci (18-24 god) su u 18,9% koristili kanabis a ekstazi u 5,1%.

RATNA ISKUSTVA

Na pitanje o tome da li su učestvovali u ratovima u bivšoj Jugoslaviji, 15,9% muškaraca je odgovorilo potvrdno u ukupnom uzorku. Ali, ako se izdvoje oni mlađi od 40 godina, koji su činili više od polovine uzorka, onda to znači da su stariji od 40 godina učestvovali u skoro $\frac{1}{3}$ slučajeva. Sa izuzetkom NATO bombardovanja koju je doživela velika većina ispitanika i ispitanica, ostale negativne posledice ratova i ratovanja se kod muškaraca kreću od 1,1% (ozbiljno ranjavanje) do 6,4% (član porodice čija je smrt posledica ratnih dešavanja). Muškarci su četiri puta češće od žena bili svedoci mučenja i prebijanja; četiri puta češće su sami trpeli posledice mučenja i prebijanja; i pet puta češće su bili ozbiljno ranjeni u ratu.

IDENTITET

U odnosu na žene, muškarci se u većoj meri slažu sa tvrdnjom da im je važna njihova etnička pripadnost. Ako se posmatraju odgovori vezani za slaganje sa tvrdnjom „Svi ljudi su isti, bez obzira na to kom narodu pripadaju“ (zbirni odgovori „uglavnom“ i „u potpunosti“), onda se može videti da su najviše zatvoreni prema drugima muškarci starosti 25-30 godina, dakle oni koji su odrastali u vreme ratova i nisu mogli da ne budu izloženi ratnoj propagandi, mada su u celini uzev razlike između muškaraca različitih generacija male.

² Pitanje je postavljano samo muškarcima koji su izjavili da su u partnerskom odnosu, odnosno u braku (ukupno 615 od 1.060).

GEM SKALA I STAVOVI O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI

Ispitivanje stavova GEM skalom pokazuje da žene imaju manje konzervativne stavove kada je reč o rodnoj ravnopravnosti, nego što je to slučaj sa muškarcima. Na skali 0-3 (0 najnegativniji stav prema rodnoj ravnopravnosti, 3 najafirmativniji stav) muškarci imaju vrednost 1,73, a žene 1,99. Najneobrazovaniji muškarci imaju vrednost 1,57, a najobrazovaniji 1,88. Najegalitarnije stavove imaju muškarci starosti 25-30 godina (1,84). Neki zanimljivi nalazi iz ovog merenja stavova pokazuju sledeće: oko 70% muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da „više prava za žene znači manje prava za muškarce“; 46,5% muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da je „u našem društvu dostignuta jednakost žena i muškaraca“; 53,1% muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da je najvažnija uloga žene da se „brine o kući i kuva za svoju porodicu“; skoro polovina muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da je muškarcima seks potrebniji nego ženama; 18,8% se slaže sa tvrdnjom da „postoje situacije u kojima žena zaslužuje da dobije batine“; oko 2/3 muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da bi „žena trebalo da bude ta koja brine da ne zatrudni“. Da žena „treba da toleriše nasilje da bi održala porodicu“ slaže se 11,9% ispitanika; a da o kontracepciji muškarac i žena treba zajedno da odlučuju slaže se 68,5% ispitanika.

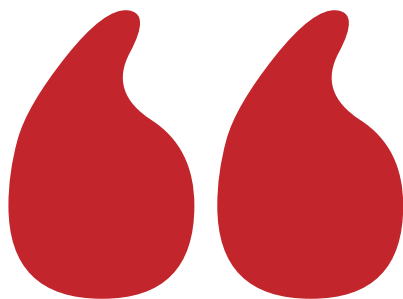
NOVI RODNI OBRASCI? REZULTATI KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

Kvalitativna analiza je, u celini posmatrano, pokazala da su „ostrva“ transformacije ne samo jako sužena, već da je dramatično nizak nivo razumevanja i autorefleksije mladih o sopstvenom rodnom identitetu. I rodni, kao i drugi identiteti (nacionalni, generacijski, verski) najčešće se doživljavaju instrumentalno, kao nešto što je dato, određeno i kao takvo treba iskoristiti na zadati, ali ujedno i na pragmatičan način. U nedostatku samorefleksije, pribegava se opštim formulama preuzetim iz mizoginog i retradicionalizovanog javnog diskursa. Tako se ono što ostaje na površini iskazuje kao neobičan hibrid stavova koji pokazuju da se prihvata neminovnost promene u pravcu rodne ravnopravnosti, ali da se, s druge strane, traži neka vrsta posebnog ustupka za gubitak onoga što je „patrijarhalna dividenda“.

ZAKLJUČAK - ZNAČAJ OBRAZOVANJA

Složenost transformacije rodnih odnosa u Srbiji u pravcu dostizanja višeg stupnja rodne ravnopravnosti je suočena sa mnogo veoma ozbiljnih izazova. Mnogi od njih su jednostavno kontekstualni, vezani za nisku razvijenost Srbije, siromaštvo, negativne posledice ratova, kao i za intenzivno starenje stanovništva i intenzivnu emigraciju najobrazovanijih mladih ljudi. Dugotrajno, višedecenijsko delovanje negativnih činilaca prouzrokovalo je repatrijarhalizaciju i retradicionalizaciju, koje ne samo da imaju veoma negativne posledice po žene, već i po muškarce, a posebno mlađih generacija, koje izlažu izrazito jakom riziku od štetnih životnih stilova u cilju potvrde imaginarnog ideala „pravog muškarca“, uključujući i prihvatanje opasnih ekstremnih ideologija. Zato je neophodno staviti jak naglasak na obrazovanje za rodnu ravnopravnost koje bi uključilo i savremeno znanje iz oblasti kritičkih studija muškaraca. Potrebno je adekvatno urođnjavanje obrazovnih institucija i sadržaja na svim nivoima, ali i podsticanje neformalnog obrazovanja za različite grupe i kategorije muškaraca. Takođe, obrazovni sadržaji treba da budu kontekstualizovani i prilagođeni konkretnim životnim okolnostima i potrebama muškaraca, posebno mlađih muškaraca.

GLASOVI MUŠKARACA

Analiza koja sledi se većim delom zasniva na rezultatima ankete, odnosno kvantitativnim pokazateljima vezanim za položaj, stavove i ponašanja muškaraca u Srbiji. Ali pre nego što se pređe na izlaganje rezultata, ovde su izneti neki od glasova muškaraca, prikupljenih tokom kvalitativne analize, pre svega kao ilustracija mnoštva različitih ideoloških i ličnih pozicija, različitih diskursa i stavova. Ovi stavovi ukazuju na izrazitu složenost transformacije rodnog režima u Srbiji i njenog društvenog konteksta u celini.

Dekonstrukcija rodnog identiteta

Dekonstrukcija rodnog identiteta je svakako prednost, jer je to sloboda. Nije sloboda fizička. Sloboda od društvenih konstrukta je sloboda. Vi ste oslobođeni, i možete da imate slobodu kreiranja identiteta... Ja nisam za to da muškarac postane žena i obrnuto, nego da svako može da konstruiše sebe prema svojim potrebama i u odnosu na svoju priču. I muškarac je jedna misaona paradigma, koju u stvari treba prevazići.

Vršnjačko nasilje

I onda vremenom su ovi moji drugari postajali ozbiljniji u toj nekoj uličnoj priči. Uvek je to bilo to neko divljenje mafijašima. U toj ekipici je bio i taj Nenad, ali meni je to bilo glupo, pa sam se distancirao.

Razvod i očinstvo

Odrastao sam bez oca i mislim da sam tu možda malo više osetljiv i da sam preuzeo tu neku odluku. To je jedan od razloga zašto nisam odmah otišao, razmišljao sam o tome kako bi moje dete to podnelo, znam kako je meni bilo, pa eto, pretpostavio sam kako bi mom sinu bilo... Kasnije tokom života shvatio sam da mi je otac bio nasilan, bez obzira što je bio prosvetni radnik. Iz njenih priča, kada se naljuti na nas, pa taj njihov život teško da je bio idealan. Ali ja se ne sećam toga i onda je meni dugo bilo „otac je otac“, ja sam voleo njega, i dan danas bez obzira što sam odrastao bez njega... Što se tiče života od kako nas je majka uzela, pošto je ona bila psihijatrijski bolesnik, to je jako teško, u nekim delovima života smo živeli kod ujaka...

Tipičan muškarac?

*On može mnogo da popije, gleda fudbal, ide na slave. Da je seksista, k*****i neku ženu. Pseudopolitika sa pozicija moći. Cinizam je važna osobina tog patrijarhata, jer kao da nisi naivan. Jer je sve prevara. Isto pozicija infantilnog patrijarhata. Autoritarnost.*

Gledaš oko sebe i vidiš čaleta, dedu, burazera, drugare u školi i vidiš da se uvek tu nešto meri, odmeravanje neke snage, takmičenje i nadmetanje. Često dečaci i muškarci imaju tu potrebu da budu u pravu, da je po njihovom. I pošto sam ja kao klinac gledao i slušao šta drugi ljudi rade, dosta sam upijao tih stvari, ali ne nužno i reprodukovao, jer nisam bio nešto u tom fazonu, međutim, kada si u vršnjačkoj grupi, postoje određena očekivanja da bi se uklopio i moraš da igraš po tim pravilima.

Duhovnost i bogoslovlje

Mislim da postoje neke predrasude o studentima Bogoslovskog fakulteta u smislu da mi nismo normalni kao ostali ljudi, da mi imamo neku posebnu svest i ponašanje, a svi smo mi obični momci ovde kao i devojke na našem fakultetu. Svi smo mi normalni, kao i studenti sa ostalih fakulteta, s tim, a to su kolege i pomenule, imamo to neko veće interesovanje za duhovnost. A možda i nema veze sa duhovnošću, nego nekoga više zanimaju te neke istine vere ili odnos sa drugim religijama. Mnogi upišu fakultet da bi pronašli duhovnost, ali na fakultetu se ne pronalazi zato što tu nema duhovnosti nego je to akademsko izučavanje bogoslovlja, tako da se mnogima desi da postanu agnostici ili ateisti na tom fakultetu.

Feminizam

Mislim da je pitanje etičke poruke koja se šalje i mislim da je feminizam doneo ključ za otključavanje etičkog koda. To je pitanje pravde zapravo. Ljubavi, razumevanja sebe. Ne pojedinca protiv drugih nego pojedinca kao dela drugih. (...). Tako da feminizam jeste ključ koji otključava kulturu, otključava politike da bi se razumela dubinska nota socijalne nepravde.

Nasilje u 90-im

Pa više sam video nasilje, kako da ti objasnim, rastao sam na Voždovcu. Išao sam u Nušić. Više neki poremećen sistem vrednosti, nema plana, beznađe. Sasvim drugi sistem vrednosti. Kako da ti objasnim dizelaši, pljačkanja, pucanja, znaš ono sve je dozvoljeno za keš, a nema. Ono ljudi rade za marku, a ti kao носиš kariranu košulju i odmah si čudan, nisi u grupi. Ili ne znam imaš neke budave patike... Devedesete su prošle odavno, ali ostale su posledice. Mnogo njih po zatvorima, navučeno, svakakve priče. Retko ko se iščupao od te neke generacije. To je generacija „Rane“ tipa. To je to.

Uzroci nasilja i odgovornost Crkve

Uzroci nasilja u Srbiji su višestuki, pre svega, ljudi su izgubili referentni sistem, izgubili su kontakt i sa Bogom, tako da imaju problem sa smislom života, sa jedne strane, a sa druge strane imaju ekonomski pritisak jer, da se ne lažemo, Srbija je sada jedna od pet najsiromašnijih zemalja u Evropi i to utiče na ljude. Takođe, svakodnevno im se predočava neki bolji život a to kreira frustraciju, a što na kraju rezultira, verovatno, u nekom procentu u nasilju, verbalnom ili fizičkom. A šta bi Crkva mogla, pa mogla bi definitivno da utiče jer i dalje ima, manji, ali ima ugled u ovom narodu. Moguće je da bi bilo dobro i za Crkvu i za društvo da sama Crkva i crkvene glavešine malo koriguju svoje stavove, koji opet, koliko god ja bio religiozan, znači da se mora pratiti neki duh vremena. Te poruke koje Crkva šalje, ne dopiru do ljudi. Možda bi tu trebalo naći neki drugi način.

LGBT i usvajanje dece

Pa što da ne? Koliko ima dece napuštene na ulici, bolje da uzmu da usvoje neko dete. Pa realno. Pa bolje da ga oni čuvaju nego da raste dete na ulici. Ja bar mislim iz moje perspektive. Nemam ništa protiv, nek rade ljudi šta hoće, bože moj. Nemam baš ništa protiv, kao ja sam nešto, nisu oni mnogo različiti nego mi, samo su drugačije orijentisani. A što se tiče dece, kapiram da bi bili bolji roditelji nego gomila idiota koji gaje decu, na primer.

Ugroženost muškaraca?

Različiti su vidovi nasilja i mislim da nisu samo ugrožene žene. Mislim da se ta priča plasira od strane feminističkih pokreta poslednjih 20-ak godina, onako pretenciozno i agresivno. Ja čak imam utisak da će za 20 godina morati da se udružuju muškarci i da organizuju neke svoje pokrete da bi sami sebe zaštitili. Nasilje nema ime, tako da nasilje ne treba da trpe ni muškarac ni žena, ni dete ni stari ni mladi, prosto nasilje ne prepoznaje takvu kategorizaciju. Zato ne bih rekao da su samo žene ugrožene, niti da su samo muškarci nasilnici. Mislim da toga ima i sa jedne i sa druge strane. Sigurno je da je više nasilnika među muškarcima, ali svakako nema nigde u javnom diskursu da takođe i žene mogu biti one koje manifestuju neko nasilje.

O LGBT populaciji-većine i manjine

Mislim da je to loš marketing za decu i kao takav pogodan za manjinu, ali narušava stabilnost one velike većine. Zašto moja deca moraju da znaju da neki tamo sa bradom se oblači u haljinu i peva na Evroviziji? Zašto to treba da bude normalno? Pa da neki dečak kaže: možda bih i ja mogao da obučem haljinu. Jako loš marketing za odrastanje dece u većini. Ja to definišem kao teror manjine nad većinom. Kao što je oligarhija u političkom smislu teror većine nad manjinom, kao što je potrošačko društvo teror krupnih tajkuna nad većinom, kao što je toliko zalaganje za prava Roma kod nas, to isto mislim da je teror manjine nad većinom. Živimo u vremenu kada je važnije da pripadaš nekoj manjini nego da si mejnstrim ili strejt. Meni je jasno, zato što je bum populacije i ljude treba ubiti, sprečiti ih da se razmnožavaju. Ekonomski sistem ima svoj limit i ne može da se nađuvava do prekosluta, a glavno ograničenje je populacija. I kada namećete nešto što deci nije prirodno, to samo stvara kasnije agresiju, rascep, nedoumicu i slične situacije. Nemam ništa protiv da se deca opredele u pubertetu da li će biti homoseksualci ili neće, tada mogu i da se odluče. Ali dok im ne rade hormoni, šta im servirate takve stvari da je normalno da se ljube dve čike? To je loše za odrastanje dece.

Dobar razvod?

Ako je dobar razvod, onda je dobro, ako je traumatičan, onda je loše. Znam mnoge ljude koji su se razvodili noževima, sekirama, pesnicama, sudijama, socijalni radnici, zabrane prilaska, robije, deca imaju traume u tim slučajevima. Ako brak već nema svrhu, treba ga prekinuti na najbezbolniji način, nikako nekim traumatičnim scenama, nasiljem, posredovanjem trećeg lica. Ne vidim šta mi treba posrednik da mi kaže šta mi treba za dete, da li treba da živi kod mene i kod tebe, to je glupo kao ideja. I posle razvoda to ne može da ostane završena priča ako postoji dete. Ako ne postoji, onda svako svojim putem i marš... Ako postoji dete, i dalje je to neki blizak odnos prema detetu, uvek treba biranim rečima govoriti o njegovom roditelju i da tu nema teranja inata. Jako je loše pokazivati detetu šok. Ako sam ja, recimo, malo boljeg materijalnog stanja, glupo je da ja njemu pokazujem da ja mogu da mu priuštim više nego njegova mama. Ako sam mu ja danas već priuštio puno, a ona sutra ide sa njim, ja ću se radije naći s njom i gurnuti joj pare da i ona potroši ako treba puno, da mu pokaže da se ljubav ne kupuje, to nikad ne treba koristiti kao adut. Tamo ćeš imati manje, kod mene ćeš jesti big mac a tamo boraniju, to ne treba raditi nikako.

LGBT i edukacija

Podržavam ih u suštini, bio sam na jednoj ili dve Parade. Nisam LGBT, ali podržavam njihovu borbu i jasna mi je njihova borba. Kako sam ušao u NGO svet, upoznao sam mnogo LGBT osoba. A sigurno sam i ja negde u onom periodu, što smo pričali, srednja škola i to, imao predrasuda i homofobičnih momenata. Posle, kako sam se edukovao i upoznao ljude, provodio vreme sa njima i mislim da je pored edukacije jako bitno imati taj neki direktni kontakt i voditi ljudske razgovore. To pomaže u slamanju predrasuda i stereotipa. I sada poznajem i imam prijatelja dosta među LGBT. Podržavam njihovu borbu, jasno mi je šta žele i jasno mi je šta žele tim prajdovima i jasno mi je šta žele sklapanjem braka i to podržavam.

Razvod i imovina

U celoj toj priči oko razvoda postavlja se i pitanje imovine. Velika stvar, što se tiče mog odnosa i mojih razvoda, da ja nikada nisam imao imovinu na moje ime. Stan u kome živim, u kome smo živeli, je na majku, ja sam imao samo kola i njih sam ostavio drugoj ženi. I koliko god su žene u tim situacijama tražile da mi sve uzmu ili otmu, ništa nisu mogle da urade. Na vreme sam se zaštitio, svesno i nisu mi mogle ništa. Ostalo je da one raspolažu, ne mojim, nego svojim kapacitetima, da ih ulože u decu, a ja raspolazem svojim kapacitetima i ulažem u decu. To je bitan odnos jer se ljudi menjaju. Ljudi su pohlepni. A naročito žene, jer su vezane za taj materijalni nivo, više nego muškarci. Mada ne kažem da ima istih primera na obe strane. Zato sam se lako sporazumno razveo. Nema imovine, nema priče. Jedina imovina mi je plata. To je bitan momenat. Treba čovek i unapred da razmišlja. Tako da se bavimo decom, a ne imovinama i ne našim odnosima, zahvaljujući meni. Ja sam izgurao to, zato što nisam imao imovinu.

Umiranje nacije

Postoje ti diskursi o umiranju nacije, o umiranju srpstva, o abortusu, o staroj naciji. Ali mislim da niko više nije kriv nego ti koji se ove ratove pravili, a ne LGBT populacija, koje je bilo i biće je. Ko šta hoće, nek radi. Dok si ti građanin i plaćaš porez, možeš da radiš šta hoćeš, tako bi trebalo da bude.

Nasilje kao prihvaćen vid komunikacije

Treba puno da se radi na edukaciji i prevenciji i kod dece i odraslih. Ako si naučen da nasilje nije prihvatljiv vid društveno prihvaćene komunikacije od malih nogu, pa u vrtiću u školi, na ulici, gde god, onda ćeš ga ređe i primenjivati. I recimo, u zadnjih pet godina u proseku 25 žena bude ubijeno u Srbiji, na 6 miliona ljudi to nije neka velika cifra, ali broj žena koje trpe nasilje je znatno veći. Problem je u tome što se to nasilje ne prijavljuje, čak iako se prijavi, policija ne reaguje kako treba, pa imamo žene koje su prijavljivale sedam puta nasilnika, a nisu izrečene privremene mere. Nasilje je društveni fenomen koji je prisutan i uvek će biti prisutan, ima ga i u Švedskoj i u Danskoj i u Norveškoj, nije to nešto što ne postoji across the globe, nego je odnos prema nasilju ovde nešto što je društveno prihvaćen vid komunikacije. Da biješ dete, da vičeš na dete, ženu, brata; dranje, agresija, ti neki negativni pristupi.

Položaj muškaraca u Srbiji?

Bolji je položaj u odnosu na žene sigurno, to je činjenica, oni imaju veću slobodu odlučivanja, kretanja, donošenja odluka, ali, podjednako smo u g***a samom činjenicom što smo ovde.

Ko je društveni aktivista?

Osoba koja se zalaže za neke vrednosti, za kolektivnu dobrobit. Praktično je nemoguće da budeš čovek koji je izolovan od društva u svojoj ćeliji, isključen od svih jer i lično je političko, i onda moraš da se angažuješ, makar da spaseš mačku ispred svoje zgrade ili da pomogneš komšinici da pređe ulicu. Društveni aktivizam može da bude široka kategorija, ima društvenih aktivista koji nisu javno eksponirani, ali su heroji svog komšiluka.

Znanje

I onda zapravo antropologija i sva ta znanja koja sam tamo pokupio su me najviše formirala jer sam dobio neke argumente i otklon od svih tih gluposti: nacionalizma, šovinizma, ksenofobije, rasizma. Svih tih stvari koje te okružuju kad odrastaš: mrzimo C****e, mrzimo Hrvate, mrzimo ove, mrzimo one. A to ništa ne postoji, mi se kao dogovorili da je to nešto drugačije, a suštinski ..., nemamo 'leba da jedemo, figurativno.

IMAGES

International Men and Gender Equality Survey

UVC

01

DD

UVOD³

O IMAGES istraživanjima

IMAGES istraživanje je započeto 2008. od strane organizacije Promundo i Međunarodnog centra za istraživanje žena (International Center for Research on Women - ICRW) kao globalno primenljivo i koje može da se sprovodi kontinuirano. Istraživanje je do sada realizovano u više od 20 zemalja i teritorija. U našem regionu, istraživanje je do sada sprovedeno u Hrvatskoj (Bjelić, 2011), Bosni i Hercegovini (Dušanić, 2012) i na Kosovu (RSB UN 1244)⁴, (Limani et al. 2017).

Cilj istraživanja je prikupljanje podataka o muškarcima i njihovim stavovima o rodnoj ravnopravnosti, kako bi se postiglo podizanje svesti među donosiocima odluka, kao i među onima koji kreiraju rodne politike. Tokom vremena postalo je evidentno da je uključivanje muškaraca i „muške perspektive“ neophodno kako za samo sprovođenje rodni politika, naročito onih vezanih za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja, tako i za sprovođenje vrlo konkretne javne politike u oblasti zdravstva, obrazovanja i ekonomskog razvoja. Ovakav razvoj interesovanja je na liniji napuštanja orijentacije WID (women in development) i prihvatanja orijentacije GAD (gender and development) u transnacionalnim razvojnim politikama, a za koje se zalaže UN.

Specifičnost istraživanja IMAGES je da ono uključuje standardizovan upitnik koji se primenjuje (sa 70-80% identičnog sadržaja) u svim zemljama koje sprovode istraživanje, kao i kvalitativan deo istraživanja koji varira po zemljama. IMAGES upitnik je delimično inspirisan upitnikom Rodna ravnopravnost i kvalitet života (Gender Equality and Quality of Life survey (GEQ)), koji je sproveden u Norveškoj u 2006. Sam upitnik IMAGES je dizajniran tako da uključi pitanja koja se odnose na rodne odnose, sa naglaskom na muškarce i žene u heteroseksualnim odnosima, ali i da uključi različite oblike ranjivosti koji proizilaze iz dominantnog rodnog i seksualnog poretka. Iako je IMAGES upitnik u najvećoj meri fokusiran na heteroseksualne partnerske odnose, on takođe sadrži i pitanja koja se odnose na homoseksualnost, jer se homofobija tretira kao jedan od ključnih mehanizama u društvenoj konstrukciji maskuliniteta. U upitniku, takođe, postoje pitanja koja se odnose na partnersko nasilje i nasilje koje trpe muškarci u svakodnevnom životu.

IMAGES u Srbiji - napomene o metodi

U Srbiji je u periodu novembar - decembar 2017. sprovedeno kvantitativno i kvalitativno istraživanje, čiji se rezultati ovde iznose. Ono se, kao i ostala istraživanja iz ove serije, sastojalo od dva dela: 1. kvantitativnog istraživanja (anketa) i 2. kvalitativnog istraživanja (intervjui i fokus-grupe).

Upitnik je dizajniran na osnovu sličnih upitnika iz serije IMAGES istraživanja, i sadrži oko 80% pitanja iz ovih upitnika i oko 20% pitanja koja su ubačena da bi bila relevantna za kontekst. Radilo se o strukturisanom upitniku sa uglavnom zatvorenim pitanjima. Takođe, i mnoga druga „standardna“ pitanja su u manjoj meri promenjena kako bi odgovarala kontekstu, što je takođe uobičajena praksa za IMAGES istraživanja. Sama logika anketnog istraživanja je skoro u potpunosti oblikovana IMAGES pristupom.

Tehnika sprovođenja ankete, kojom je bilo obuhvaćeno 1.060 muškaraca i 540 žena, bila je „licem u lice“, uz upotrebu tableta. Ispitivanje je u proseku trajalo oko 45 minuta i sprovodili su ga anketari koji su imali iskustvo u sličnim istraživanjima i koji su pri tom prošli i dodatnu obuku. Anketno ispitivanje je obavljano u domaćinstvu ispitanika. Pre sprovođenja terenskog istraživanja urađeno je pilot-istraživanje i komentari su ugrađeni u novu verziju upitnika. Teritorija na kojoj je obavljeno istraživanje je obuhvatila Srbiju (bez Kosova, RSB UN 1244). Stopa odbijanja da se učestvuje u istraživanju je bila oko 50%, što se smatra relativno dobrim odzivom, jer inače odziv retko prelazi 60%. Takođe, važno je napomenuti da anketari nisu nailazili na probleme na terenu povezane sa odbijanjem ili popunjavanjem ankete, čemu je, svakako, doprinela i mogućnost da ispitanici sami popunjavaju osetljiva pitanja korišćenjem tableta.

3 Autorkin rad na ovom projektu je takođe deo projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (No 47011).

4 Svako pominjanje Kosova u tekstu treba tumačiti u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244 (1999).

Kvalitativna analiza je obuhvatila 15 intervju i 3 fokus-grupe. Intervjui su obavljani sa po 5 ispitanika/ca koji su pripadali sledećim grupama: 1. aktivisti, profeministički orijentisani, heteroseksualni, 2. „srećno razvedeni“ muškarci koji održavaju dobre odnose sa svojim bivšim suprugama i koji se staraju o svojoj deci/detetu i nakon razvoda, 3. studentkinje fakulteta koji ih pripremaju za „netipična“ zanimanja (mašinskog i elektrotehničkog fakulteta). Prve dve grupe predstavljaju one muškarce koji odstupaju od većinske muške populacije u Srbiji, a treću grupu predstavlja grupa žena koje takođe odstupaju od većinske populacije žena. Slična logika je primenjena i u izboru fokus-grupa. Tri fokus-grupe su obuhvatile: 1. srednjoškolce koji se pripremaju za zanimanja koja su „tipično ženska“, kao što su „medicinski brat“, ili učitelj, 2. studente pedagogije, andragogije i učiteljskog fakulteta, koji predstavljaju manjinu u visokofeminizovanom obrazovnom profilu, i 3. studente Bogoslovskog fakulteta, zbog velikog i rastućeg uticaja koji religija ima u životima velikog broja mladih, kao i zbog realnog uticaja koji će kao budući sveštenici imati u svojim verskim zajednicama.

Ovakav izbor intervjuisanih u prve dve fokus-grupe je bio zasnovan na ideji da je potrebno tražiti „tačke preokreta“, odnosno mapirati one prakse i diskurse koji se nalaze na najnaprednijoj poziciji kad je reč o rodnoj ravnopravnosti. S druge strane, fokus-grupa sa studentima Bogoslovskog fakulteta je imala za cilj da identifikuje tačke na kojima je moguće otvoriti dijalog, u prilog definisanja „najmanjeg zajedničkog imenitelja“ u smislu uspostavljanja slaganja oko osnovnih humanističkih principa, čak i uz zadržavanje različitih ideoloških pozicija („da se složimo da se ne slažemo“).

Kvalitativno istraživanje je trebalo da doprinese ne samo utvrđivanju u kojoj meri i na koji način funkcionišu različite emancipatorske prakse (privatno i preko profesija), već i mapiranju vladajućih diskursa o rodnoj ne/ravnopravnosti, kako bi sam jezik, definicije, stereotipi i mizoginija postali vidljivi i opipljivi (diskurs konfliktosti i nepomirljivih razlika, diskurs ekstremizma, isključivosti), kao što su, uostalom, opipljive negativne posledice koje oni proizvode (nasilje, diskriminacija, „rat“ između rodova, nedostatak empatije i solidarnosti i sl.).

O metodu izlaganja

U ovom tekstu su izloženi osnovni nalazi pre svega kvantitativnog i sasvim sumarno, kvalitativnog istraživanja. Zato dominira forma izveštaja. Njegov osnovni cilj je da pruži detaljne i sveobuhvatne informacije (podatke) dobijene anketnim istraživanjem. Za takav pristup, koji je u izvesnoj meri i više sužen i više pojednostavljen u odnosu na pristup koji bi bio očekivan, na primer, u sociološkom istraživanju sa sličnom metodologijom, postoji nekoliko razloga.

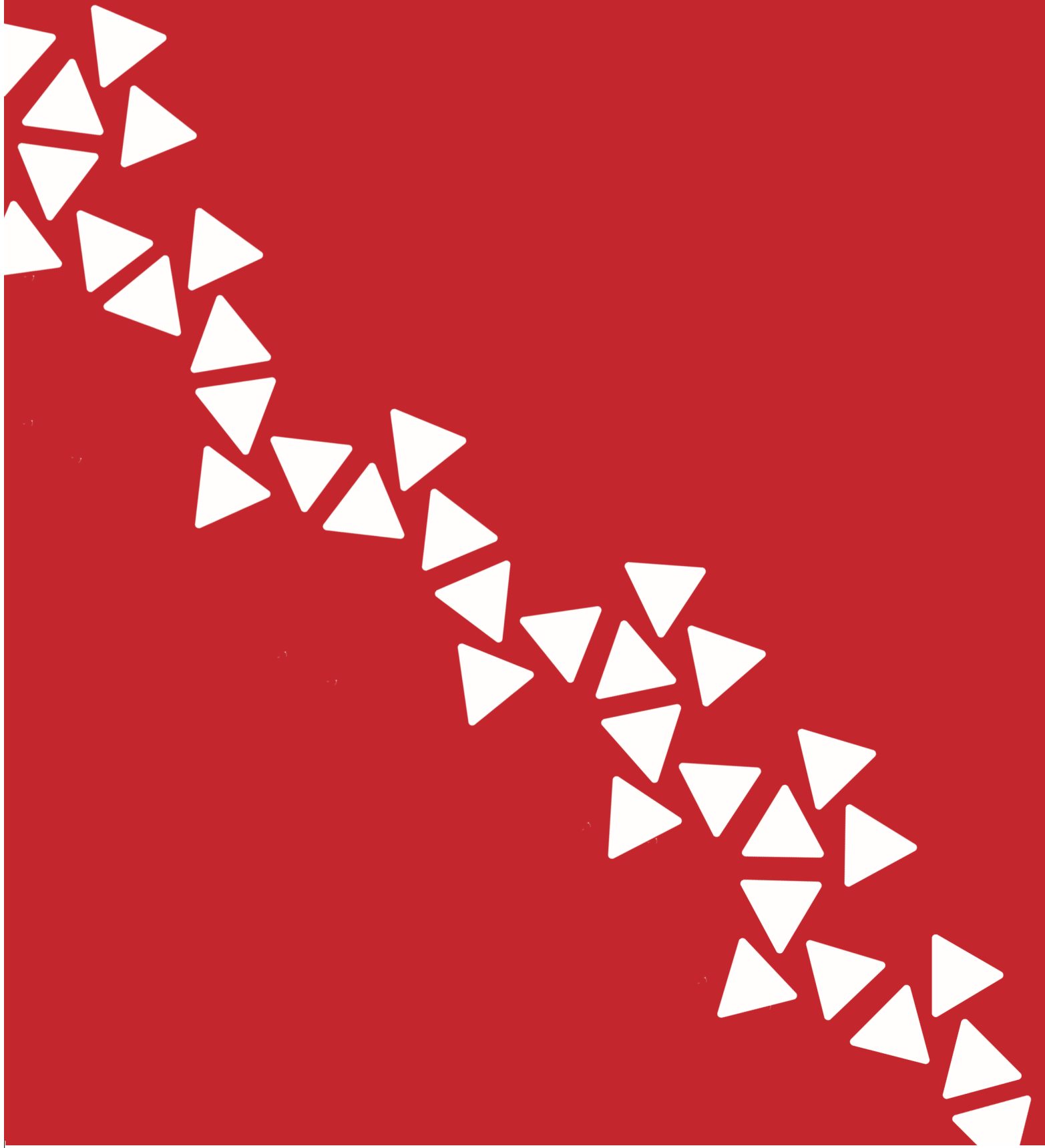
Pre svega, ovakav pristup je vođen idejom da je istraživanje namenjeno onima koji se bave rodnom politikama, kojima je potrebno da imaju konkretne i pouzdane podatke koje bi mogli da koriste u stvaranju takvih politika. Drugo, IMAGES istraživanja imaju svoju svrhu, dizajn i logiku koja ne omogućuje potpunu i duboku kontekstualizaciju istraživanja. Da bi bila komparativna u širokom obimu koji obuhvata veoma različite rodne režime (patrijarhate), ona ostaju na nivou koji treba da omogući to poređenje. U velikom broju zemalja u kojima su rađena ova istraživanja, to su ujedno bila i prva „takva“ istraživanja, što je značilo da i nije postojalo prethodno znanje o tome na koji način bi anketa mogla da bude kontekstualizovana da bi odgovarala potrebama te sredine, odnosno da bi odlikovala specifičnosti određenog rodnog režima. Treće, nasuprot IMAGES instrumentu, anketi, koji iako evoluira tokom godina, u suštini ostaje nepromenjen, nalazi se ne samo kontekst, već i specifično (društveno, istorijsko) vreme u kome se istraživanje vrši, kao i određeno teorijsko polazište. Međutim, i „teorija“ i „kontekst istraživanja“ su u stalnoj promeni, kao uostalom i potraga za optimalnim rodnom politikama.

U kontekstu su, takođe, u određenom istorijskom trenutku prisutni dominantni diskursi koji oblikuju pristup temama „rodne ravnopravnosti“. To se odnosi i na Srbiju u kojoj dominiraju tri teme: 1. novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (2016)⁵, 2. Nacrt Zakona o rodnoj ravnopravnosti⁶ i 3. visoke stope nasilja svih oblika, uključujući vršnjačko nasilje i nasilje protiv žena. Ali, iako veoma značajne, ove rasprave ne bi trebalo da utiču na interpretaciju rezultata, već upravo obrnuto, da doprinesu da i same rasprave, ali i konkretne politike koje će biti formulisane, počivaju na „tvrdim činjenicama“. Zato je forma izveštaja, a ne dubljeg bavljenja uzrocima i posledicama (ovom prilikom), daleko primerenija za širu upotrebu rezultata. Na kraju, forma koja je ovde zastupljena omogućuje da se dodatno, na osnovu ovih podataka, analizira i interpretira, upravo zato što je u ovom momentu i na ovom mestu ta interpretacija svedena na minimum, na račun samih podataka i njihove deskripcije. Obilje podataka, drugim rečima, u ovoj analizi dominira, jer je to osnova koja omogućuje njihovu dostupnost i dalju upotrebljivost.

5 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html

6 <http://www.rsjp.gov.rs/misljenja/1361/nac/Nacrt%20zakon%20o%20rodnoj%20ravnopravnosti.pdf>

.Ciljevi koji su u pozadini pisanja ove analize su odredili i druge konkretne karakteristike teksta. Da bi se omogućila lakša recepcija podataka, urađeni su grafikoni koji su lako čitljivi, ali i koji sadrže konkretne veličine ispitivanih pojava. Pošto se radi o istraživanju koje u prvi plan stavlja muškarce, grafikoni koji se odnose samo na žene stavljeni su u prilog (kako bi se omogućila eventualna dodatna analiza za one koji su zainteresovani), a u samom tekstu su zadržani samo oni grafikoni koji se odnose na poređenje žena i muškaraca. Interpretacija podataka je bila fokusirana na muškarce, a ne na žene. Međutim, treba naglasiti da niti je potrebno, niti je moguće, a nije ni korisno, insistirati na potpunoj „izdvojenosti“ muškaraca, jer su muškarci i sami samo jedna rodna kategorija. S druge strane, nije dobro ni uspostavljati lažnu simetriju između žena i muškaraca i gubiti iz vida uzročnost hijerarhije koju proizvodi patrijarhat.

TEORIJSKI
HIPOTETIČKI
ISTRAŽIVAČ

02

10-

ČKI OKVIR

ANJA

TEORIJSKO-HIPOTETIČKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Istraživanje IMAGES u Srbiji je postavljeno na tri bitna teorijska stuba.

Prvi stub čini višedecenijski akumulirano znanje o muškarcima i maskulinitetima (Segal, 1990; Connell, 1993; Connell, 1995; Connell, 2000; Connell, 2002; Hearn, 2012; Pollack, 1998), i posebno iz oblasti kritičkih studija muškaraca i maskuliniteta (KSMM) koje se oslanjaju na feminističke teorije i feminističko znanje (Hearn, 1997; Hearn, 1998; Hearn and Pringle, 2006; Hearn, 2015; Kaufman, 1993; Kimmel, 1992; Greig, Kimmel, Lang, 2000; Aboim, 2010). Veoma je važno naglasiti da nije svako znanje o muškarcima ujedno i feministički osvešćeno znanje, odnosno da postoji i znanje o muškarcima koje se zasniva na desničarskim ideologijama i lažnoj „rodnoj neutralnosti“, iza koje se kriju mizoginija, govor mržnje prema ženama i nepriznavanje postojanja patrijarhata. Razgraničavanje jednog od drugog je neophodno da bi se konstruktivno pristupilo rodним politikama. Zato je upravo onaj izvor znanja koji se zasniva na feminističkoj teoriji i predstavlja kritiku patrijarhata kao strukture moći ono što omogućuje iskorak iz obrasca u kome su i sami muškarci na specifičan način „žrtve patrijarhata“, iako istovremeno u manjoj ili većoj meri uživaju „patrijarhalnu dividendu“ (Connell, 1995).

Drugi deo čine slična istraživanja i izveštaji koje sprovodi organizacija PROMUNDO u saradnji sa svojim mnogobrojnim partnerima širom sveta, a koji su, takođe, rezultirali nizom naučnih tekstova i publikacija (<https://promundoglobal.org/programs/international-men-and-gender-equality-survey-images/>).

Na kraju, treći stub čine znanja koja se odnose na akumulirane rezultate istraživanja o podeli uloga u mikrosferi i posebno u roditeljstvu. Prvo takvo istraživanje u Srbiji potiče još s kraja 80-ih godina i u njemu su utvrđene značajne razlike između muškaraca i žena u obavljanju domaćeg rada i u roditeljstvu, ali i među samim muškarcima (po starosti, obrazovanju, mestu stanovanja, videti u: Blagojević Hjuson, 2014a). Takođe, 2008. i 2012. obavljena su dva velika istraživanja rodних odnosa pod nazivom „Rodni barometar“ (Blagojević, 2006a; Blagojević Hjuson, 2013).

Ta saznanja su u izvesnoj meri ugrađena i u dizajniranje ovog upitnika (u okviru 20% pitanja), ali, još više, u samu interpretaciju rezultata. Takođe, u Srbiji postoji i pokušaj razvoja specifičnog teorijskog pristupa koji povezuje kritičke studije muškaraca i maskuliniteta sa „teorijom poluperiferijalnosti“, i utvrđivanjem specifičnosti dominantnog rodnog režima iz te perspektive (Hughson, 2017). U Srbiji u dugom nizu godina različiti autori i autorke koji se bave empirijskim istraživanjima u oblasti rodних studija, ili u drugim disciplinama, iz eksplicitno ili implicitno feminističke perspektive, dolaze do novih saznanja o položaju muškaraca u privatnoj i u javnoj sferi, najčešće kroz poređenje sa ženama (Bobić, 2000, 2010, 2002, 2004, 2006, 2008, 2012; Babović, 2007, 2009, 2010a, 2010b; Jarić, 2006; Milić, 1994, 1995, 2004a, 2004b; Milić i Tomanović, 2009; Milić et al. 2010; Mršević, 2012, 2013a, 2013b, 2014; Nikolić Ristanović, 2000, 2002, 2008, 2010; Tomanović, 2004, 2010, 2012; Stanojević, 2015; Stjepanović-Zaharijevski, 2010; Rosić, 2015; Pavićević i Simeunović Patić, 2011; Petrović, 2011). Povezanost ovih nalaza stvara relativno konzistentan sistem uvida o empirijskoj realnosti svakodnevnih života muškaraca u Srbiji. Drugim rečima, ovo istraživanje ne polazi od „nulte tačke“, već ulazi u već postojeći sistem znanja, kako internacionalno, tako i kontekstualno, sa ciljem da ga unapredi, razvije i unese novija saznanja, kao i nove konkretne empirijske podatke koji će moći da budu korišćeni u rodним politikama. Ovakav teorijski pristup je uticao i na stvaranje hipotetičkog okvira, koji je, više implicitno nego eksplicitno, oblikovao interpretaciju ovih podataka. Eksplicitno je u izvesnoj meri bilo i nemoguće, s obzirom na to da je već postojao zadati okvir IMAGES istraživanja.

Prva hipoteza je da su u mikrosferi promene u pravcu uspostavljanja egalitarnog obrasca ponašanja i egalitarne podele uloga u procesu stalnog jačanja i da su nezaustavljive. Te promene se odvijaju postepeno, više su izražene u mlađim nego u starijim generacijama muškaraca, i više kod obrazovanijih nego kod onih manje obrazovanih muškaraca. Promene različitim intenzitetom zahvataju različite oblasti privatnog života, uglavnom polazeći od očinstva u kome su one najviše izražene.

Druga hipoteza je da se stavovi o ravnopravnosti žena i ljudskim pravima menjaju u pravcu oslobađanja od rodni stereotipa, što je više izraženo u mlađim generacijama muškaraca i među obrazovanijim muškarcima.

Treća hipoteza je da postoji napetost između diskursa i praksi, naročito izražena u odnosu makrodiskursa (metadiskursa o rodnosti) i mikropraksi. Promene u ponašanju u mikrosferi i promene u stavovima o rodnosti idu u pravcu progresivne transformacije, ali se u javnim diskursima zadržavaju mizogine formule, kojima se iskazuju otpor prema promeni.

Četvrta hipoteza se odnosi na nasilje. Nasilje je veoma rašireno u mnogobrojnim oblicima i modalitetima i, dok su žene neuporedivo češće žrtve u partnerskom odnosu, muškarci su žrtve drugih muškaraca u javnom prostoru.

Peta hipoteza se odnosi na zdravlje i na pretpostavku da su muškarci, upravo zbog svoje rodne uloge, više podložni rizičnom ponašanju (droge, alkohol, pušenje, tuče i sl.) od žena.

Šesta hipoteza se odnosi na moguće „tačke preokreta“, odnosno ona polja aktivnosti i života u kojima se uspostavljaju novi obrasci ponašanja (ka egalitarnosti). Pretpostavka je da su te tačke vezane za one pojedince i pojedinke koji, u pozitivnom smislu, „iskaču“ iz klasičnih rodni uloga, bilo da se radi o „srećno razvedenim“ muškarcima ili o muškarcima koji biraju atipične profesije (profesije staranja, negovanja).

Sedma hipoteza se odnosi na dinamiku promene i na nosioce promene u ukupnoj populaciji. Pretpostavljeno je da su mlađi muškarci, kao i oni obrazovaniji, više skloni pozitivnoj promeni u pravcu egalitarnih vrednosti i nenasilja, ali i da promena nije jednostavno linearna, zbog uticaja „tranzicije“ i zaustavljanja progresivnog kretanja u pravcu višeg nivoa rodne ravnopravnosti.

MUŠKAR U JAVNIN POLITIKA STATISTIC

03

ci
M
MA I
ci

MUŠKARCI U JAVNIM POLITIKAMA I STATISTICI

Srbija se nalazi na nekoj vrsti dvostrukog početka. S jedne strane, različite javne politike su nedovoljno urodnjene (Antonijević, 2018) a, s druge strane, muškarci su nedovoljno vidljivi kao urodjeni građani, urodjene individue. Generalno, ne postoji ni dovoljno znanja, ni dovoljno razvijena svest, niti postoji razvijena kultura donošenja odluka koja bi uzimala u obzir efekte različitih javnih politika po različite segmente društva, pa i različite rodove, odnosno muškarce i žene. Zahvaljujući ženskom pokretu i ženskim studijama postoji već artikulisan određen nivo znanja kada je reč o ženskom delu populacije i on se može upotrebiti u državnom planiranju razvoja, i uključiti u određene strategije. S druge strane, činjenica da su muškarci urodjeni, te da njih takođe različite javne politike mogu pogađati na način koji je različit od onoga kada je reč o ženama, ostaje skrajnuta. Rodnost se dominantno shvata, pa i samo urođjavanje (gender mainstreaming) kao nešto što, pre svega, omogućuje da žene budu vidljive i osnažene. Ali, u celini uzev, Srbija je tek na početku percipiranja rodnosti kao bitne socijalne kategorije koja oblikuje u velikoj meri i živote žena i živote muškaraca. „Rodno slepilo“ proizvodi tzv. univerzalnog građanina, koji je pre svega muškarac, ali muškarac koji nije predstavnik roda, već apstraktnog građanina. Muškarac koji je urođen, kao i žena, ostaje izvan domašaja ovako shvaćenih javnih politika. Jedino osveščivanje muškaraca o njihovoj urođenosti može da omogućiti da u sledećem koraku dođe do boljeg sagledavanja potreba muškaraca kao ravnopravnih, ali ne i nadređenih, članova društva.

Kada je reč o statističkim pokazateljima o rodnim nejednakostima, svakako je za Srbiju najvažniji Indeks rodne ravnopravnosti (IRR, 2016). Indeks se odnosi podjednako i na žene i na muškarce, jer iz njihovog različitog društvenog položaja proizilaze nejednakosti, koje se mere ovim indeksom. Zato se ni u kom slučaju ne radi „samo“ o indeksu koji je relevantan za žene, ali ne i za muškarce. Ili, drugačije rečeno, može se pretpostaviti da indeks meri odstupanje od onog što bi bilo optimalno, a to je puna ravnopravnost žena i muškaraca, koja bi označavala „win-win“ poziciju i za jedne i za druge.

Indeks je razvio Evropski institut za rodnu ravnopravnost za zemlje koje su članice EU (28) u cilju podrške rodnim politikama. Prvi rezultati, 2013. godine, pokazali su da je EU tek na oko pola puta do dostizanja ravnopravnosti. U Srbiji je Indeks rodne ravnopravnosti prvi put objavljen 2016. godine (autorka Marija Babović)⁷. Indeks obuhvata šest domena: znanje, rad, novac, zdravlje, vreme i moć, kao i dva poddomena: nasilje i unakrsne nejednakosti. Domeni su bliže određeni poddomenima:

- domen znanja (obrazovna dostignuća; podela; doživotno učenje),
- domen rada (poddomeni: učešće, podela i kvalitet rada),
- domen novca (poddomeni: finansijski resursi, ekonomska situacija),
- domen zdravlja (status; ponašanje; pristup),
- domen vremena (ekonomske aktivnosti; briga o domaćinstvu; društvene aktivnosti),
- domen moći (politička moć; društvena moć; ekonomska moć),
- unakrsne nejednakosti (starost; državljanstvo; invaliditet; etnička pripadnost; bračno stanje; religija; seksualna orijentacija),
- nasilje (direktno nasilje; indirektno nasilje) (IRR, 2016:15).

Indeks rodne ravnopravnosti meri rodni jaz u različitim domenima. Zato je dobar rezultat onaj koji je približen rezultatu od 100%, koji bi podrazumevao potpuno uklonjene rodne nejednakosti. On je zasnovan na pojednostavljenoj definiciji rodne ravnopravnosti kao „jednagog udela u imovini, jednagog dostojanstva i integriteta između žena i muškaraca“.

7 U najvećem delu ovaj indeks za Srbiju se računa na osnovu iste vrste podataka kao što je to slučaj i sa drugim zemljama u EU, mada sledećih godina treba da dođe do daljeg usklađivanja sistema prikupljanja i obrade podataka.

Indeks rodne ravnopravnosti za Srbiju je izračunat za 2014. godinu. Veličina IRR u Srbiji je 40,6%, dok za zemlje članice EU on iznosi 52,9%. Najveći uspeh je ostvaren u domenu moći, što je u velikoj meri, ali ne isključivo, posledica uvođenja kvota za političku participaciju⁸. Najveće zaostajanje je u domenu rada i novca. Indeks rodne ravnopravnosti u domenu rada za Srbiju iznosi 38,2, a za EU – 61,9. U domenu novca u Srbiji je indeks iznosio 39,2, a u EU 67,8. Izrazita nejednakost je registrovana upravo u domenu prihoda, gde je Srbija ostvarila tek 26,6 % od idealnih 100% jednakosti, što znači da je pređeno manje od 1/3 puta ka jednakosti. Srbija ima drugi najniži rezultat u poređenju sa svim članicama EU. U domenu znanja razlike su izražene u izboru obrazovnih profila, pri čemu su žene još uvek izrazito više zastupljene u oblasti društvenih nauka. Indeks je naročito nizak u oblasti celoživotnog učenja, koje je i kao ideja, ali i kao praksa, u Srbiji još uvek veoma retko zastupljeno. Kada je reč o domenu vremena, Srbija ima indeks 31,2 a za EU, je 37,6. Domen moći je jedini domen u kojem Srbija ima bolje rezultate od EU, i to zbog indeksa ekonomske moći. Indeks u celini za Srbiju iznosi 43,0, a za EU 39,7. Indeks političke moći za Srbiju iznosi 43,0, za EU – 49,8, a ekonomske moći za Srbiju 43,1 a za EU 31,7 (IRR, 2016:64). Dobra rangiranost Srbije može se protumačiti pre svega povoljnim efektima uvođenja zakonskih kvota, kada je reč o zastupljenosti žena u zakonodavnim telima (Republička i pokrajinska supština). Ipak, s druge strane, muškarci su u čak 85% slučajeva članovi odbora u najvećim kompanijama, i u 70% slučajeva su članovi Narodne banke. (Izvor: IRR, 2016:67). Domen zdravlja ima najvišu vrednost i u Srbiji i u EU, što znači, ujedno, da je u ovoj oblasti i najmanja razlika u tretmanu muškaraca i žena. Poddomeni zdravlja su status (meren sopstvenom percepcijom zdravlja, očekivanim trajanjem života i brojem godina zdravog života), kao i pristup (meren neispunjenim medicinskim i stomatološkim uslugama). Za Srbiju je ukupni rezultat za zdravlje bio 82,9, a za EU – 90,0. U oblasti poddomena, za Srbiju zdravstveni status 81,1, a za EU 86,4. A za pristup zdravstvenoj zaštiti iznosio je 84,9 za Srbiju i 93,8 za EU. (IRR, 2016:71). Muškarci češće od žena svoje zdravlje ocenjuju kao dobro ili veoma dobro (81,6% naspram 53,4% ovo važi za 16 i više godina starosti) (IRR, 2016:73).

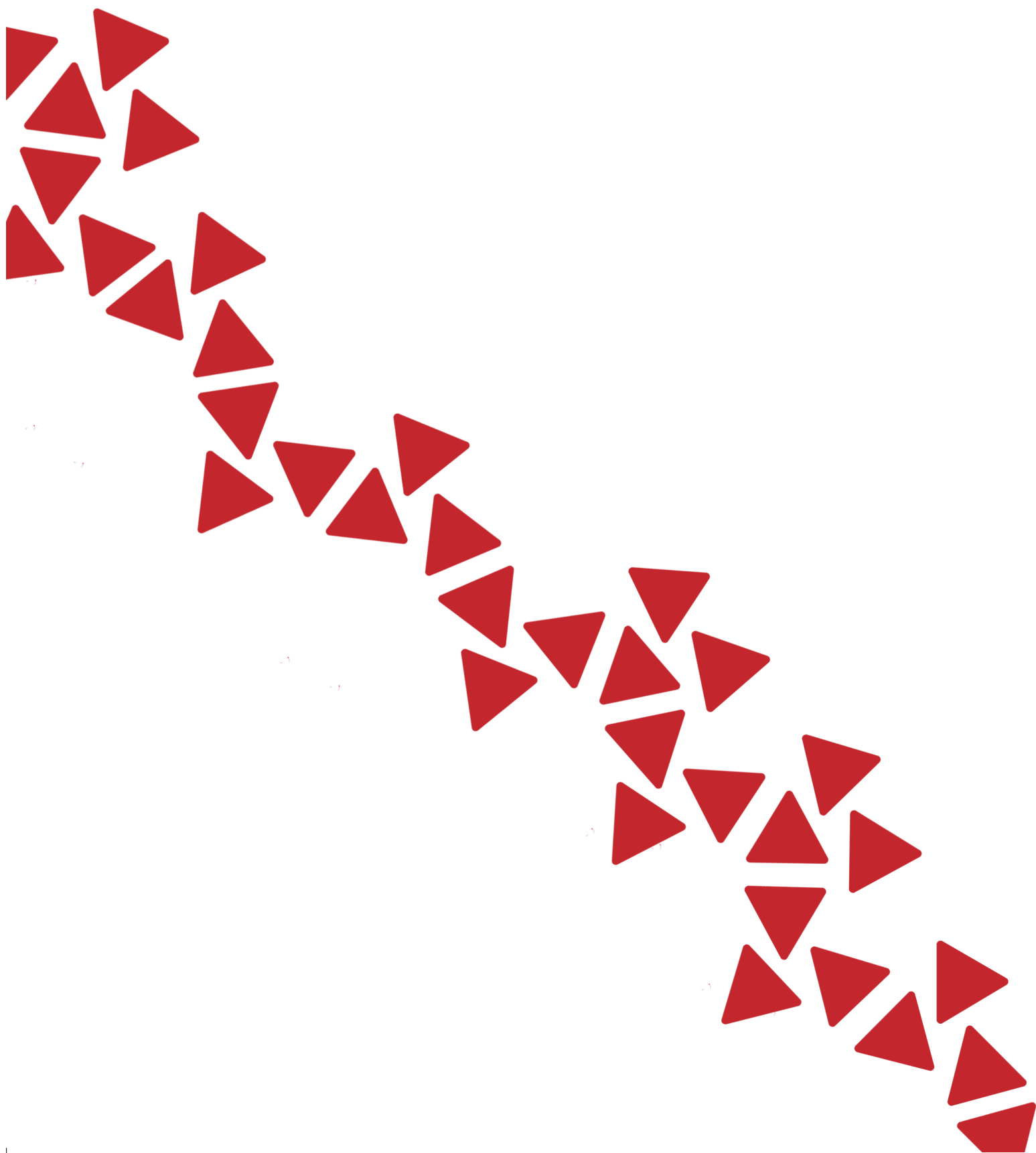
IRR daje opšti pregled rodni nejednakosti na državnom nivou, pre svega putem korišćenja rodno senzitivne statistike. Iako on ukazuje na još uvek dominantno privilegovan položaj muškaraca u društvu Srbije, on ne omogućuje dublje razumevanje problema sa kojima su sami muškarci suočeni u svojim životima, upravo kao urođeni pojedinci (na primer, činjenice da su muškarci i sami žrtve nasilja od strane drugih muškaraca, ili da doživljavaju društveni pritisak da budu „izdržavaoci porodice“, ili da dokazuju svoju „muškost“ preko nasilja, nezdravih životnih stilova ili zastupanjem ekstremnih ideologija). Ali čak i na nivou same rodno senzitivne statistike nije jednostavno otkloniti dve vrste pristrasnosti: s jedne strane androcentričnost pogleda na svet, a s druge strane, „nevidljivost“ muškaraca. Suština paradoksa je u tome što androcentrična inercija može činiti i same muškarce nevidljivima. Avlijaš navodi primer iz ARS, gde je kao razlog za neaktivnost bilo navedeno „služenje vojnog roka“, ali ne i „briga o deci“. Međutim, u istraživanju o korišćenju vremena (2010/2011) ovi nedostaci su prevaziđeni (Avlijaš, 2009). Drugi primer androcentrične inercije je poistovećivanje operativnog pojma „starešina domaćinstva“ sa funkcionalnim „starešinom“, i time ojačavanje rodni stereotipa, prilikom sakupljanja podataka u popisima stanovništva. Ova vrsta problema, odnosno pristrasnosti, verovatno će u dogledno vreme biti otklonjena. Drugu vrstu pristrasnosti predstavlja samo tumačenje podataka, kao što je na primer u publikaciji „Žene i muškarci u Srbiji“, gde se rodna perspektiva najčešće svodi na žensku perspektivu, čime se reprodukuje nevidljivost urođjenosti muškaraca. Rodno senzitivna statistika, kada je reč o muškarcima, treba da se razvija u pravcu koji bi omogućio njeno uspešno korišćenje u javnim politikama.

Kada je reč o konkretnom uvođenju muškaraca u rodne politike, onda se radi o nekoliko oblasti. U „Nacionalnoj strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. god. sa akcionim planom za period od 2016. do 2018“ za sprovođenje strategije za rodnu ravnopravnost muškarci su eksplicitno uključeni u cilj koji se odnosi na „ravnopravno učešće žena i muškaraca u roditeljstvu i ekonomiji staranja“, pri čemu se kao pokazatelji uzimaju: vreme provedeno u neplaćenom poslu, vreme utrošeno na brigu o deci. Takođe, ovaj plan predviđa i povećanje korišćenja roditeljskog odsustva od strane očeva i organizovanje kampanja za promociju očinstva i uloge muškaraca u roditeljstvu. Muškarci su eksplicitno uključeni i kada je reč o reproduktivnom zdravlju, seksualnom obrazovanju i odgovornom seksualnom ponašanju. Naglasak je na podizanju svesti i informisanosti devojaka i mladića o seksualnom obrazovanju i očuvanju reproduktivnog zdravlja. Predviđa se uvođenje sadržaja o reproduktivnom zdravlju i seksualnom obrazovanju, uključujući i pitanja rodni odnosa, rodni uloga i odgovornog seksualnog ponašanja, kao obaveznih u programima osnovnih i srednjih škola.

8 Realno opadanje moći različitih institucija i partijski monopol u postavljanju kadrova je svakako jedno od valjanih objašnjenja za lakši „ulazak“ žena u polje politike. Pripadnost ženskom rodu može čak predstavljati i prednost u smislu lojalnosti i nespremnosti na pobunu.

Postojeći *Zakon o ravnopravnosti polova*, kao i postojeći *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici* ne pominju eksplicitno muškarce i žene, već govore o „licima“ ili „licu“. Ono što se događa u javnom diskursu, kada je reč o ovim zakonima, jeste učitavanje „antimuškog“ ili „proženskog“ tumačenja, zato što su oni povezani sa promenom patrijarhalnih obrazaca i usled toga različito pogađaju žene i muškarce. Trenutno je u javnoj debati Nacrt novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Iako se, opet, javnost uglavnom opredeljuje „za“ i „protiv“ daljeg jačanja rodne ravnopravnosti, pa se tako stiče utisak da je ona polarizovana, složena pitanja u koja zadire ova debata i njena politička dimenzija su izvan dometa ovog kratkog pregleda.

Opšti zaključak koji se nameće je da je integrisanje muške perspektive sa stanovišta rodne ravnopravnosti, a ne jačanja patrijarhalnih vrednosti, u ovom trenutku u Srbiji tek na početku. Da bi taj proces bio uspešan u budućnosti, neophodna je akumulacija znanja putem istraživanja i kvalitetne rodno senzitivne statistike.

**SOCIO-
DEMOGRA
KARAKTER
UZORKA**

04

AFSKE
RISTIKE

SOCIO-DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE UZORKA

Istraživanje je rađeno na nacionalno reprezentativnom uzorku, kojim je obuhvaćeno 1.060 muškaraca i 540 žena. Preko polovine ispitanika imalo je srednje obrazovanje (54,5% muškaraca i 50,7% žena). Iz Beograda je 24% muškaraca i 25,2% žena, dok su ispitanici iz Vojvodine i centralno-zapadne Srbije nešto zastupljeniji, a najmanje zastupljeni su ispitanici iz jugoistočne Srbije (oko 1/5). Od svih muškaraca 61,1% živi u gradu, kao i 62,2% žena. Među ispitanicima su manje zastupljene dve najmlađe starosne grupe, dok je kod ispitanika najviše zastupljena najstarija starosna grupa.

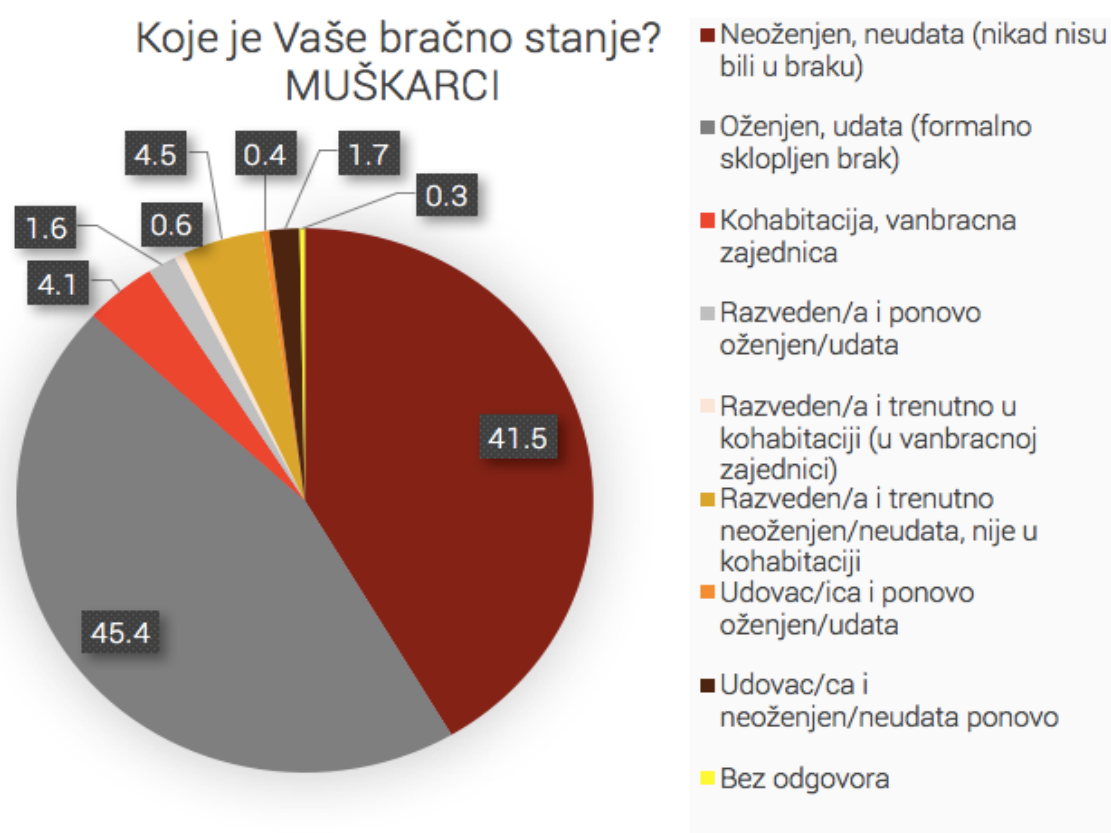
		(N=1060) Muškarci %	(N=540) Žene %
Godine	18-24	16.5	22.2
	25-30	15.4	16.3
	31-40	22.9	24.1
	41-50	20.7	18.5
	51-60	24.5	18.9
Region	Beograd	24.0	25.2
	Vojvodina	27.4	26.9
	Centralno-zapadna Srbija	28.4	27.8
	Jugoistočna Srbija	20.3	20.2
Tip naselja	Selo	38.9	37.8
	Grad	61.1	62.2
Obrazovanje	Osnovna škola, ili niže	6.3	10.2
	Zanat	17.9	12.0
	Srednja stručna škola i gimnazija	54.5	50.7
	Viša škola	11.0	10.6
	Fakultet	9.6	15.6
	Postdiplomske studije (magistar, doktor nauka)	0.6	0.9
Zanimanje	Zaposlen/a formalno sa punim radnim vremenom	50.9	40.9
	Zaposlen/a formalno sa pola (delom) radnog vremena	2.3	1.3
	Zaposlen/a na crno	5.7	4.3
	Samozaposlen/a, freelancer	2.4	1.5
	Preduzetnik/ca, vlasnik firme, poslodavac	2.8	0.7
	Poljoprivrednik/ca, vlasnik/ca poljoprivrednog domaćinstva	3.1	0.7
	Pomažući član u domaćinstvu (poljoprivrednom)	0.4	1.3
	Nezaposlen, traži posao	11.0	16.1
	Nezaposlen/a, ne traži posao	1.9	5.2
	Učenik, student	15.1	21.3
	Penzioner/ka	3.9	6.3
	Osoba sa invaliditetom	0.6	0.4
TOTAL		100%	100%

Polovina ispitanika ima decu, i to utoliko češće ukoliko su stariji. Među ispitanicima starosti 31-40 godina samo 45,3% ima decu, za razliku od ispitanika starih 51-60 godina koji imaju decu u 86,5%. Muškarci iz uzorka, koji imaju decu, u proseku imaju 1,9 dece, prihod od 44.500 dinara i rade (obavljaju plaćeni posao, formalno, neformalno ili periodično) u proseku 45,5 sati u toku nedelje. Od svih ispitanika 91,9% imaju srpsku etničku pripadnost, i 90,4% su se izjasnili kao pravoslavci.

Najviše ispitanika, i muškaraca i žena, živi u porodicama sa roditeljima i braćom ili sestrom. Struktura domaćinstava u kojima žive muškarci i žene se najviše razlikuje u slučaju jednoroditeljskih porodica, koje su gotovo četiri puta češće među ženama nego među muškarcima. Kada je reč o porodicama sa decom, najzastupljenije su porodice sa dvoje dece.

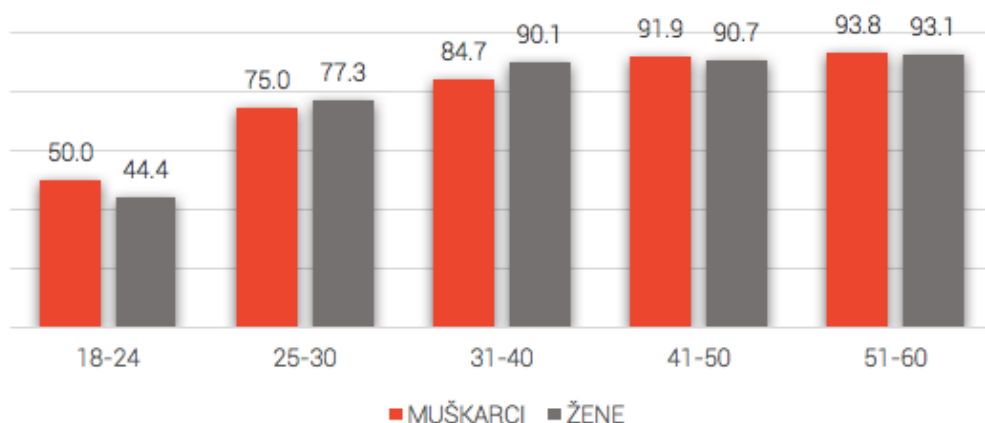
Među muškarcima je najobrazovanija generacija 31-40 godina u kojoj čak 35,6% ima više ili visoko obrazovanje. Obrazovanje muškaraca je usko povezano s tim da li su zaposleni ili ne, pa je 72,9% onih sa najvišim obrazovanjem zaposleno, naspram samo 10,4% onih sa najnižim. Među muškarcima starim 18-24 godine, 77,1% su učenici ili studenti, 4,0% su zaposleni, a 12,6% su nezaposleni koji aktivno traže posao. Međutim, najviše nezaposlenih je među muškarcima 25-30 godina starosti, među kojima čak 20,2% predstavljaju nezaposleni, dok 15,3% su još uvek studenti.

I ispitanici i ispitanice podjednako često nikada nisu bili, niti su sada, u braku, preko 40%. Međutim, kod muškaraca više je onih koji su u braku, nego onih koji su celibateri, dok je kod žena obrnuto.

Ako se pogledaju podaci o tome u kojoj meri se radi o zvanično registrovanim brakovima, videće se da je reč ne samo o velikoj većini brakova u odnosu na kohabitacije, već i da sa porastom starosti ispitanika dolazi do smanjenja udela kohabitacija. U najmlađoj ispitivanoj kategoriji čak polovina muškaraca koji su braku je u stvari u vanbračnoj zajednici, kao i 44,4% žena.

Odgovor DA na pitanje "Da li je vaš brak zvanično registrovan" po godinama

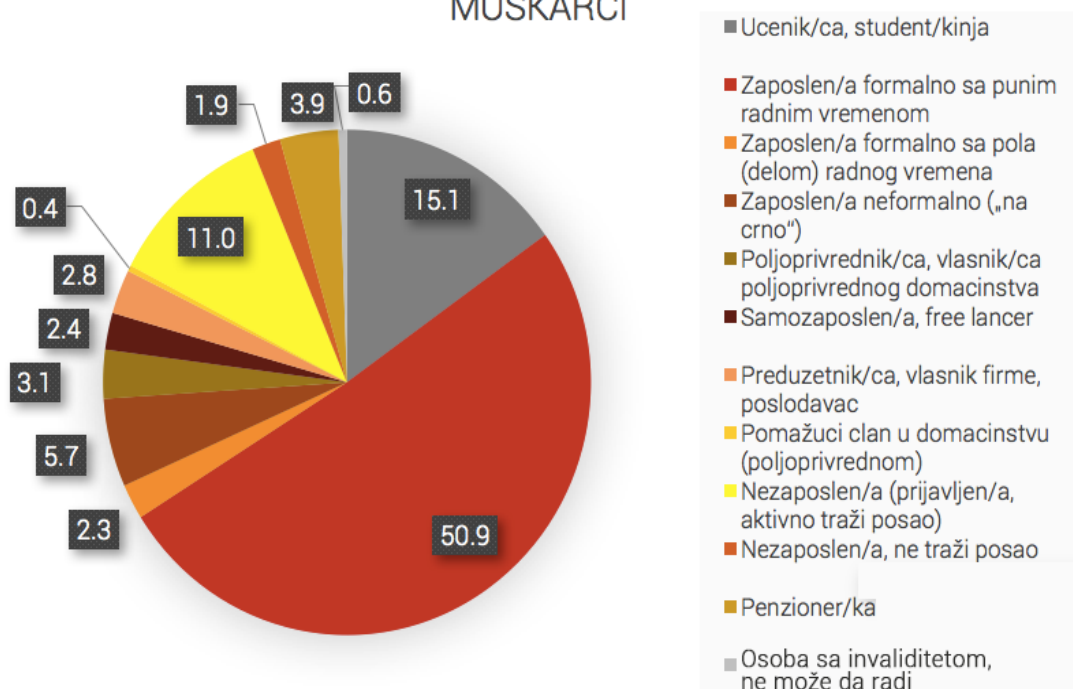

Razlike između muškaraca i žena su mnogo više izražene kada je reč o povezanosti zvanično registrovanih brakova i obrazovanja. Tako, dok u zvanično registrovanom braku živi 90,6% muškaraca sa višim i visokim obrazovanjem, u takvom braku živi samo 84,2% žena. Svaki stoti muškarac u Srbiji živi sa partnerom, a preko 1/3 sa roditeljima i bratom ili sestrom.

I među ispitanicima i među ispitanicama najviše je onih kojima je primarni izvor prihoda vezan za zvaničnu zaposlenost. Međutim, dok je kod muškaraca to čak 50,9%, kod žena je to tek 40,9%. I kod jednih i kod drugih na drugom mestu se nalaze nezaposleni koji traže posao. Žene su češće nezaposlene od muškaraca, i češće su pomažući članovi domaćinstava. Kako je postavljeno i pitanje o tome koji je drugi po značaju radni status, izdvojio se kao najznačajniji status pomažućeg člana porodice u poljoprivredi, i to kod muškaraca čak češće nego kod žena (4,1% muškaraca i 2,4% žena). Povezivanje ovih odgovora sa angažovanjem u poljoprivredi u svojstvu vlasnika poljoprivrednog domaćinstva (3,5% muškaraca i 1,3% žena) pokazuje da je poljoprivreda drugi po značaju izvor dodatnih prihoda za muškarce. U preko 2/3 domaćinstava glavni izvor prihoda je formalna zaposlenost, dok je druga po značaju neformalna zaposlenost i dodatni poslovi (popravke, nadnice i sl.).

Koji je Vaš trenutni glavni radni status (onaj koji je povezan sa najvećom upotrebom vremena)?

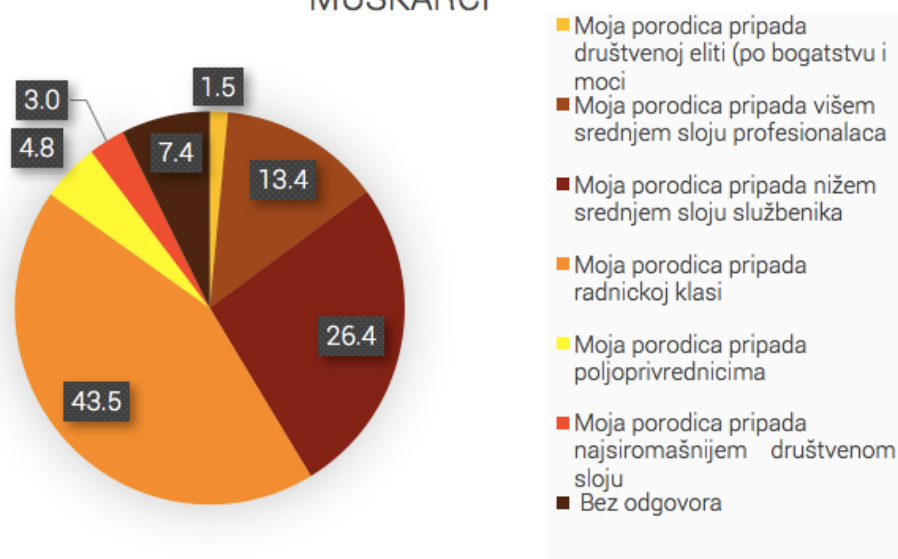
MUŠKARCI

Obrazovanje je povezano i sa formalnom i sa neformalnom zaposlenošću. Najviše obrazovani su najčešće i formalno zaposleni, a najmanje obrazovani – neformalno. Pored zaposlenosti koja je najčešći osnovni izvor prihoda u 76,3% slučajeva kod muškaraca, najviše dodatnih prihoda dolazi od neformalne zaposlenosti i dodatnih periodičnih poslova (nadnice, popravke i sl.). Ali, čak u oko polovini slučajeva ne postoji dodatni izvor prihoda.

Velika većina ispitanika, i muškaraca i žena, smatra da njihovo domaćinstvo/porodica pripadaju radničkoj klasi, i u tome ne postoje razlike između rodova. Drugi po učestalosti su odgovori koji se odnose na „niži srednji sloj službenika“, dok i žene i muškarci u manje od 2% slučajeva smatraju da njihove porodice pripadaju „društvenoj eliti“.

Kako biste ocenili društveni položaj Vašeg domaćinstva/porodice? MUŠKARCI

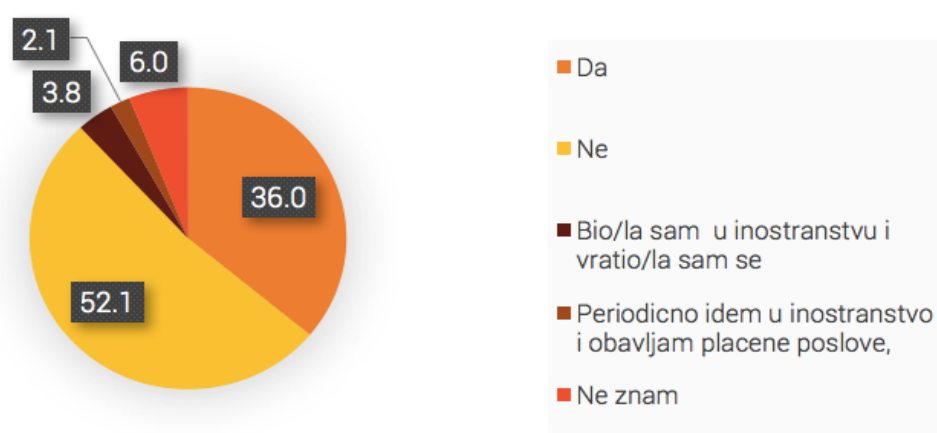

Kada je reč o odnosu prema poslu, više ispitanika smatra da je njihov posao izvor zadovoljstva, nego obrnuto. Ipak, čak 1/5 muškaraca i skoro 1/3 žena nema stav o tome da li je posao koji obavljaju izvor zadovoljstva ili ne. Muškarci češće vide posao kao izvor stresa od žena, i češće smatraju da je situacija na njihovom poslu stabilna. Zaradom je zadovoljno u potpunosti samo 6,2% muškaraca i samo 3,9% žena. Da su žrtve mobinga na poslu smatra 6,5% muškaraca i 8,7% žena. I među muškarcima i među ženama više je onih koji bi promenili posao, nego onih koji to ne bi učinili.

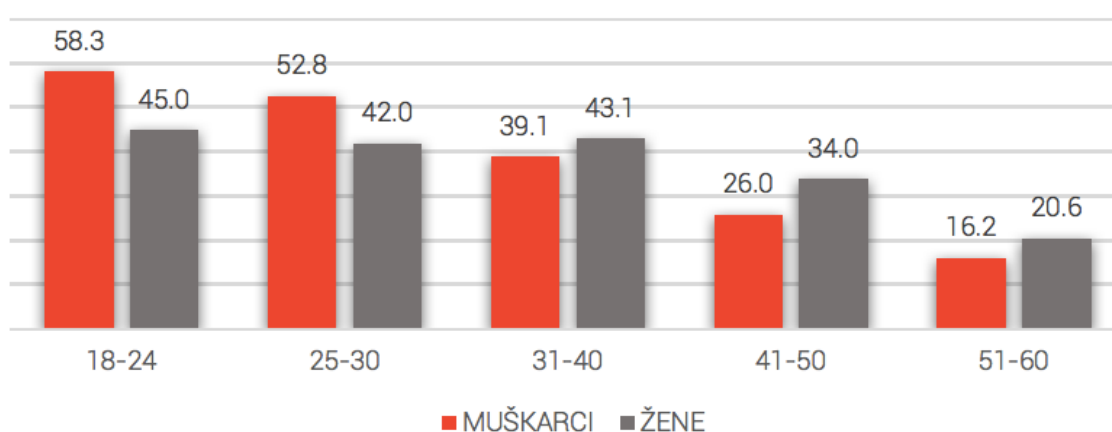
Označite koliko ste saglasni sa sledećim tvrdnjama:		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Pretežno se slažem	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
Posao koji obavljam je izvor zadovoljstva za mene	M	6.7	12.5	22.7	25.4	11.2	21.4
	Ž	5.7	10.9	17.4	24.8	9.1	32.0
Posao koji obavljam je izvor stresa	M	7.7	13.8	22.7	25.4	8.8	21.6
	Ž	5.4	13.9	17.2	19.6	10.7	33.1
Moj posao i situacija na poslu su stabilni	M	6.3	13.3	22.4	23.9	11.0	23.1
	Ž	5.4	11.9	19.4	20.0	9.3	34.1
Zadovoljan/na sam zaradom	M	16.1	22.1	16.3	16.7	6.2	22.5
	Ž	15.0	17.8	15.2	15.0	3.9	33.1
Na poslu sam žrtva mobinga	M	39.0	17.3	11.4	5.3	1.2	25.8
	Ž	30.2	14.6	11.3	7.8	0.9	35.2
Rado bih promenio/la posao, ako bih mogao/la	M	10.6	10.7	17.9	18.7	17.0	25.2
	Ž	7.8	8.9	17.0	14.1	16.7	35.6

Muškarci koji su najobrazovaniji imaju i najveći izvor zadovoljstva u obavljanju svog posla, pa se preko 60% slaže (u potpunosti ili delimično) sa tvrdnjom da je posao koji obavljaju izvor njihovog zadovoljstva. Sasvim je obrnuta situacija sa onima koji su najniže obrazovani. Takođe, zanimljivo je da zadovoljstvo poslom uglavnom raste sa starošću. Između posla kao izvora zadovoljstva i društvene slojevitosti takođe postoji očekivana veza. Naime, muškarci koji se slažu sa tvrdnjama da je njihov posao izvor zadovoljstva su ujedno i oni koji pripadaju višim društvenim slojevima, i obrnuto. Kod posla kao izvora stresa i slojevitosti nije utvrđena povezanost. Zadovoljstvo zaradom je, takođe, povezano sa društvenom slojevitosti, pa su zadovoljniji oni muškarci koji pripadaju višim društvenim slojevima. Muškarci su nešto manje od žena skloni emigraciji. Više od polovine ispitanih muškaraca i žena ne bi emigriralo iz Srbije. Međutim, ovde su značajni i podaci o povratku iz inostranstva, pri čemu je više muškaraca koji su se vratili nego žena. Više muškaraca nego žena povremeno ide u inostranstvo da obavlja sezonske ili periodične poslove.

Da li biste emigrirali iz Srbije? MUŠKARCI

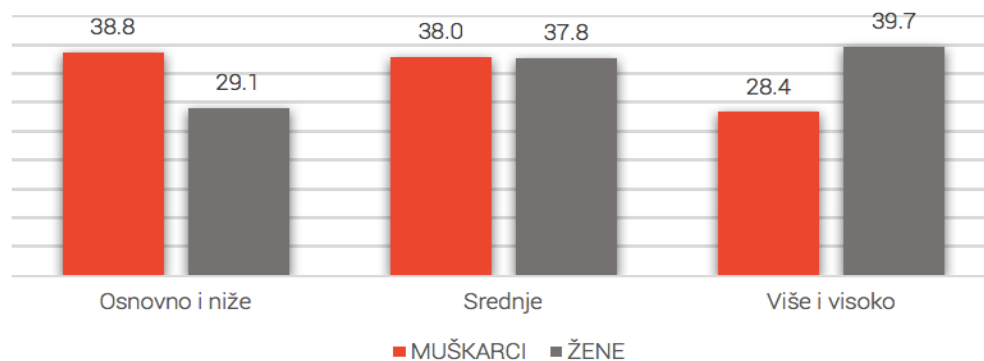

Odgovor DA na pitanje "Da li biste emigrirali iz Srbije?" po godinama

Kada se podaci o namerama za emigraciju povežu sa starošću i obrazovanjem, onda se, kao što je i očekivano, vidi da je najmlađa generacija i najviše okrenuta ka emigraciji. Pri tom je zanimljivo da su mlađi muškarci više zainteresovani za emigraciju od žena, dok je kod starijih od 30 godina obrnuto.

Odgovor DA na pitanje "Da li biste emigrirali iz Srbije?" po obrazovanju

Obrazovanje i sklonost ka emigraciji su obrnuto povezani i kod muškaraca i kod žena. Dok kod žena sklonost ka emigraciji raste sa obrazovanjem, kod muškaraca je obrnuto. Skoro 2/5 žena koje su visokoobrazovane bi želele da emigriraju.

**ODNOSI U
PRIMARN
PORODICI**

05

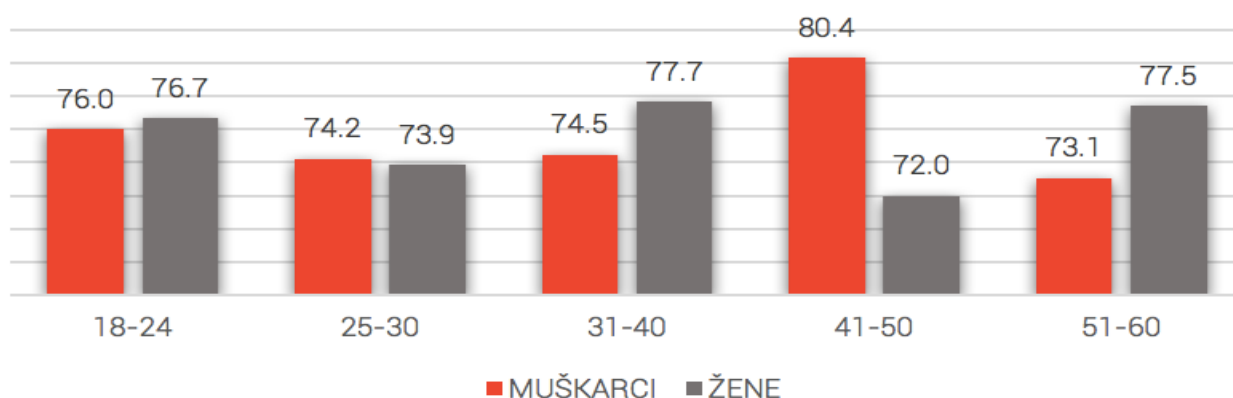
U
no
I

ODNOSI U PRIMARNOJ PORODICI

Ispitanici uglavnom potiču iz porodica u kojima su i majke i očevi imali srednje obrazovanje. Obrazovanje roditelja opada sa starošću ispitanika. Očevi ispitanika su imali više ili visoko obrazovanje u više od 15% slučajeva, a ispitanici ga imaju u preko 30% slučajeva, što pokazuje izvestan društveni napredak.

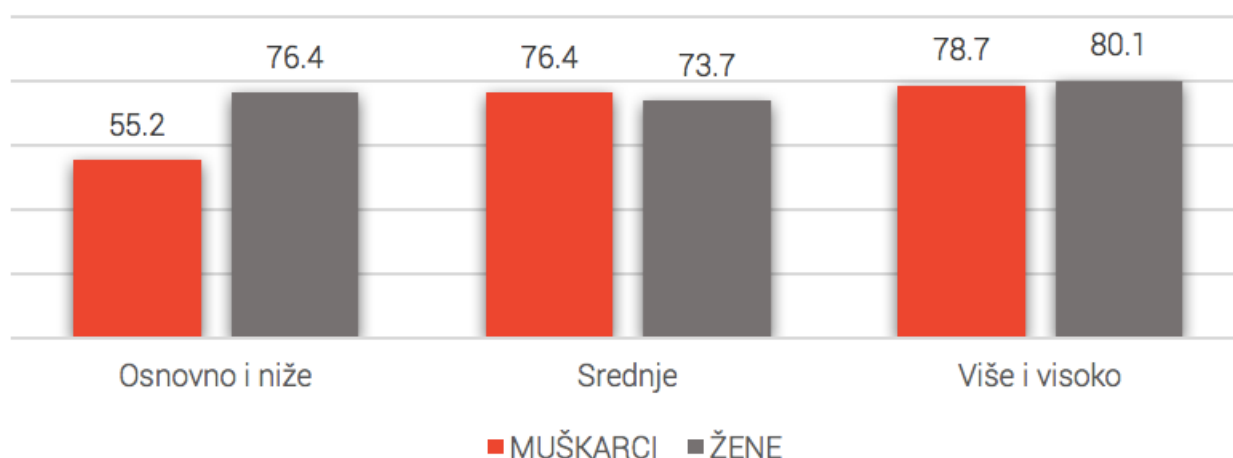
U odrastanju i muškarca i žena najvažniju mušku figuru predstavlja njihov biološki otac. Ispitanci koji su živeli sa svojim biološkim očevima u ¾ slučajeva ih smatraju najvažnijim muškim figurama u njihovim životima do 18. godine. Slede odgovori „niko“ u 10% slučajeva i „deda“ u 7,5%. Od onih muškaraca koji nisu živeli sa očevima oko polovina je imala redovne kontakte sa njima.

Odgovor MOJ BIOLOŠKI OTAC na pitanje "Ko je najvažnija muška figura u vašem životu tokom odrastanja?" po starosti

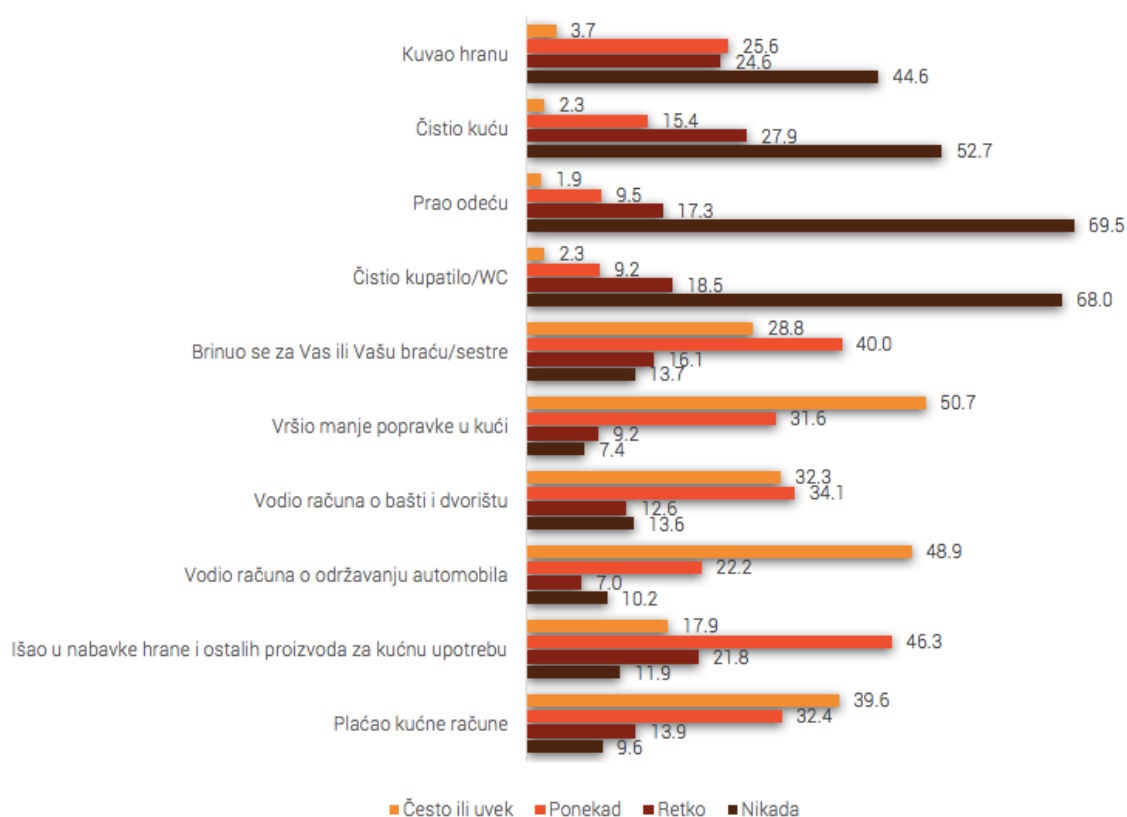
Kada se podaci ukrste sa starošću, ni kod jednih ni kod drugih ne može da se uoči jasna povezanost. To upućuje na zaključak da dominantan porodični model koji se sastoji od dvoroditeljske porodice i dece određuje prisustvo oca i u starijim i u mlađim generacijama.

Odgovor MOJ BIOLOŠKI OTAC na pitanje "Ko je najvažnija muška figura u vašem životu tokom odrastanja?" po obrazovanju

Međutim, veza između obrazovanja ispitanika i oca kao najvažnije muške figure u odrastanju je izražena, naročito kod muškaraca. Tako, otac je najvažnija figura kod samo 55,2% slučajeva najniže obrazovanih muškaraca i čak u 80,1% slučajeva kod najviše obrazovanih. Takva veza postoji i kod žena, ali nije u toj meri vidljiva kao kod muškaraca. Podela poslova po polu između roditelja je veoma jasno izražena. Očevi najčešće nikada nisu obavljali poslove pripreme hrane, čišćenja kuće, pranja odeće ili čišćenja kupatila i WC-a. S druge strane, oni su brinuli o deci, vršili popravke u kući, brinuli o dvorištu i automobilu. Oni su, takođe, išli u nabavku hrane i plaćali račune.

Kada ste bili dete ili adolescent, je li Vaš otac ili neki drugi muškarac u kući: /odgovori MUŠKARACA/

Muškarci su odrastali u porodicama u kojima očevi, ili neki drugi muškarci, nisu najčešće „nikada“ obavljali sledeće poslove: kuvali hranu, čistili kuću, prali odeću, čistili kupatilo, WC, ali su, s druge strane, vršili manje popravke u kući, vodili računa o bašti ili dvorištu, i vodili računa o održavanju automobila. Očigledno je da se radi o podeli po liniji roda, koja sama po sebi, ako se izuzme vreme koje se provodi u obavljanju tih poslova, ne mora da se tumači negativno, jer verovatno pre oslikava „rodnu specijalizaciju“, nego rodnu neravnotežnost. Međutim, kada se u obzir uzmu vreme i učestalost poslova, onda postaje jasno da je rodna neravnotežnost ipak na delu.

Zanimljivo je da je u porodicama najviše obrazovanih muškaraca bila i najegalitarnija podela rada, mada još uvek ne dovoljno razvijena, kada je reč o „tipično ženskim poslovima“. Međutim, u porodicama manje obrazovanih muškaraca su ponekad zastupljeniji očevi koji su radili češće „tipično muške poslove“, npr. održavanje automobila i popravke u kući, plaćanje računa.

Ko je imao poslednju reč o odlukama koje se tiču:		Majka	Otac	Podjednako i otac i majka	Ostali	Ne odnosi se na mene/BO
Vas i Vaše braće i sestre (o Vašem školovanju, aktivnostima)?	M	20.7	24.2	51.1	0.6	3.5
	Ž	23.3	20.7	51.3	0.4	4.3
O tome kako Vaša porodica troši novac na hranu i odeću	M	30.0	19.2	48.7	0.8	1.4
	Ž	33.7	15.7	48.1	0.7	1.7
O tome kako Vaša porodica troši novac na velike investicije kao što su kupovina automobila, kuće, ili kućnih aparata	M	9.8	33.3	52.5	1.0	3.4
	Ž	16.1	28.5	52.0	0.9	2.4

Ali kada je reč o odlukama vezanim za decu, postojala je mnogo ravnomernija podela uloga, i u roditeljskim porodicama muškaraca i u porodicama žena. Preko polovine roditelja je zajedno odlučivalo o školovanju i aktivnostima dece. Kod muškaraca su očevi nešto češće odlučivali od majki, a kod žena, majke u odnosu na očeve. I u porodicama muškaraca i u porodicama žena, o velikim investicijama su najčešće odlučivali zajedno i majke i očevi (u preko 50% slučajeva). Međutim, u ostalim slučajevima, očevi su češće odlučivali od majki, i to naročito u porodicama muškaraca. Ovi odgovori možda više ukazuju na razlike u percepciji između muškaraca i žena, nego na realne razlike u porodicama između jednih i drugih. Moguće je, naime, da su u skladu sa tradicionalnim rodnim ulogama i patrijarhalnom ideologijom, muškarci socijalizovani da vide svoje očeve kao „važnije“ i „moćnije“, čak i ako u realnosti to nije nužno bio slučaj. Ovde je verovatno pre reč o razlikama u interpretaciji nego o razlikama u realnosti.

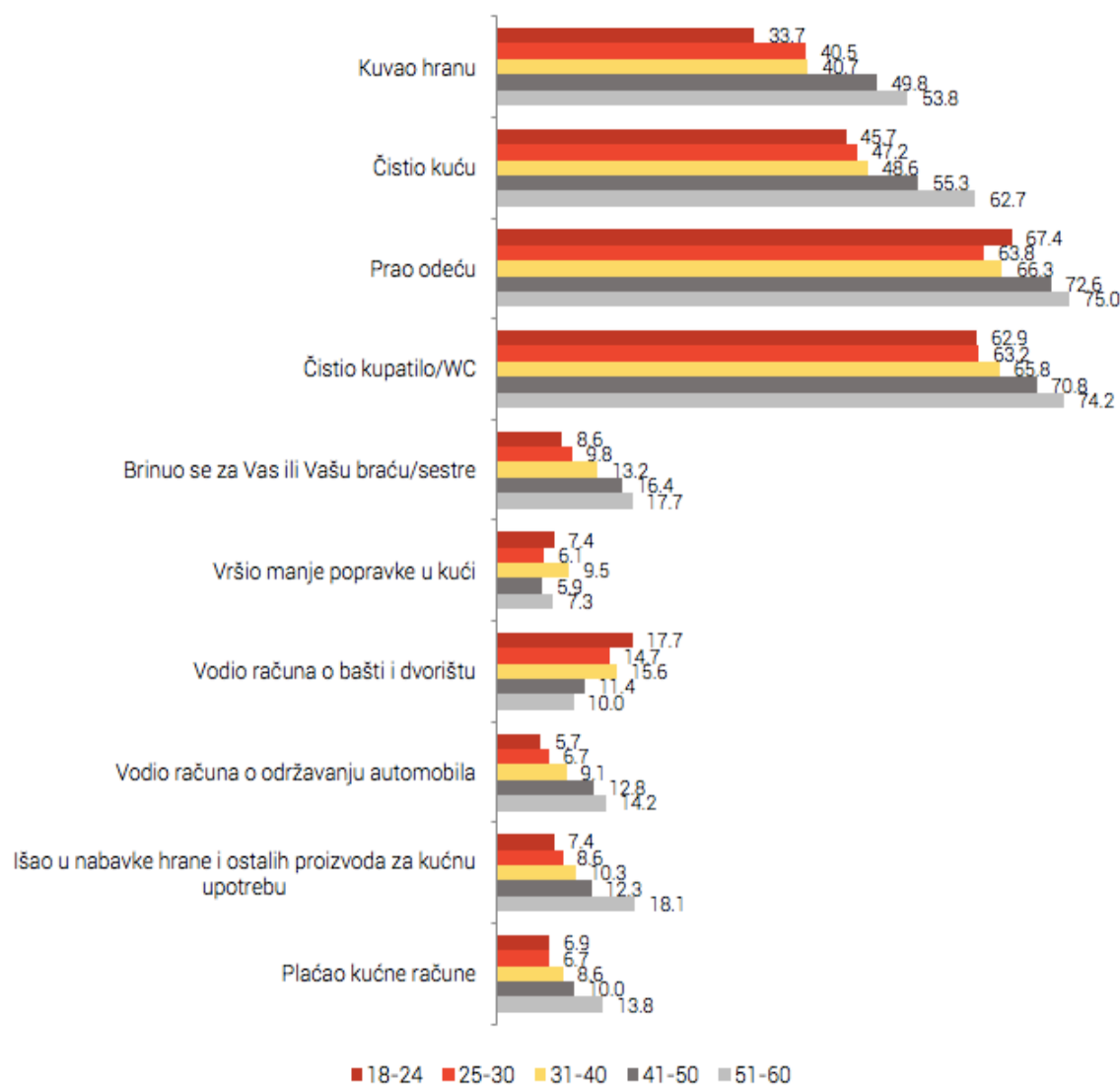
Zanimljivo je da, kada se posmatraju odgovori povezano sa starosnom dobi, u starijim generacijama muškaraca (41 i više) najčešće je odlučivao otac, a u mlađim generacijama „podjednako i otac i majka“, kada se radi o školovanju dece. Slično je i kada se radi o troškovima vezanim za hranu i odeću. Kod generacija rođenih 70-ih godina, došlo je, dakle, do preokreta, što znači upravo u onom periodu koji je karakterisala dominacija modela zaposlenosti oba roditelja.

Kada ste bili dete ili adolescent/kinja jeste li Vi sami:		Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
Kovali hranu	M	1.7	17.3	28.2	52.2	0.7
	Ž	8.9	42.4	28.7	20.0	0.0
Čistili kuću	M	2.5	21.0	33.9	41.8	0.8
	Ž	15.4	51.9	24.1	8.7	0.0
Prali odeću	M	1.8	11.9	18.6	66.4	1.3
	Ž	9.6	40.9	29.1	20.0	0.4
Čistili kupatilo/WC	M	1.5	11.9	20.3	64.8	1.5
	Ž	10.4	39.3	27.8	20.4	2.2
Brinuli se za Vas ili Vašu braću/sestre	M	6.5	33.1	25.4	30.8	4.2
	Ž	15.2	44.8	21.5	15.2	3.3
Vršili manje popravke u kući	M	4.1	24.5	28.0	42.5	0.9
	Ž	1.9	8.9	21.3	67.2	0.7
Vodili računa o bašti i dvorištu	M	7.1	32.2	26.8	28.3	5.7
	Ž	6.9	30.2	22.2	33.7	7.0
Vodili računa o održavanju automobila	M	5.2	20.5	18.8	46.4	9.2
	Ž	2.0	5.9	8.1	73.1	10.7
Išli u nabavke hrane i ostalih proizvoda za kućnu upotrebu	M	6.0	41.3	32.4	19.0	1.3
	Ž	8.3	49.6	26.7	13.9	1.5
Plaćali kućne račune	M	3.7	18.7	20.3	55.8	1.6
	Ž	4.8	19.8	18.1	55.2	2.0

I muškarci i žene najčešće kao adolescenti nisu učestvovali u porodičnim obavezama. Ali tamo gde jesu, u skladu sa rodnom podelom uloga u roditeljskim porodicama, nastavljala se i podela u mlađim generacijama. Tako su se mladići retko ili nikada bavili „ženskim poslovima“, a devojke retko obavljale poslove koji su „muški“. Devojke su ipak ponekad kuvala i čistile, prale odeću i čistile kupatilo, a mladići su ponekad vodili računa o dvorištu, a i jedni i drugi su išli u nabavku hrane. Međutim, povodom rada u kući veoma su česti odgovori „nikada“ kod mladića, što ukazuje na to da su ženska deca bila daleko više uključena u rad u porodici, nego što je to bio slučaj sa muškom decom. Ako se pri tome uzme u obzir i da se pojedini poslovi sa liste obavljaju na dnevnoj osnovi, a drugi samo izuzetno, onda je jasno da razlike u opterećenju ženske i muške dece započinju još u roditeljskoj porodici u kojoj se devojčice navikavaju na „normalnost“ obavljanja domaćih poslova. Mladići su se, s druge strane, više angažovali u poslovima vezanim za dvorište, održavanje automobila ili u sitnijim popravkama, dakle u skladu sa patrijarhalnom podelom rada.

Međutim, ako se pogledaju odgovori „nikada“ kod muškaraca po starosti, može se uvideti da mlađi muškarci imaju manju učestalost neučestvovanja od starijih generacija, sa izuzetkom vođenja računa o bašti i dvorištu, što je najverovatnije posledica promenjenih okolnosti (usled urbanizacije i deagrarizacije).

Odgovori NIKADA na pitanje "Kada ste bili dete ili adolescent, je li Vaš otac ili neki drugi muškarac u kući..." MUŠKARCI po starosnim grupama

**ISKUSTVO
NASILJA U
DETINJST
MLADOST**

06

D
U
VU I
FI

ISKUSTVA NASILJA U DETINJSTVU I MLADOSTI

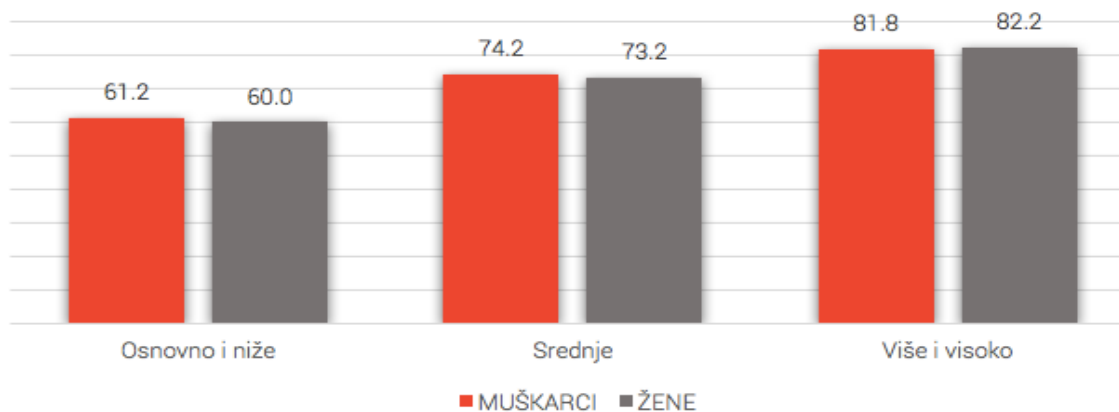
Kada je reč o nasilju u roditeljskoj porodici, najčešći odgovori su „nikada“ i kod muškaraca i kod žena. Ipak, učestalost odgovora „nikada“ ostavlja dovoljno prostora za prisustvo porodičnog nasilja. U ¼ porodica i žena i muškaraca deca su svedočila nasilju koje je nad njihovom majkom vršio otac ili partner, i to fizičkom nasilju. Posmatrano po starosti, podaci pokazuju da su mlađi muškarci uglavnom ređe bili u situaciji da budu svedoci u slučaju fizičkog nasilja nad majkom, nego što je to bio slučaj sa starijim generacijama. Nešto manje od 1/10 dečaka je bilo izloženo neželjenim dodirima po genitalijama ili stražnjici, dok su devojčice ovakvim situacijama bile izložene češće. Oko 1/10 ispitanika je bila pod pretnjom naterana na seksualne odnose.

Pre nego što sam napunio/la 18 godina:		Uvek	Često	Ponekad	Retko	Nikada	Ne znam/bez odgovora
Video/la sam ili čuo/la sam da moju majku tuče njen muž ili partner	M	0.4	2.4	8.7	11.8	75.0	1.8
	Ž	0.6	3.5	8.3	11.9	74.3	1.5
Neko me dirao po stražnjici ili genitalijama ili me naterao da ja njih diram po genitalijama kada to nisam želeo/la	M	0.3	2.4	1.7	2.1	91.6	2.0
	Ž	0.9	1.5	4.1	5.6	86.9	1.1
Imao/la sam seksualne odnose s nekim zato što su mi pretili ili me plašili ili prisiljavali	M	0.7	0.9	1.3	2.1	92.8	2.2
	Ž	0.6	1.7	2.0	3.3	90.6	1.9
U školi me učitelj/ica tukao/la ili fizički kažnjavao/la	M	0.2	2.7	10.6	10.9	73.4	2.2
	Ž	0.2	2.0	3.7	8.9	83.5	1.7
Kod kuće su mi pretili nasiljem ili fizičkim kažnjavanjem	M	0.8	3.4	16.4	19.1	58.1	2.3
	Ž	0.7	3.3	11.1	14.6	68.9	1.3
Kod kuće su me tukli kaišem ili štapom	M	0.7	3.5	13.7	20.5	60.3	1.4
	Ž	1.1	2.6	9.3	14.1	72.0	0.9
Živeo/la sam u velikom siromaštvu	M	2.0	5.9	11.5	16.5	61.9	2.2
	Ž	1.7	6.7	10.9	14.1	64.8	1.9

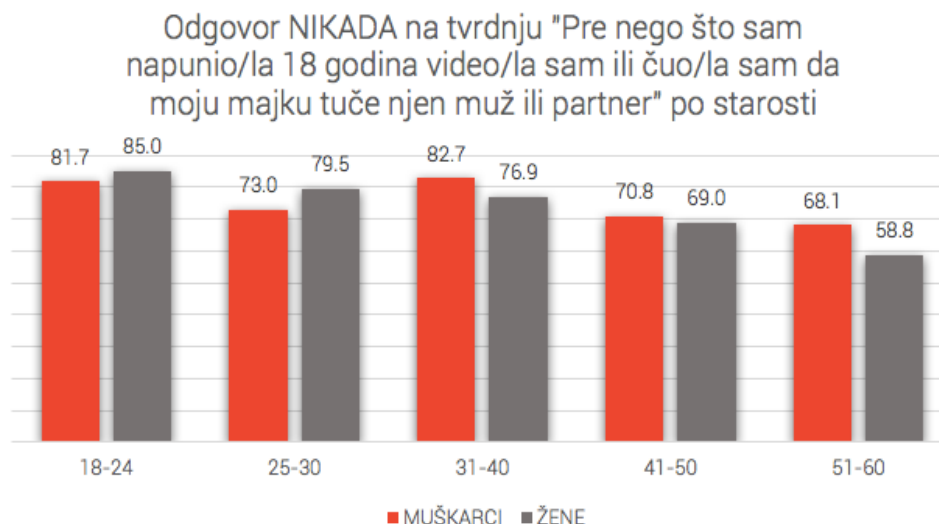
Dečaci su bili žrtve fizičkog kažnjavanja u školi čak u ¼ slučajeva. Kod kuće je fizičko kažnjavanje bilo i češće. Zanimljivo je, međutim, da su devojčice bile manje fizički kažnjavane u školi, a više kod kuće, dok je kod dečaka bilo obrnuto. Podaci pokazuju da je materijalna deprivacija bila više raširena od fizičkog nasilja, pri čemu su dečaci bili žrtve fizičkog kažnjavanja u školi čak u ¼ slučajeva. Kod kuće je fizičko kažnjavanje bilo čak i češće. Podaci pokazuju da je materijalna deprivacija bila više raširena od fizičkog nasilja, pri čemu samo 61,9% muških ispitanika i 64,8% ženskih izjavljuje da nikada nisu živeli u velikom siromaštvu.

Fizičko kažnjavanje u školi opada sa starošću ispitanika. Tako, 84,6% muškaraca najmlađe starosti nikada nije bilo kažnjavano, nasuprot 63,1% muškaraca najveće starosti. Slična veza se uočava i kod fizičkog kažnjavanja u kući. Nikada nije kažnjavano 69,1% najmlađih i samo 49,6% najstarijih ispitanika. „Kaišem ili štapom“ kod kuće nije tučeno 73,1% najmlađih muškaraca, i 46,2% najstarijih. Slično je i sa siromaštvom.

Odgovor NIKADA na tvrdnju "Pre nego što sam napunio/la 18 godina video/la sam ili čuo/la sam da moju majku tuče njen muž ili partner" po obrazovanju

Posmatrano po starosti, podaci pokazuju da su mlađi muškarci uglavnom ređe bili u situaciji da budu svedoci u slučaju fizičkog nasilja nad majkom, nego što je to bio slučaj sa starijim generacijama. Ova pravilnost je čak i više izražena kod žena. To može voditi zaključku da je nasilje u porodici ipak bilo raširenije u starijim generacijama, nego u mlađim, ali da je danas povećana njegova vidljivost, zbog čega se može dobiti iskrivljena slika. Posmatrano po obrazovanju, pravilnost se opet uočava u očekivanom pravcu. Naime, obrazovaniji ispitanici su ređe bili svedoci nasilja nad majkom.

S druge strane, sama škola je bila mesto koje je po mnogo čemu bilo manje sigurno i bezbedno od porodice. Skoro polovina mladića je u školi učestvovala u tučama protiv suparničkih grupa, a samo 81,4% mladića nikada nije uzimalo drogu, što indirektno ukazuje na to da je skoro 1/5 uzimala drogu u školi. Samo 37,5% mladića nikada nije dodirivalo devojke bez njihove saglasnosti, niti im dobacivalo seksualne komentare, što znači da je velika većina to činila, mada samo 5,0% je to činilo često. Ipak, ovako visoka učestalost dobacivanja devojka pokazuje da je tretman devojaka kao seksualnih objekata normalizovano ponašanje velike većine mladića, iako ovi podaci ne otkrivaju kulturalne nijanse i stvarnu težinu komentara, odnosno „zadirkivanja“.

U školi sam imao neka od sledećih iskustava:	Uvek	Često	Ponekad	Retko	Nikada	Ne znam/bez odgovora
Moji školski drugovi i ja bismo dirali devojke ili im dobacivali seksualne komentare kako bi ih zadirkivali	0.8	5.0	24.3	30.2	37.5	2.3
Ja i grupa mojih školskih prijatelja bi tukli druge suparničke grupe u školi	0.2	5.3	16.1	24.3	51.3	2.7
Ja i moji prijatelji smo u školi uzimali droge	0.2	1.5	4.6	8.5	81.4	3.8

U školi sam imala neka od sledećih iskustava:	Uvek	Često	Ponekad	Retko	Nikada	Ne znam/bez odgovora
Moji školski drugovi su dirali devojke ili im dobacivali seksualne komentare kako bi ih zadirkivali	0.9	9.4	28.9	26.5	31.1	3.1
Ja i grupa mojih školskih drugarica bi tukla druge ženske suparničke grupe u školi	0.4	1.3	4.4	8.1	83.3	2.4
Ja i moje drugarice smo u školi uzimali droge	0.6	0.9	2.6	5.2	88.1	2.6

S druge strane, samo 31,1% žena odgovara da nikada u školi nisu bile izložene neželjenom dodirivanju i seksualnom dobacivanju u školama, što znači da žene prikazuju situaciju seksualnog uznemiravanja u školi od strane svojih drugova negativnije nego što to čine muškarci. Žene su u školi mnogo manje bile sklone fizičkim sukobima sa svojim vršnjakinjama, nego što je to bio slučaj sa mladićima. Takođe, one su i ređe uzimale drogu u školi. Ove razlike po liniji roda su očekivane, ali to ne isključuje mogućnost da se razlike ubrzano smanjuju, pod uticajem različitih negativnih trendova, u koje svakako spada sveopšta normalizacija nasilja, kriminala, pornografije, pa i uzimanja droga.

ODNOSI U SADAŠNJOJ PORODICI

07

0J

ODNOSI U SADAŠNJOJ PORODICI

Kao i u svim ostalim slučajevima, i u slučaju partnera, odnosno partnerke, najzastupljenija je kategorija sa srednjom školom. Skoro svaki drugi muškarac u uzorku ima partnerku sa srednjim obrazovanjem, a svaki četvrti sa višim ili visokim. Oko $\frac{2}{3}$ partnerki je zaposleno, dok oko $\frac{1}{5}$ predstavljaju one koje su nezaposlene (i traže ili ne traže posao). To znači da velika većina žena u partnerskim odnosima ima svoje prihode (ovo uključuje i penzije, prihode od rentijerstva i sl.), ili doprinosi porodičnom budžetu (odnosno ima monetarni doprinos, a nemonetarni preko neplaćenog domaćeg rada ovde nije obračunat).

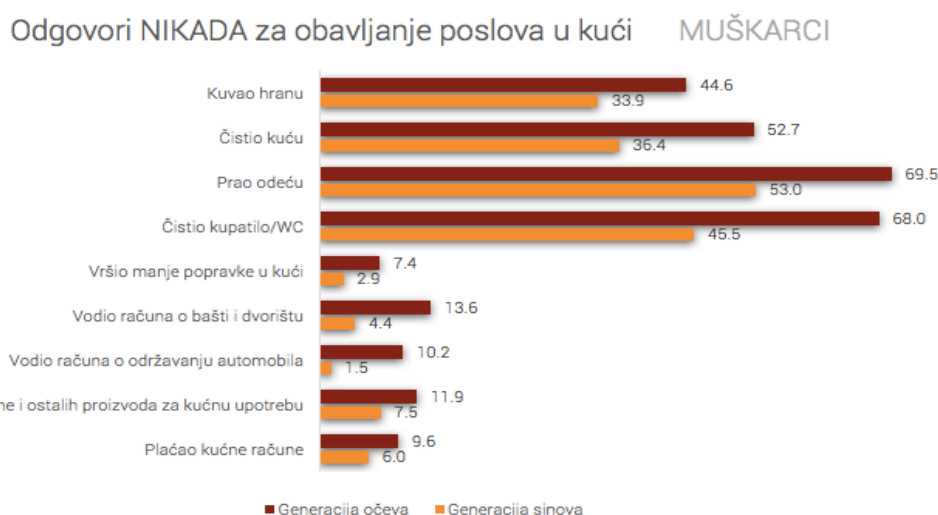
Ko u Vašem domaćinstvu ima poslednju reč u odlukama koje se tiču:		Ja	Moj/a suprug/a	Podjednako i on/a i ja	Ostalo (navesti)	Ne znam/bez odgovora
Školovanja i aktivnosti Vaše dece	M	14.8	14.5	68.1	0.0	2.6
	Ž	17.4	9.0	73.1	0.0	0.6
O tome kako Vaša porodica troši novac na hranu i odeću	M	10.0	27.1	61.6	0.2	1.1
	Ž	32.0	8.4	57.6	0.4	1.6
O tome kako Vaša porodica troši novac na velike investicije kao što su kupovina automobila, kuće, ili kućnih aparata	M	21.7	5.1	71.6	0.4	1.3
	Ž	8.4	17.6	72.0	0.4	1.6

Kada je reč o donošenju odluka vezanih za decu, izrazita je zastupljenost odgovora „podjednako“ (68,1%) i učestalost odgovora raste sa opadanjem starosti. U generaciji 25-30 godina starosti čak $\frac{3}{4}$ odgovora se odnosi na „zajedno“. Međutim, zanimljivo je da kod odgovora „moja supruga“, postoji izrazita obrnuta veza sa obrazovanjem ispitanika. Tako, dok čak 33,3% onih sa najnižim obrazovanjem izjavljuje da odluku donosi supruga, to čini samo 3,1% onih najobrazovanijih. Ovaj podatak sugerise nadilažanje modela „samožrtvujućeg mikro/matrijarhata“ (Blagojević, 1994; Hughson, 2015), pri čemu se prevazilazi i koncentracija moći žena u mikrosferi i ona se ravnomernije raspoređuje uz ravnopravno deljenje odgovornosti.

Muškarci dva puta češće sami odlučuju o stvarima koje se tiču velikih investicija, nego o dnevnoj potrošnji. Tako u slučaju velikih investicija, svaki peti muškarac odlučuje sam, za razliku od manjih troškova, gde je u pitanju svaki deseti muškarac. Ipak, i u ovom slučaju najučestaliji su odgovori „zajedno“ (71,6%). Međutim, i ovde postoji zanimljiva tendencija promene „mikromatrijarahata“ koji raste sa opadanjem starosti ispitanika. Tako u $\frac{1}{4}$ porodica najmlađih te odluke donosi partnerka, za razliku od $\frac{1}{20}$ porodica najstarijih ispitanika.

I muškarci i žene slično procenjuju ulogu supruga/partnera. Kada su u pitanju velike investicije, najviše je izražen odgovor „zajedno“, što pokazuje da su strateške odluke vezane za domaćinstvo u stvari zajedničke.

Za razliku od porodica porekla, u porodicama prokreacije, dakle u sledećoj generaciji, dolazi do promena u pravcu egalitarnije podele rada, i napredak je prilično veliki, odnosno sinovi su u mnogo manjoj meri isključeni iz podele.

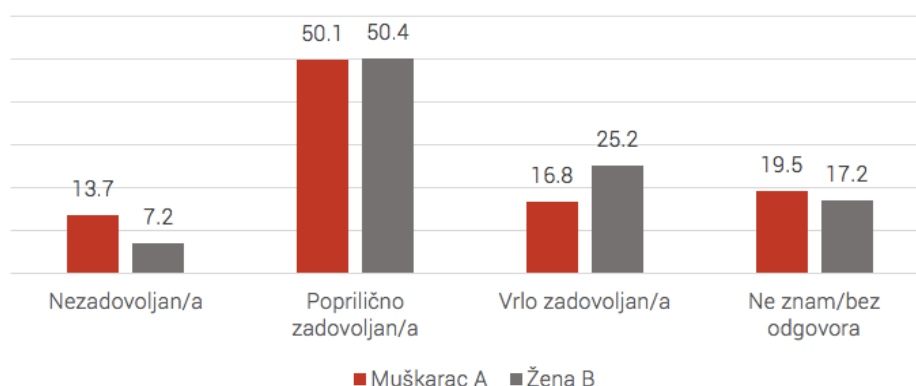
Napomena: Odgovori NIKADA su na pitanje „Da li je Vaš otac obavljao ove poslove“, a odgovori UVEK RADI PARTNER na pitanje „Kako Vi i Vaš partner delite poslove u kući“.

Iako se zadržava visoko učešće žena u obavljanju poslova kao što su: kuvanje i priprema hrane, čišćenje kuće, pranje i održavanje odeće, ipak raste udeo odgovora „podjednako“. Posebno ohrabruje visoko učešće odgovora „zajedno“ kod poslova kao što su: nabavka hrane i ostalih kućnih potrepština, plaćanje kućnih računa, ali i briga o ostarelim roditeljima i bolesnim i zavisnim članovima domaćinstva. Održavanje automobila i kućne popravke ostaju domen muških aktivnosti, dok se poslovi oko bašte i dvorišta dele ravnomerno.

Izuzimajući pomoć koju dobijate od drugih, kako Vi i Vaš/a suprug/a ili partner/partnerka delite sledeće poslove vezane za kuću:		Ja radim uvek	Obično ja radim	Delimo podjednako ili radimo zajedno	Obično partnerka / partner radi	Uvek partnerka / partner radi	Ne znam / Bez odgovora
Kuvanje i priprema hrane	M	0.9	3.1	15.8	45.4	33.9	0.9
	Ž	38.8	34.4	17.6	5.2	2.8	1.2
Čišćenje kuće	M	0.4	3.5	20.2	37.7	36.4	1.8
	Ž	37.6	34.0	19.6	4.8	2.8	1.2
Pranje i održavanje odeće	M	0.2	2.4	8.7	34.8	53.0	0.9
	Ž	49.2	30.4	10.8	5.2	2.8	1.6
Čišćenje kupatila/WC	M	0.4	3.8	15.3	33.9	45.5	1.1
	Ž	42.8	35.6	11.2	6.8	2.4	1.2
Vršenje manjih popravki u kući	M	37.2	46.6	5.5	4.7	2.9	3.1
	Ž	4.8	5.2	9.6	45.2	31.2	4.0
Sredjivanje bašte i dvorišta	M	12.2	24.4	33.0	7.3	4.4	18.8
	Ž	7.2	8.8	37.6	15.2	12.4	18.8
Vodjenje računa o održavanju automobila	M	52.5	25.2	6.6	3.5	1.5	9.8
	Ž	2.4	2.0	7.2	26.4	46.0	16.0
Nabavka hrane i ostalih proizvoda za kućnu upotrebu	M	4.6	16.0	50.6	19.3	7.5	2.0
	Ž	13.6	24.4	48.0	7.6	3.6	2.8
Plaćanje kućnih računa	M	13.1	28.6	37.2	12.9	6.0	2.2
	Ž	11.2	20.4	37.2	19.6	6.8	4.8
Briga o ostarelim roditeljima	M	2.6	8.6	44.3	11.7	3.8	29.1
	Ž	6.4	16.8	46.0	4.4	1.6	24.8
Briga o bolesnim ili zavisnim članovima domaćinstva	M	2.4	6.2	41.9	11.1	3.6	34.8
	Ž	6.0	17.6	35.2	4.8	0.8	35.6

Muškarci, kao i žene, u polovini slučajeva smatraju da su njihovi partneri, odnosno partnerke, prilično zadovoljni ovakvom podelom posla. Međutim, razlike u ocenjivanju su vidljive kada je reč o ekstremnim stavovima zadovoljstva i nezadovoljstva. Naime, žene češće smatraju da su njihovi partneri veoma zadovoljni, nego obrnuto. To pokazuje da iako je promena u pravcu uravnotežavanja podele poslova prisutna, ona nije dovoljna. Ako se u obzir uzme ne samo vrsta poslova, već i njihova učestalost tokom nedelje i meseca, kao i količina provedenog vremena, onda je jasno da kuvanje nije ista vrsta opterećenja kao i periodične popravke.

Mislite li da je Vaš/a partner/partnerka zadovoljan/zadovoljna takvom podelom?

Kada se zadovoljstvo podelom poslova u kući ukrsti sa starošću, onda se vidi da su najzadovoljnije najmlađe ispitanice i ispitanici, to jest oni koji verovatno još uvek nemaju decu, ali i koji su na početku bračnog/partnerskog ciklusa. Ovo je u skladu sa saznanjima iz drugih istraživanja koja pokazuju da egalitarnost bračnih parova ili onih koji žive u kohabitaciji, može biti značajno promenjena kada se rodi dete. Do četrdesete godine starosti opada učešće odgovora „vrlo zadovoljna“, kod žena, dok kod muškaraca varira.

Zadovoljstvo podelom posla u porodici i domaćinstvu varira i kod žena i kod muškaraca i u odnosu na obrazovanje. Najnezadovoljniji podelom poslova su muškarci sa najnižim obrazovanjem, najzadovoljnije su žene sa najvišim obrazovanjem. Obrazovanje se i u nekim drugim istraživanjima u Srbiji pokazalo kao važna determinanta uspešne pregovaračke pozicije žena, koja omogućuje uspostavljanje egalitarnijih odnosa, kao i povećanje ukupnog zadovoljstva i sreće (Blagojević, 1997).

Koliko ste zadovoljni svojim brakom/vanbračnom zajednicom?		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne znam / bez odgovora
Veoma sam zadovoljan/a svojim brakom/vanbračnom zajednicom	M	1.3	3.5	7.7	42.3	42.3	3.1
	Ž	2.0	8.8	11.6	42.0	32.0	3.6
Kada bih se opet ženio/udavala izabrao bih istu partnerku/ partnera	M	1.6	4.0	9.7	34.1	45.9	4.7
	Ž	4.4	7.2	13.2	30.4	38.4	6.4
U mom braku dominiraju lepi trenuci	M	0.9	5.8	13.5	45.9	31.1	2.7
	Ž	2.0	8.0	15.6	37.6	31.6	5.2
U mom braku su svadje i konflikti veoma česti	M	24.8	41.2	15.7	11.1	4.0	3.3
	Ž	25.6	36.4	17.6	10.0	6.4	4.0

Zadovoljstvo brakom i partnerima je uglavnom visoko i kod muškaraca i kod žena. Čak oko 85% muškaraca i oko 75% žena su veoma zadovoljni i zadovoljni svojim brakom/vanbračnom zajednicom. Velika većina, takođe, bi se prilikom ponovnog izbora opredelila za istu osobu (80% muškaraca i oko 70% žena). U brakovima i muškaraca i žena dominiraju lepi trenuci, opet češće kod muškaraca, nego kod žena. U celini i iz ovih odgovora se može videti da su žene nezadovoljnije svojim brakovima od muškaraca, što može biti povezano sa nižim zadovoljstvom zbog podele rada u domaćinstvu, nasilja, kao i sa drugim faktorima koji ovde nisu posebno ispitivani (npr. zarade partnera, alkoholizam i sl.).

Veoma sam zadovoljan/a svojim brakom/vanbračnom zajednicom		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne znam/bez odgovora
18-24	M	0.0	25.0	0.0	50.0	25.0	0.0
	Ž	0.0	0.0	11.1	77.8	11.1	0.0
25-30	M	0.0	0.0	14.3	28.6	57.1	0.0
	Ž	0.0	4.5	9.1	40.9	45.5	0.0
31-40	M	2.2	2.2	5.1	36.8	50.0	3.7
	Ž	1.4	10.0	7.1	38.6	38.6	4.3
41-50	M	0.6	5.8	8.7	40.7	40.7	3.5
	Ž	1.3	8.0	16.0	37.3	32.0	5.3
51-60	M	1.4	2.4	7.7	48.8	36.8	2.9
	Ž	4.1	10.8	12.2	45.9	24.3	2.7

Posmatrano po starosti, najzadovoljnije brakom su žene starosti 25-30 godina, a najmanje zadovoljne one 41-50 godina. Najstariji muškarci su i nešto manje zadovoljni svojim brakom u odnosu na ostale muškarce iz uzorka.

Veoma sam zadovoljan/a svojim brakom/vanbračnom zajednicom		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne znam/bez odgovora
Osnovno i niže obrazovanje	M	0.0	6.7	6.7	40.0	33.3	13.3
	Ž	3.1	15.6	3.1	56.3	18.8	3.1
Srednje obrazovanje	M	1.0	3.4	8.1	44.6	39.6	3.1
	Ž	2.8	9.8	11.9	42.0	28.0	5.6
Više i visoko obrazovanje	M	2.2	2.9	6.5	36.2	51.4	0.7
	Ž	0.0	4.0	14.7	36.0	45.3	0.0

Najnezadovoljnije brakom, posmatrano po obrazovanju, su žene najnižeg nivoa obrazovanja, koje se gotovo u 1/5 slučajeva ne slažu sa pozitivnim ocenama braka. S druge strane, najobrazovaniji muškarci i žene su i najzadovoljniji svojim brakom.

U kojoj meri se slažete sa sledećim izjavama o razvodu:		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne znam / bez odgovora
Porast razvoda vodi u propast našeg društva	M	3.8	6.1	19.8	29.0	30.5	10.8
	Ž	6.9	7.8	16.5	28.3	29.3	11.3
Žene i muškarci treba da dele podjednako sve odgovornosti oko dece posle razvoda	M	0.6	2.6	9.9	33.2	48.0	5.7
	Ž	0.9	2.4	6.5	30.2	54.8	5.2
Muškarci koji ne plaćaju alimentaciju za svoju decu treba da budu oštro kažnjavani	M	0.9	3.4	10.5	31.5	48.2	5.5
	Ž	0.6	2.0	5.4	25.2	62.4	4.4
Žene koje ne dozvoljavaju očevima da redovno vidjaju svoju decu treba da budu kažnjene	M	0.5	3.3	11.3	33.7	44.9	6.3
	Ž	1.3	5.0	10.6	32.2	45.9	5.0
Nasilnim muškarcima posle razvoda ne treba dozvoliti starateljstvo nad decom	M	1.2	2.7	9.2	26.0	54.6	6.2
	Ž	0.6	2.8	5.0	17.2	68.5	5.9
Trebalo bi da postoji bolja zaštita žena i dece od nasilnih muškaraca/očeva posle razvoda	M	0.5	2.0	7.6	29.9	53.7	6.3
	Ž	0.2	1.9	5.9	18.5	68.9	4.6
Kada bih imao/la materijalnih mogućnosti, razveo/la bih se	M	33.5	9.2	9.7	6.6	4.8	36.2
	Ž	23.7	9.1	11.5	9.1	10.4	36.3

U skladu sa prethodnim visokim ocenama o braku/vanbračnoj zajednici je i niska zastupljenost stava o tome da bi se ispitanici razveli kada bi za to imali materijalne mogućnosti. Naime, tek svaki deseti muškarac i svaka peta žena iz uzorka se uglavnom ili potpuno slažu sa ovakvim stavom. Muškarci ređe od žena smatraju da u odrastanju dece treba podjednako da se deli odgovornost posle razvoda, da muškarci koji ne plaćaju alimentaciju treba da budu kažnjavani, da nasilnim muškarcima ne treba dozvoliti starateljstvo nad decom. Očigledno je da muškarci izražavaju solidarnost sa muškarcima i da iza ovakvih odgovora stoji rašireno uverenje o tome da je potrebno „odbraniti muškarce od previše ženskih prava“. Izražene su i razlike između muškaraca i žena u stavu o tome da li treba da postoji zaštita žena i dece od nasilnih muškaraca posle razvoda, a u korist žena. Čak 4/5 muškaraca se slaže sa tvrdnjom da posle razvoda odgovornost roditelja oko dece treba da bude podjednaka, a skoro isto toliko smatra i da žene koje ne dozvoljavaju muškarcima da viđaju decu posle razvoda treba da budu kažnjene.

RODITELJ

08

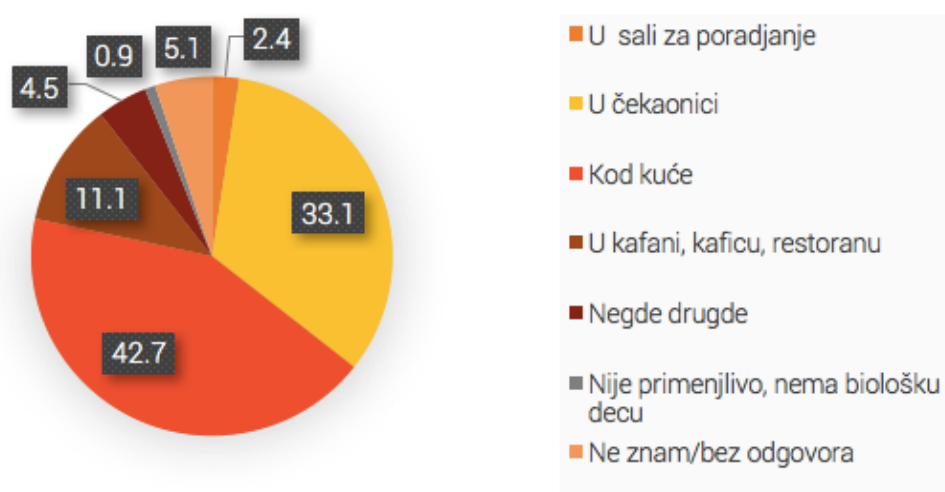
JUSTVO

RODITELJSTVO

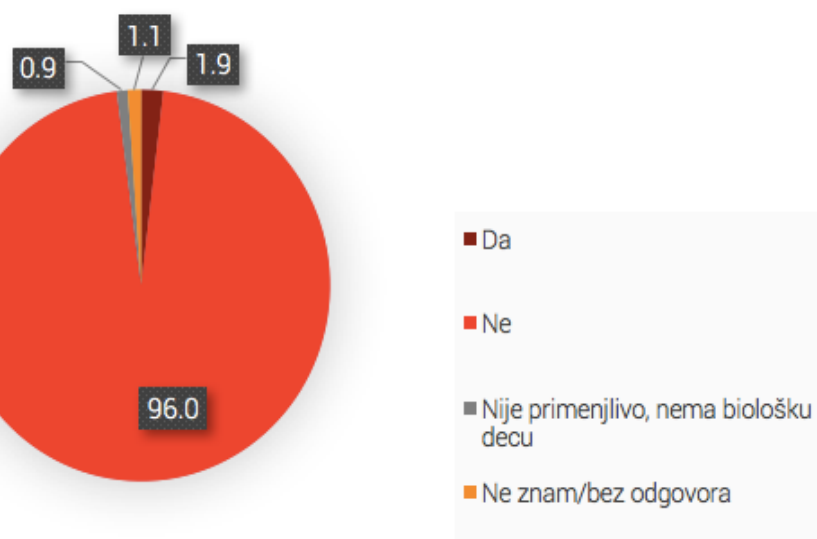
Samo izrazito mali procenat muškaraca prisustvuje rođenju svog deteta (2,4%). Najveći broj budućih očeva rezultat porođaja čeka kod kuće ili u čekaonici porodilišta. Sasvim u skladu sa ovim podacima su i oni koji pokazuju u kojoj meri muškarci uzimaju odsustvo za podizanje malog deteta. Tek svaki pedeseti muškarac uzima roditeljsko odsustvo za podizanje dece. Ipak, u situaciji objektivno velike nezaposlenosti i žena i muškaraca, ove podatke ne bi trebalo tumačiti kao ostatke „patrijarhalnog refleksa“, već pre svega kao rezultat racionalnog izbora u okruženju u kome je individualni izbor sve manje moguć usled realnog sužavanja prava zaposlenih i visoke opšte nezaposlenosti.

Mlađi muškarci su češće bili u čekaonicama, a stariji češće u kućama. Takođe, $\frac{4}{5}$ muškaraca izjavljuje da su išli na kontrole kod lekara sa svojim partnerkama za vreme trudnoće (neke ili sve). Starost ispitanika i njihova spremnost da idu na kontrole je obrnuto srazmerna. Tako, među muškarcima 25-30 godina starosti skoro $\frac{9}{10}$ je išla na kontrole, za razliku od najstarijih, gde je to bilo oko $\frac{7}{10}$. Mlađi su češće išli na „sve“ kontrole, a stariji na „neke kontrole“.

Gde ste bili u vreme rađanja Vašeg poslednjeg deteta?

Da li ste koristili porodiljsko odsustvo za očeve?

U kojoj meri se slažete sa sledećim izjavama:		Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
Voleo/la bih da mogu da provodim više vremena sa svojim detetom, svojom decom, ili da sam u prošlosti mogao (ako su deca odrasla)	M	0.4	5.6	48.8	40.7	4.5
	Ž	1.5	8.1	35.8	47.2	7.4
Moja primarna uloga kao roditelja je (bila) da zaradim dovoljno novca za svoju decu	M	2.8	11.9	42.6	38.4	4.3
	Ž	5.5	33.9	29.2	21.8	9.6
Kada bi (da je) moj/a suprug/a dovoljno zarađivao, ja bih rado ostao kod kuće i brinuo o deci	M	22.6	29.2	22.2	12.2	13.7
	Ž	11.1	19.6	27.7	23.2	18.5

Ipak, to relativno sporo „ulaženje“ o očinsku ulogu ne znači da muškarci nemaju interesovanja ni motivaciju da učestvuju u roditeljstvu. Naprotiv, podaci pokazuju da se skoro $\frac{9}{10}$ muškaraca slaže sa tvrdnjom da žele, ili su želeli, da provode više vremena sa svojom decom dok su bila mala. Zanimljivo je da je ova želja čak i snažnija od njihovog slaganja sa tvrdnjom da je njihova primarna uloga da zarade dovoljno novca za svoju decu. Čak preko $\frac{1}{3}$ muškaraca bi napustilo svoj posao i brinulo o deci kada bi njihove supruge dovoljno zarađivale. Muškarci se u $\frac{4}{5}$ slučajeva slažu sa tvrdnjom da je njihova primarna uloga da zarade dovoljno novca za svoju decu. Ali, i oko $\frac{1}{2}$ žena to isto smatra, što potvrđuje da postoji kontinuitet visoko raširenog obrasca ženske zaposlenosti i ekonomske nezavisnosti koji je bio razvijen za vreme socijalizma. Ipak, repatrijarhalizacija je takođe prisutna, pa žene češće od muškaraca izjavljuju da bi ostale kod kuće i ne bi radile kada bi njihov suprug dovoljno zarađivao.

Voleo/la bih da mogu da provodim više vremena sa svojim detetom, svojom decom, ili da sam u prošlosti mogao (ako su deca odrasla)		Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
18-24	M	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0
	Ž	20.0	0.0	40.0	20.0	20.0
25-30	M	0.0	0.0	41.2	52.9	5.9
	Ž	0.0	11.1	50.0	27.8	11.1
31-40	M	0.9	7.3	37.3	50.0	4.5
	Ž	1.3	9.3	33.3	49.3	6.7
41-50	M	0.0	3.9	57.3	35.4	3.4
	Ž	1.2	8.3	35.7	47.6	7.1
51-60	M	0.4	6.7	48.4	39.1	5.3
	Ž	1.1	6.7	34.8	50.6	6.7

Iako je sklonost da se sa decom provodi više vremena veoma izražena, ona je čak jače izražena kod mlađih muškaraca i žena. Zanimljivo je da se sa ovom tvrdnjom slaže više muškaraca starosti 25-30 godina nego žena, što potvrđuje da se rodni identiteti na neki način razvijaju ne samo u pravcu međusobnog približavanja, već i svojevrzne komplementarnosti, pa i reciprociteta, koji uspostavlja drugačije prioritete kod žena i muškaraca.

Voleo/la bih da mogu da provodim više vremena sa svojim detetom, svojom decom, ili da sam u prošlosti mogao (ako su deca odrasla)		Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
Osnovno i niže obrazovanje	M	3.0	3.0	42.4	45.5	6.1
	Ž	3.1	15.6	37.5	34.4	9.4
Srednje obrazovanje	M	0.0	5.6	50.9	38.4	5.1
	Ž	0.6	9.1	36.4	44.8	9.1
Više i visoko obrazovanje	M	0.8	6.5	43.9	46.3	2.4
	Ž	2.7	2.7	33.8	58.1	2.7

Kada je reč o obrazovanju, žene sa najnižim obrazovanjem ređe izražavaju stav da bi želele da provode više vremena sa svojom decom od žena sa najvišim obrazovanjem. Ove razlike su logična posledica različitih vrsta zanimanja koja stoje u vezi sa obrazovanjem, pa i različitih motivacija. Niže obrazovanje je najčešće povezano sa poslovima koji se rade isključivo iz ekonomske nužde, a ne iz potrebe samoostvarenja. Kod muškaraca ove razlike po obrazovanju nisu u toj meri izražene, upravo zato što se „primarna uloga“ tzv. izdržavaoca porodice ne dovodi u pitanje, i to pre svega na nivou svesti, odnosno stavova.

Ko u Vašoj porodici obavlja sledeće aktivnosti vezane za decu, ili ako su Vaša deca već porasla, ko je to ranije obavljao?		Ja radim ili sam radio/la uvek	Obično ja radim ili sam radio/la	Podjednako, ili radimo (samo radiji) zajedno	Obično suprug/a ili partner/ka	Suprug/a ili partner/ka radi uvek	Ne znam / bez odgovora
Igranje sa decom kod kuće	M	1.3	6.4	57.4	24.3	8.3	2.3
	Ž	13.3	29.2	47.2	6.3	2.2	1.8
Kuvanje i priprema hrane za decu	M	1.1	2.8	11.7	37.1	46.0	1.3
	Ž	42.4	33.9	15.1	4.1	2.2	2.2
Menjanje pelena ili odeće deci	M	0.6	2.1	16.6	38.6	40.1	2.1
	Ž	42.8	35.4	12.9	4.4	2.2	2.2
Kupanje dece	M	1.3	3.0	28.6	28.4	36.7	1.9
	Ž	36.5	32.5	23.6	4.4	0.7	2.2
Razgovori sa decom o ličnim stvarima	M	1.5	4.5	55.9	20.5	13.0	4.5
	Ž	18.1	31.4	42.4	4.1	2.2	1.8
Fizičke vežbe i igra izvan kuće	M	5.3	23.7	42.6	15.4	7.5	5.5
	Ž	15.5	21.0	39.9	16.6	3.3	3.7
Pomoć u školskim zadacima	M	1.7	7.3	36.9	31.8	12.4	9.8
	Ž	22.1	28.4	27.7	11.1	2.6	8.1
Odlazak na roditeljske sastanke	M	2.3	8.3	36.5	32.0	11.7	9.2
	Ž	24.4	29.2	30.6	7.4	1.5	7.0

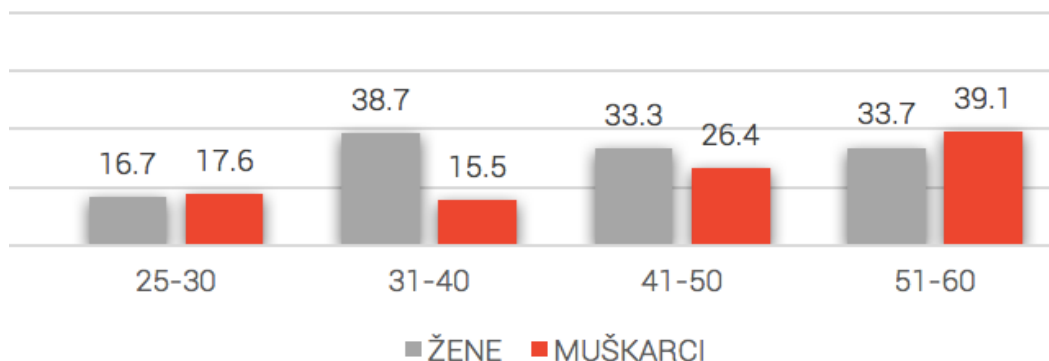
Različite aktivnosti vezane za decu roditelji najčešće obavljaju zajedno, što je u skladu i sa nekim ranijim istraživanjima (Rodni barometar, Blagojević Hjuson, 2013). Međutim, veoma su zastupljeni i odgovori u kojima se vidi da je žena ta koja obavlja veliki deo aktivnosti sama ili pretežno sama. Žene najčešće pripremaju obroke za decu, menjaju pelene i kupaju decu. Jedina aktivnost koju očevi obavljaju ili su obavljali više od majki je bila vezana za fizičke vežbe i igru sa decom izvan kuće.

Šta mislite o fizičkom kažnjavanju dece? Mislim da je to nedopustivo.		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne znam/bez odgovora
18-24	M	5.1	6.9	13.7	29.1	37.1	8.0
	Ž	1.7	10.0	8.3	29.2	42.5	8.3
25-30	M	6.7	6.7	17.2	23.3	29.4	16.6
	Ž	3.4	9.1	17.0	29.5	30.7	10.2
31-40	M	7.0	14.8	13.2	31.3	28.8	4.9
	Ž	3.1	12.3	23.1	24.6	30.8	6.2
41-50	M	6.8	16.9	24.7	23.7	21.9	5.9
	Ž	4.0	16.0	19.0	20.0	34.0	7.0
51-60	M	5.4	15.4	28.1	24.2	23.5	3.5
	Ž	10.8	14.7	23.5	22.5	23.5	4.9

Fizičko kažnjavanje dece je široko prihvaćeno u populaciji. Svaka četvrta žena starosti 51-60 godina i svaki peti muškarac te starosti se ne slažu sa osudom fizičkog kažnjavanja dece. Dve trećine najmlađih muškaraca i preko 70% najmlađih žena se uglavnom ili u potpunosti slažu sa tim da je fizičko kažnjavanje dece nedopustivo, ali se takav nivo osude uglavnom snižava u starijim generacijama. Pri tom je važno imati u vidu da starije generacije imaju i više konkretnog iskustva sa decom, pa i sa kažnjavanjem dece, od mlađih generacija. Otuda, njihov pozitivniji stav prema fizičkom kažnjavanju dece može biti i svojevrsna racionalizacija sopstvenih ranije primenjenih „vaspitnih metoda“.

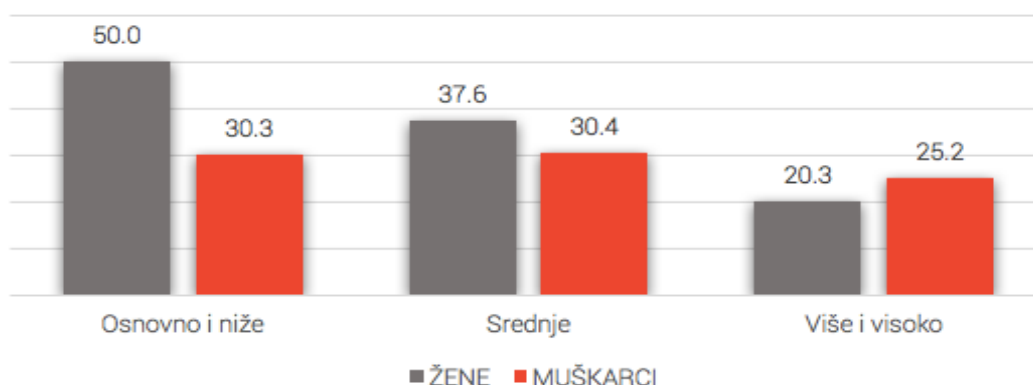
Šta mislite o fizičkom kažnjavanju dece? Mislim da je to nedopustivo.		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Potpuno se slažem	Ne znam/bez odgovora
Osnovno i niže obrazovanje	M	7.5	11.9	17.9	19.4	35.8	7.5
	Ž	1.8	10.9	27.3	21.8	32.7	5.5
Srednje obrazovanje	M	6.1	13.3	20.6	27.0	25.5	7.6
	Ž	4.4	13.6	17.1	26.0	29.8	9.1
Više i visoko obrazovanje	M	6.2	11.6	18.2	26.7	32.0	5.3
	Ž	5.5	10.3	17.1	24.7	39.0	3.4

Odgovor DA na pitanje "Da li ste fizički kažnjavali svoje dete/decu?" po starosti

Od 51 godine do 60 godine muškarci su češće kažnjavali svoju decu, pa je tako čak $\frac{2}{5}$ muškaraca od 51 do 60 godina fizički kažnjavalo decu. S druge strane, najčešće su fizički kažnjavale svoju decu žene starosti 31-40 godina, u skoro $\frac{2}{5}$ slučajeva.

Odgovor DA na pitanje "Da li ste fizički kažnjavali svoje dete/decu?" po obrazovanju

U celini posmatrano, povećanje obrazovanja i kod žena i kod muškaraca utiče na smanjivanje fizičkog kažnjavanja dece. Obrazovanje je više uticajno kod žena nego kod muškraca.

SEKSUALN
SEKSUALN
TRANSAKO

09

NOST,
NI RAD I
CIONI SEKS

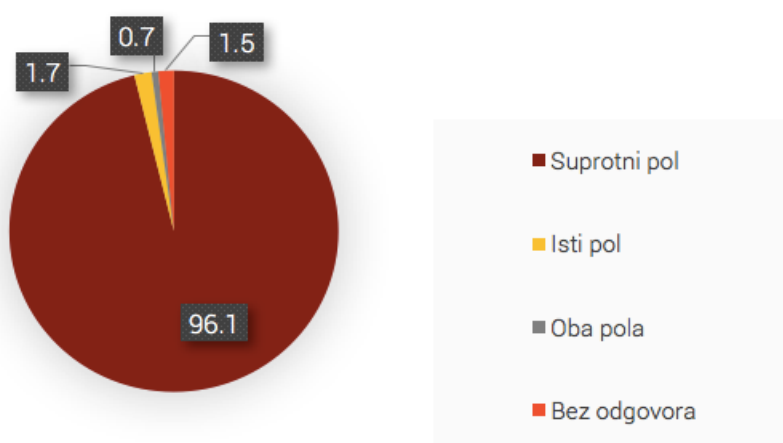
SEKSUALNOST, SEKSUALNI RAD I TRANSAKCIONI SEKS

Preko 90% muškaraca i žena sebe određuju kao heteroseksualne osobe (92,6%). Muškarci češće od žena nisu želeli da daju odgovor povodom svoje seksualne orijentacije, i ređe su za sebe izjavljivali da imaju homoseksualnu orijentaciju.

Kako biste odredili svoju seksualnu orijentaciju? MUŠKARCI

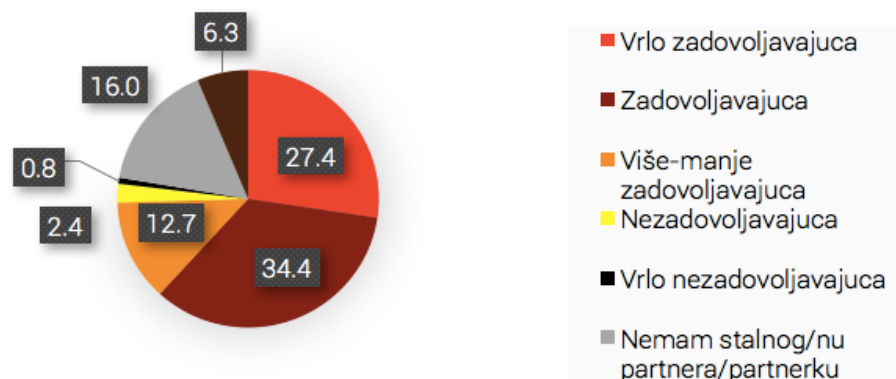

Koji pol Vas seksualno privlači? MUŠKARCI

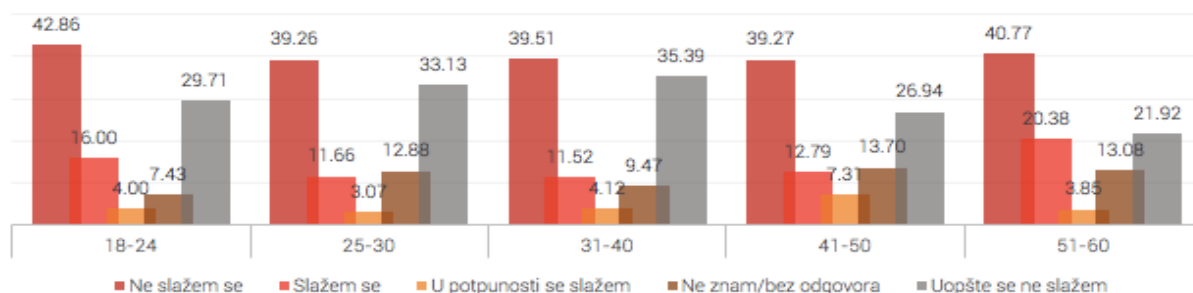
Slično kao i u odgovorima vezanim za seksualnost (aktuelizovanu), odgovori koji su vezani za seksualnu privlačnost pokazuju gotovo identičnu distribuciju i kod muškaraca i kod žena. Žene češće izjavljuju da ih privlače žene, nego što muškarci izjavljuju da ih privlače muškarci, verovatno zato što je homoseksualnost muškaraca više tabuizirana nego što je to slučaj sa ženama.

Kako biste opisali seksualnu vezu sa Vašim sadašnjim/om partnerom/partnerkom? MUŠKARCI

I muškarci i žene su u više od polovine slučajeva zadovoljni ili veoma zadovoljni seksualnim odnosima sa svojim sadašnjim partnerkama/partnerima. Žene češće od muškarca nemaju stalnog partnera/ku. Skoro ¼ muškaraca starosti 18-24 godine nema stalnu partnerku/partnera. Najzadovoljniji seksualnim odnosima su muškarci sa najvišim nivoom obrazovanja.

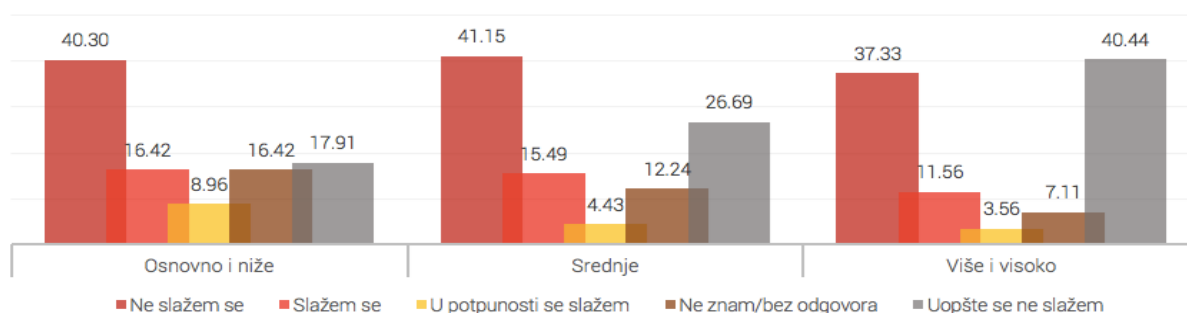
Bio bih besan/uvređen da moja žena ili devojka zatraži da koristim prezervativ /starosne grupe

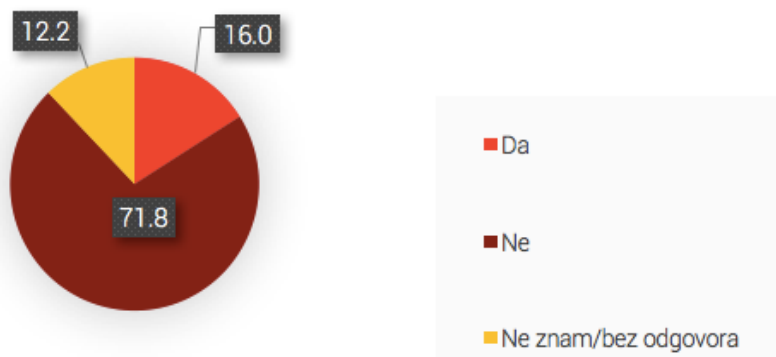
Ispitivanje odnosa prema upotrebi kondoma pokazuje da postoji još uvek relativno raširen otpor kod muškaraca. U najmlađoj ispitivanoj generaciji svaki peti muškarac se slaže sa iskazom da bi se osećao uvređeno ako bi njegova partnerka zatražila upotrebu kondoma. Najmanje negativne stavove iskazuju muškarci stari 25-30 godina. Ipak, posmatrano s druge strane, preko 70% muškaraca u svim starosnim grupama se ne bi osećalo uvređeno, niti bi bili ljuti ukoliko bi partnerka zatražila upotrebu kondoma.

Obrazovaniji muškarci prihvataju upotrebu kondoma lakše od manje obrazovanih. Tako 4/5 muškaraca sa najvišim obrazovanjem se ne bi osećali uvređeni ukoliko bi partnerka zatražila upotrebu kondoma, za razliku od 3/5 muškaraca sa najnižim obrazovanjem.

Bio bih besan/uvređen da moja žena ili devojka zatraži da koristim prezervativ /obrazovanje

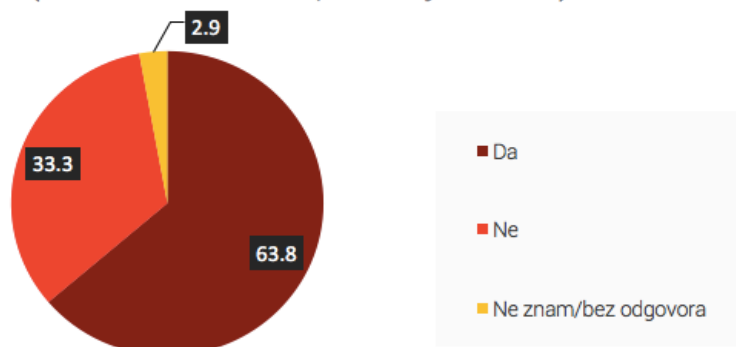

Je li neka Vaša partnerka imala abortus?

Žene iz uzorka su u 25,6% slučajeva imale abortus. Međutim, muškarci izjavljuju da su njihove partnerke imale abortus u 16% slučajeva, što je manje od procenta koji daju same žene. Ovo je indirektna potvrda da nisu svi muškarci informisani o začecu svoje partnerke. Ono što je posebno zanimljiv podatak je da su u velikoj većini slučajeva u odluci da se izvrši abortus učestvovali i muški partneri, a samo u 1/3 slučajeva je žena sama donosila tu odluku. Ovaj podatak treba sagledati u kontekstu „lova na veštice“ koji se veoma često koristi da bi se žene okrivile za abortus, za koji one nikako ne mogu biti same odgovorne, ni kada je reč o začecu, niti, kao što se vidi, kada je reč o samoj odluci.

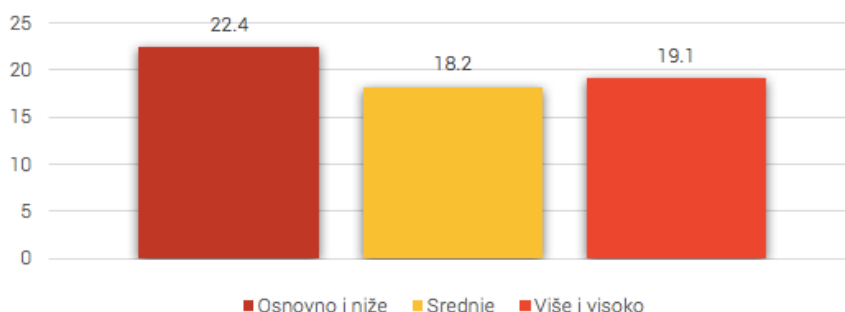
Da li je Vaš muški partner učestvovao u Vašoj odluci da izvršite abortus? (odnosi se samo na poslednji abortus)

Homoseksualnost		Uopšte se ne slažem	Ne slažem se	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
Neprijatno mi je kada sam u društvu homoseksualnih muškarca	M	5.8	24.4	32.9	24.0	12.8
	Ž	17.0	37.0	21.0	11.4	13.6
Homoseksualnost je prirodna i normalna	M	28.6	34.1	16.1	6.8	14.4
	Ž	16.4	33.0	24.6	10.2	15.8
Homoseksualnim muškarcima ne bi smelo da bude dozvoljeno da rade sa decom	M	4.0	16.2	31.9	34.2	13.7
	Ž	8.2	21.8	29.4	21.4	19.2
Homoseksualnim muškarcima ne bi smelo da bude dozvoljeno da usvajaju decu	M	2.2	8.8	34.7	42.8	11.5
	Ž	4.4	15.4	32.6	31.0	16.6
Homoseksualnim parovima bi trebalo da bude dozvoljeno da se venčaju jednako kao i heteroseksualni parovi	M	26.2	24.6	19.6	12.8	16.8
	Ž	15.0	23.2	29.2	14.8	17.8
Bilo bi me sram da imam sina koji je homoseksualac	M	2.1	12.7	29.0	30.4	25.7
	Ž	5.4	18.6	27.6	17.8	30.6
Ako bi moje dete bilo transrodno obratio/la bih se za pomoć stručnjacima	M	4.0	8.0	27.9	28.6	31.5
	Ž	2.0	8.6	35.4	27.6	26.4

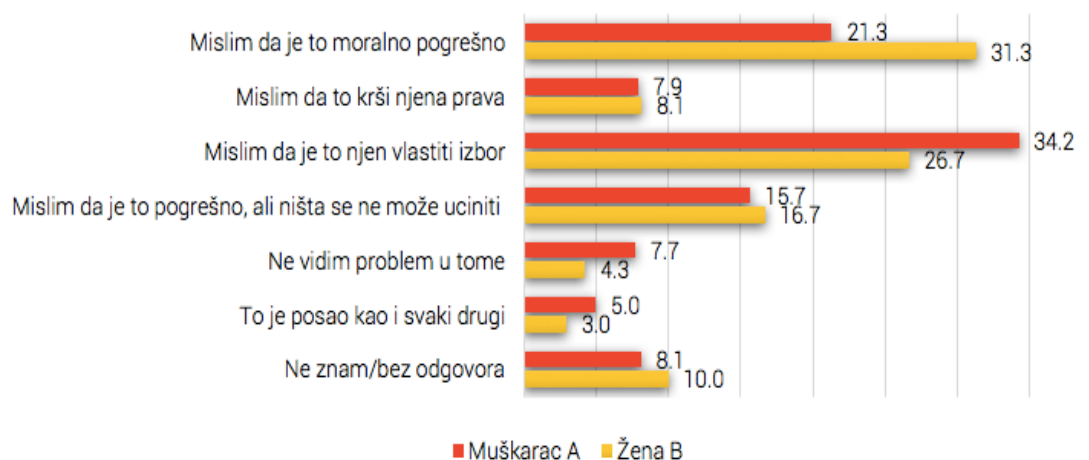
Ispitivani stavovi o homoseksualnosti ukazuju na neke zanimljive razlike između žena i muškaraca. Na primer, muškarci mnogo češće izjavljuju da im je neprijatno u društvu homoseksualnih muškaraca, nego što je to slučaj sa ženama. Žene se češće od muškaraca slažu da je „homoseksualnost prirodna i normalna“. Muškarci su češće i protiv usvajanja dece od strane homoseksualaca, kao protiv homoseksualnih brakova. Žene bi lakše od muškaraca prihvatile da im sin bude homoseksualac. U slučaju da je dete transrodno, 56,5% muškaraca i 63,0% žena bi se obratilo za pomoć stručnjacima.

Odgovor DA na pitanje Jeste li ikada imali seksualni odnos s "prostitutkom"⁹ ili osobom koja pruža seksualne usluge? po obrazovanju

Skoro svaki peti muškarac je imao seksualni odnos sa seksualnom radnicom⁹ (18,7%). Sa muškarcem koji pruža seksualne usluge je imalo odnos manje od 1% muškaraca (0,8%). Između korišćenja usluga seksualnih radnica i obrazovanja muškaraca ne postoji veza.

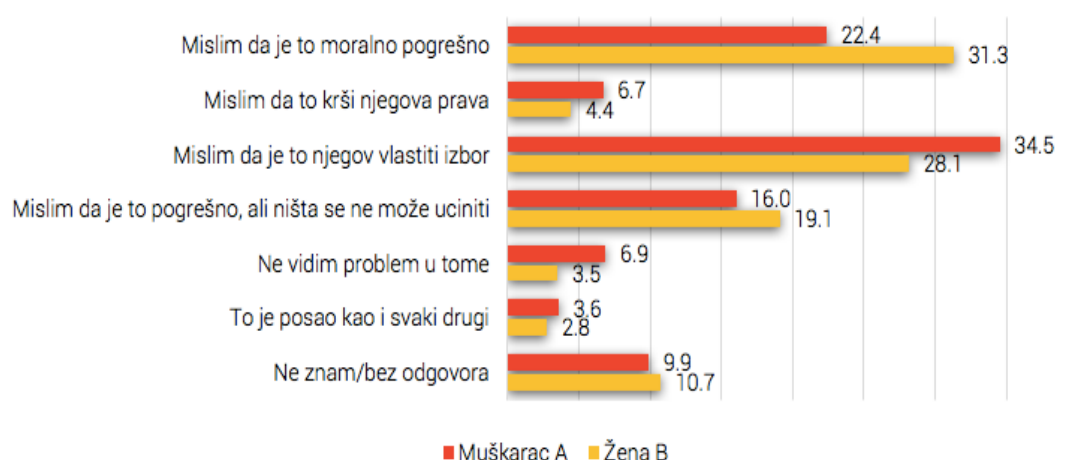
Šta mislite o odrasloj ženi koja radi kao "prostitutka" ili pruža seksualne usluge?

Stavovi o seksualnom radu su veoma razučeni. Ipak dominiraju dva stava: „mislim da je to moralno pogrešno“ i „mislim da je to njen vlastiti izbor“. Ovi stavovi kao dominantni dobro oslikavaju hibridnu prirodu vrednosnog sistema u kome se nalazi stanovništvo Srbije. Međutim, posebno je zanimljivo to da više od 1/3 muškaraca smatra da je to „vlastiti izbor“, čime se u stvari legitimizuje upotreba žena i negira duboko patrijarhalna struktura moći koja formira odnose kupoprodaje ljudi i seksualnih usluga.

⁹ U originalu pitanja sadržana je formulacija „prostitutka“, dok je u interpretaciji upotrebljavan termin „seksualna radnica“. Postavljanje pitanja je podrazumevalo upotrebu naziva koji je uobičajen, tj. „prostitucija“, kako bi se izbegli nesporazumi sa ispitanicima. Autorka stoji na stanovištu da je „normalizacija“ prostitucije, kao specifičnog društvenog odnosa, time što se ona označava kao „seksualni rad“ još uvek veoma podložna ozbiljnim feminističkim kritikama. Takođe, važno je razumeti da se politike rodne ravnopravnosti ne mogu sprovoditi jednostavnom promenom termina, već otklanjanjem dubokih strukturalnih uzroka koji „normalizuju“ prodaju tela, pa i „seksualni rad“, odnosno komercijalizaciju i komodifikaciju tela, pri tom najčešće zadržavajući patrijarhalne hijerarhije. U ovom tekstu upotreba termina „prostitucija“ i „prostitutka“ nikako nema za cilj diskriminaciju ili negativno stereotipiziranje žena i muškaraca koji svoje „usluge“ prodaju. Stavovi autorke se ne poklapaju za zvaničnim stavom UN.

Šta mislite o odraslom muškarcu koji pruža seksualne usluge?

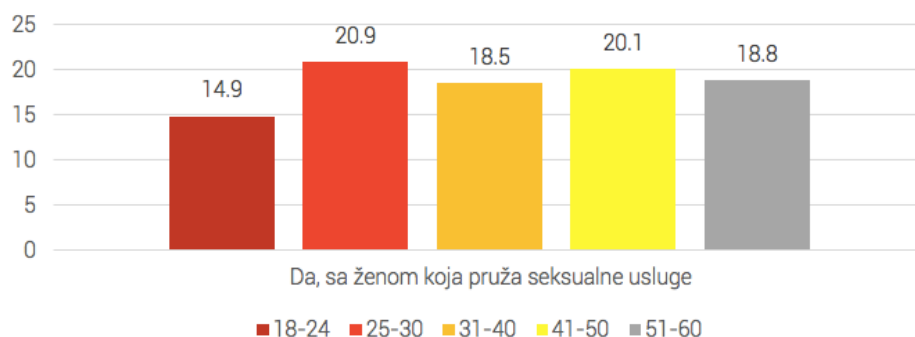
Zanimljivo je da su stavovi veoma slični i kada je reč o muškarcima seksualnim radnicima. To, međutim, ne znači da je odnos prema seksualnom radu „rodno neutralan“, već da iz perspektive „običnih ljudi“, ali i potencijalnih korisnika i korisnica nema bitnije razlike između muškaraca i žena koji pružaju seksualne usluge. U svakom slučaju, i kada je reč o muškarcima i kada je reč o ženama koje se bave seksualnim radom, samo „tržište“ je duboko pod uticajem patrijarhalne i neoliberalne kapitalističke matrice moći koja podrazumeva širenje seksualne eksploatacije, komodifikaciju i žena i muškaraca, i njihove seksualnosti, kao svojevrsnu legitimizaciju ovakvih trendova. Žene su, takođe, u skladu sa svojom rodnom ulogom, ali i položajem u patrijarhalnom društvu u kome se takmiče za resurse koje u mnogo većoj meri poseduju muškarci, i više sklone moralizatorskim odgovorima.

Šta mislite o muškarcima koji imaju seks sa "prostitutkama" starijim od 18 godina?

Kada je reč o korisnicima seksualnih usluga, najveći broj odgovora predstavlja moralnu osudu takvog čina, ali u ukupnoj masi odgovora ne radi se o većini. Veoma su česti i odgovori „ne znam“ i među ženama i među muškarcima. Takođe, treći po učestalosti su odgovori koji normalizuju seksualni rad kroz odgovore da je to normalno bar jednom u životu ili da je normalno ako su muškarci izvan braka. Između starosti i korišćenja seksualnih usluga ne postoji jasna veza.

Odgovor DA na pitanje: Jeste li ikada imali seksualni odnos s "prostitutkom" ili osobom koja pruža seksualne usluge?" po godinama

Posebna grupa pitanja odnosila se na ispitivanje da li žene razmenjuju usluge i robe sa muškarcima u zamenu za seksualne usluge. Tako je 4,6% žena razmenjivalo seksualne usluge u zamenu za zadovoljenje egzistencijalnih potreba, a 4,1% u zamenu za dobijanje povišice ili zaposlenja. Iako se ne radi o velikim brojevima, može se pretpostaviti da je ova pojava u porastu zbog čitavog niza činilaca koji idu u njen prilog (siromaštvo, liberalizacija prostitucije, jačanje pornografije, medijska afirmacija transakcionog seksa), pa je potrebno njeno dublje istraživanje.

Jeste li ikada imali seksualni odnos s muškarcem zbog nekog od dole navedenih razloga:	Da	Ne	Ne znam / bez odgovora
Osigurao Vam je egzistencijalne potrebe	4.6	94.4	0.9
Platio Vam troškove školovanja ili stanovanja	3.3	95.0	1.7
Obezbedio Vam posao ili povišicu	4.1	94.3	1.7
Osigurao smeštaj, stan	3.7	95.2	1.1
Osigurao Vam markiranu odeću, mobilni telefon, prevoz, kozmetiku ili novac za kozmetičke proizvode	5.7	93.0	1.3
Obezbedio Vam stvari za decu i porodicu	4.4	94.4	1.1
Obezedio Vam novac da platite račune	5.4	92.6	2.0
Osigurao Vam bilo šta, što Vi sami niste bili u mogućnosti	5.9	92.4	1.7
Vršio popravke u kući i na automobilu	3.1	95.4	1.5

VRŠENJE
TRPLJENJ
NASILJA U
ŽIVOTIMA
ODRASLIH
MUŠKARA

I
UE

10

U

H

ACA

VRŠENJE I TRPLJENJE NASILJA U ŽIVOTIMA ODRASLIH MUŠKARACA

Pitanja o raširenosti različitih oblika partnerskog nasilja¹⁰ pokazuju da je najčešći oblik nasilja vezan za uvrede i ponižavanja, koje je primenjivala skoro 1/3 muškaraca prema svojim partnerkama. U 1/4 slučajeva muškarci su namerno prestrašivali svoju partnerku. Šamaranje i bacanje predmeta na partnerku se događalo u 1/5 slučajeva. Veoma raširen oblik nasilja je i ekonomsko nasilje, i to u formi zabrane zapošljavanja. Najmanje zastupljeno nasilje je ono koje je i fizički najopasnije, tj. direktno fizičko povređivanje, kao i pretnja oružjem (odgovor „nikada“ je bio zastupljen u 93,2% slučajeva).

Poređenje odgovora žena i muškaraca pokazuje da žene uglavnom češće prijavljuju nasilje od muškaraca, što se i moglo očekivati.

Da li ste...	Nikada	Jednom	Nekoliko puta	Mnogo puta	Ne znam / bez odgovora
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste zabranili svojoj ženi/partnerki da se zaposli i obavlja posao izvan kuće, da trguje ili zarađuje novac?	81.8	8.6	5.9	2.4	1.3
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste od svoje žene/partnerke bez njenog pristanka uzeli njenu zaradu?	88.8	3.6	4.4	1.3	2.0
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste zadržali svoju zaradu za sebe, iako ste znali da je Vašoj supruzi/partnerki teško da izmiri kućne potrebe?	79.3	4.6	8.8	4.1	3.3
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste uvredili svoju suprugu/partnerku ili namerno učinili da se loše oseća u vezi sebe?	67.3	6.8	16.3	2.8	6.8
Da li ste, a ako jeste, koliko često zaplašivali i prestrašivali svoju suprugu/partnerku namerno, na primer, načinom na koji ste je gledali, vikom, ili uništavanjem stvari?	75.6	6.0	12.0	2.4	3.9
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste umanjivali i ponižavali svoju ženu/partnerku pred drugim ljudima?	79.3	6.7	7.6	1.5	4.9
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste pretili svojoj supruzi/partnerki da ćete je povrediti, ili nekoga njoj bliskog?	83.6	6.5	5.0	0.8	4.1
Da li ste, a ako jeste, koliko često ošamarili partnerku ili na nju bacili nešto što ju je moglo povrediti?	80.2	8.0	5.7	2.1	4.1
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste svoju partnerku gurnuli, sabili je u čošak ili vukli za kosu?	87.2	3.9	3.4	1.1	4.4
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste svoju partnerku udarili pesnicom, ili nečim drugim što je moglo povrediti?	89.4	3.9	2.6	1.1	2.9
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste svoju partnerku šutnuli, vukli, tukli?	88.3	3.4	3.4	1.1	3.7
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste gušili ili namerno opekli svoju partnerku?	91.7	2.0	1.5	1.1	3.7
Da li ste, a ako jeste, koliko često ste pretili da ćete upotrebiti ili ste upotreбили pištolj, nož ili neko drugo oružje protiv partnerke?	93.2	1.8	1.3	1.3	2.4

Da li je...	Nikada	Jednom	Nekoliko puta	Mnogo puta	Ne znam / bez odgovora
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vam je suprug/partner zabranio da se zaposlite i obavljate posao izvan kuće, da trgujete ili zarađujete novac?	82.4	6.4	6.7	2.6	1.9
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često je suprug/partner bez Vašeg pristanka uzeo od Vas Vašu zaradu?	84.6	4.5	7.1	1.9	1.9
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često je suprug/partner zadržao svoju zaradu za sebe, iako je znao da je Vama teško da izmirite kućne potrebe?	75.6	4.8	9.3	7.7	2.6
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš suprug/partner uvredio ili namerno učinio da se loše osećate u vezi sebe?	62.2	8.0	17.9	7.7	4.2
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš suprug/partner zaplašivao namerno, na primer, načinom na koji vas je gledao, vikom, ili uništavanjem stvari?	72.4	5.4	11.2	8.7	2.2
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug umanjivao i ponižavao pred drugim ljudima?	72.4	5.8	13.1	5.4	3.2
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često vam je Vaš partner/suprug pretio da će Vas povrediti, ili da će povrediti nekog Vama bliskog?	80.1	4.5	7.7	4.2	3.5
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često vas je Vaš partner/suprug ošamario ili na Vas bacio nešto što Vas je moglo povrediti?	76.0	6.7	11.9	2.9	2.6
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš suprug/partner gurnuo, sabio u čošak, ili vukao za kosu?	81.7	5.1	8.0	3.2	1.9
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug udario pesnicom, ili nečim drugim što Vas je moglo povrediti?	85.3	3.2	5.1	2.6	3.8
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug šutnuo, vukao, tukao?	82.7	6.4	5.1	2.9	2.9
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug gušio ili namerno opekao?	90.1	3.5	2.2	1.0	3.2
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često je Vaš suprug/partner pretio da će upotrebiti, ili je upotrebio pištolj, nož ili neko drugo oružje protiv Vas?	89.4	2.6	4.2	0.0	3.8

10 Pitanje je postavljano samo muškarcima koji su izjavili da su u partnerskom odnosu, odnosno u braku (ukupno 615 od 1.060).

Ako se izdvoje samo odgovori „nikada“, onda postaje jasno u kojoj meri ne postoji jasna veza između težine i raširenosti nasilja određenog tipa. Naime, očekivalo bi se da su najrašireniji oni oblici nasilja koji su ujedno i najblaži i obrnuto. Ali, najrašireniji oblik nasilja koji žene prijavljuju je vređanje i ponižavanje (suprug je učinio da se oseća loše). Ova činjenica se može povezati sa izrazitom mizoginijom koja je konstitutivni deo lokalnog patrijarhata u dugom vremenskom trajanju (Blagojević, 1994), koja je i dodatno ojačana „krizom maskuliniteta“ (Hughson, 2017).

Odgovori NIKADA na pitanja "Da li je..."

Ako se izračunaju prevalencije nasilja (tako što se saberu svi odgovori vezani za bilo koju učestalost vršenja nasilja), sto je obrnuta slika od „nikada“, dobija se jasnija slika o raširenosti nasilja i razlikama koje postoje u ovom pogledu između žena i muškaraca. Iz ovih podataka, međutim, ne može se zaključivati da li se radi o istim ili različitim muškarcima, tako da se može dobiti slika o raširenosti nasilja, ali ne i o zastupljenosti nasilnika u ispitivanom kontekstu kada je reč o težim oblicima nasilja. Naime, može se pretpostaviti da su oni koji su vršili teže oblike nasilja ujedno vršili i lakše oblike nasilja, ali kao što je pokazano u slučaju vređanja, ta veza nije tako jednostavna i jasna. Obrazovaniji ispitanici su za sve oblike nasilja češće davali odgovor „nikada“ od manje obrazovanih, ali ta veza nije bila statistički značajna.

Oni koji su dali odgovore da su vršili neki oblik nasilja¹¹ su upitani o tome da li su u poslednjih 12 meseci vršili neki oblik nasilja. U poslednjih 12 meseci svaki peti muškarac koji je vršio nasilje u partnerskom odnosu je pretio oružjem svojoj partnerki, a svaki četvrti je vređao partnerku.

¹¹ Na prvi pogled nije logično da su veći brojevi vezani za učestalost nasilja veći za poslednjih 12 meseci od prevalenci. Međutim, pitanje o „poslednjih 12 meseci“ je postavljeno samo onima koji su već potvrdno odgovorili da su vršili dati oblik nasilja, bar jednom.

NASILJE muškarci /prevalence/	DA %	DA % U poslednjih 12 meseci
1. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste zabranili svojoj ženi/partnerki da se zaposli i obavlja posao izvan kuće, da trguje ili zarađuje novac?	16.9	25
2. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste od svoje žene/partnerke bez njenog pristanka uzeli njenu zaradu?	9.3	22.8
3. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste zadržali svoju zaradu za sebe, iako ste znali da je vašoj supruzi/partnerki teško da izmiri kućne potrebe?	17.4	30.8
4. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste uvredili svoju suprugu/partnerku ili namerno učinili da se loše oseća u vezi sebe?	25.9	28.9
5. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste zaplašivali i prestrašivali svoju suprugu/partnerku namerno, na primer, načinom na koji ste je gledali, vikom, ili uništavanjem stvari?	20.5	27
6. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste umanjivali i ponižavali svoju ženu/ partnerku pred drugim ljudima?	15.8	26.8
7. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste pretili svojoj supruzi/partnerki da ćete je povrediti, ili nekoga njoj bliskog ?	12.4	13.2
8. Da li ste, a ako jeste, koliko često, ošamarili partnerku ili na nju bacili nešto što ju je moglo povrediti?	15.8	20.6
9. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste svoju partnerku gurnuli partnerku, sabili je u čošak ili vukli za kosu ?	8.5	17.3
10. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste svoju partnerku udarili pesnicom, ili nečim drugim što je moglo povrediti?	7.6	21.3
11. Da li ste i ako jeste koliko često ste svoju partnerku šutnuli, vukli, tukli?	8	32.7
12. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste gušili ili namerno opekli svoju partnerku?	4.6	21.4
13. Da li ste, a ako jeste, koliko često ste pretili da ćete upotrebiti ili ste upotreбили pištolj, nož ili neko drugo oružje protiv partnerke?	4.4	25.9

NASILJE žene /prevalence/	DA %	DA % U poslednjih 12 meseci
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vam je suprug/partner zabranio da se zaposlite i obavljate posao izvan kuće, da trgujete ili zarađujete novac?	15.7	18.4
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često je suprug/partner bez Vašeg pristanka uzeo od Vas Vašu zaradu?	13.5	23.8
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često je Vaš partner/suprug zadržao svoju zaradu za sebe, iako je znao da je Vama teško da izmirite kućne potrebe?	21.8	23.5
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug uvredio ili namerno učinio da se loše osećate u vezi sebe?	33.7	33.3
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš suprug /partner zaplašivao namerno, na primer, načinom na koji vas je gledao, vikom, ili uništavanjem stvari?	25.3	34.2
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug umanjivao i ponižavao pred drugim ljudima?	24.4	28.9
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često vam je Vaš partner/ suprug pretio da će Vas povrediti, ili da će povrediti nekog Vama bliskog?	16.3	17.6
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često vas je Vaš partner/suprug ošamario ili na Vas bacio nešto što Vas je moglo povrediti?	21.5	25.4
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš suprug/partner gurnuo, sabio u čošak, ili vukao za kosu?	16.3	29.4
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug udario pesnicom, ili nečim drugim što Vas je moglo povrediti	10.9	20.6
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug šutnuo, vukao tukao?	14.4	24.4
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često Vas je Vaš partner/suprug gušio ili namerno opekao?	6.7	19
Da li je ikada, a ako jeste, koliko često je Vaš suprug/partner pretio da će upotrebiti, ili je upotrebio pištolj, nož ili neko drugo oružje protiv Vas?	6.7	9.5

Partnersko nasilje u poslednjih 12 meseci	MUŠKARCI	%	ŽENE	%
Da li ste u poslednjih 12 meseci zabranili svojoj ženi/partnerki da se zaposli i obavlja posao izvan kuće, da trguje ili zarađuje novac?	104	16.91	49	15.7
Da li ste u poslednjih 12 meseci od svoje žene/partnerke bez njenog pristanka uzeli njenu zaradu?	57	9.27	42	13.5
Da li ste u poslednjih 12 meseci zadržali svoju zaradu za sebe, iako ste znali da je vašoj supruzi/partnerki teško da izmiri kućne potrebe?	107	17.40	68	21.8
Da li ste u poslednjih 12 meseci uvredili svoju suprugu/partnerku ili namerno učinili da se loše oseća u vezi sebe?	159	25.85	105	33.7
Da li ste u poslednjih 12 meseci zaplašivali i prestrašivali svoju suprugu/partnerku namerno, na primer, načinom na koji ste je gledali, vikom, ili uništavanjem stvari?	126	20.49	79	25.3
Da li ste u poslednjih 12 meseci umanjivali i ponižavali svoju ženu/ partnerku pred drugim ljudima?	97	15.77	76	24.4
Da li ste u poslednjih 12 meseci pretili svojoj supruzi/partnerki da ćete je povrediti, ili nekoga njoj bliskog ?	76	12.36	51	16.3
Da li ste u poslednjih 12 meseci ošamarili partnerku ili na nju bacili nešto što ju je moglo povrediti?	97	15.77	67	21.5
Da li ste u poslednjih 12 meseci svoju partnerku gurnuli, sabili je u čošak ili vukli za kosu ?	52	8.46	51	16.3
Da li ste u poslednjih 12 meseci svoju partnerku udarili pesnicom, ili nečim drugim što je moglo povrediti?	47	7.64	34	10.9
Da li ste u poslednjih 12 meseci svoju partnerku šutnuli, vukli, tukli?	49	7.97	45	14.4
Da li ste u poslednjih 12 meseci gušili ili namerno opekli svoju partnerku?	28	4.55	21	6.7
Da li ste u poslednjih 12 meseci pretili da ćete upotrebiti ili ste upotreabili pištolj, nož ili neko drugo oružje protiv partnerke?	27	4.39	21	6.7

Posebna grupa pitanja odnosila se na seksualni odnos koji nije bio zasnovan na dobrovoljnom pristanku. Oko 9/10 muškaraca je izjavila da nijednu devojk/ženu nije prisilila na seksualni odnos (90,5%), a svaki dvadeseti muškarac je to učinio jednom (5,4%). Najčešće rašireni oblik nasilja je vezan za situaciju u kojoj muškarci imaju seksualni odnos sa ženom ili devojkom koja je u alkoholisanom stanju i ne može da jasno izrazi svoju volju. Svaki pedeseti muškarac je u poslednjih 12 meseci učestvovao u grupnom silovanju. U celini posmatrano, oko 1/10 muškaraca iz uzorka ima iskustvo prisiljavanja na seksualni odnos, pod različitim okolnostima i različitim osoba. Između starosti i obrazovanja i prisiljavanja na seksualni odnos ne postoji povezanost.

Seksualni odnos koji nije zasnovan na dobrovoljnom pristanku	Nikada	Jednom u poslednjih 12 meseci	Više od jednom u poslednjih 12 meseci	Jednom, pre godinu dana	Više od jednom pre više od godinu dana	Ne znam / bez odgovora
Jeste li ikada imali seks sa ženom ili devojkom kada ona nije pristala na seks ili nakon što ste je prisilili?	88.2	1.4	1.4	2.9	2.9	3.1
Jeste li ikada imali seks sa ženom ili devojkom kada je ona bila previše pijana da bi rekla da li to želi ili ne želi?	83.5	5.2	1.4	3.3	4.1	2.5
Jeste li ikada prisilili svoju sadašnju devojk ili suprugu na seks sa Vama?	87.6	2.4	1.2	1.6	3.0	4.2
Jeste li ikada prisilili bivšu devojk ili bivšu ženu na seksualni odnos sa Vama?	88.1	1.8	1.4	2.6	2.6	3.4
Jeste li ikada prisilili ženu koja NIJE bila Vaša žena ili devojk na seks sa Vama?	89.5	2.0	0.9	2.5	2.2	2.9
Koliko puta ste Vi i drugi muškarci imali istovremeno seksualne odnose sa ženom ili devojkom, a da ona na to nije pristala ili ste je prisilili?	91.7	2.0	1.3	1.0	0.8	3.1
Koliko puta ste Vi i drugi muškarci imali istovremeno seksualne odnose sa ženom kada je ona bila previše pijana da Vas zaustavi?	90.8	2.1	1.1	1.5	1.0	3.4
Jeste li ikada učinili nešto seksualno sa mladićem ili muškarcem kada on nije pristao na seks ili ste ga prisilili?	93.1	1.4	0.8	1.5	0.6	2.6

Jeste li Vi lično iskusili bilo koji od sledećih oblika nasilja izvan kuće tokom poslednja tri meseca?		Da	Ne	Ne znam / bez odgovora
Neko Vas je namerno lupio ili udario?	M	12.7	86.6	0.7
	Ž	8.7	89.1	2.2
Neko Vam je pretio nožem ili drugim hladnim oružjem	M	4.3	93.5	2.2
	Ž	1.9	95.9	2.2
Neko Vam je pretio pištoljem	M	2.0	96.5	1.5
	Ž	1.1	96.5	2.4
Drugo	M	4.4	92.8	2.7
	Ž	4.3	92.2	3.5

Ako se posmatra nasilje u celini, ono kome su bili izloženi i muškarci i žene u poslednja tri meseca, onda se može videti da se muškarci, zbog nasilja u javnom prostoru, pre svega, češće nalaze u ulozi žrtava ili napadnutih. Tako je svaki osmi muškarac iskusio da ga je neko udario tokom poslednja tri meseca, svaki dvadeset peti je iskusio pretnje hladnim oružjem, a svaki pedeseti pretnju pištoljem. Čak 22,3% najmlađih muškaraca je iskusilo da ih je neko udario u poslednja tri meseca (8-24 god), kao i 26,9% muškaraca sa najnižim obrazovanjem.

Kada je reč o zakonu koji reguliše nasilje protiv žena, muškarci najčešće smatraju da taj „zakon previše olakšava ženi da optuži muškarca za nasilje“ (u 39,5%). Muškarci se u 30,8% slučajeva ne slažu sa tvrdnjom da je zakon prestrog, za razliku od 50,0% žena. Da zakon ne štiti dovoljno žrtvu nasilja smatra 43,2% muškaraca i čak 59,4% žena. U celini posmatrano, između žena i muškaraca postoje razlike koje su zasnovane na solidarnosti po liniji roda.

Šta mislite o zakonu koji reguliše nasilje nad ženama?		Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	Ne znam / bez odgovora
Previše olakšava ženi da optuži muškarca za nasilje	M	18.2	24.6	39.5	17.6
	Ž	34.8	26.9	23.9	14.4
Zakon je prestrog	M	30.8	29.3	19.7	20.1
	Ž	50.0	21.9	12.0	16.1
Ne štite dovoljno žrtvu nasilja	M	11.5	25.8	43.2	19.4
	Ž	7.0	19.6	59.4	13.9

ZDRAVLJE

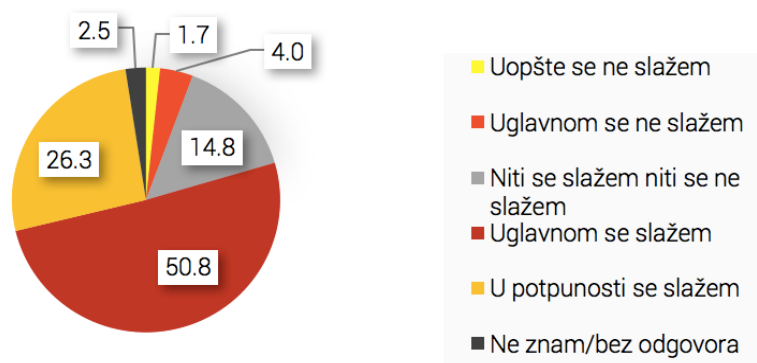
11

11

ZDRAVLJE

Preko ¾ muškaraca, kao i žena, je zadovoljno svojim fizičkim i mentalnim zdravljem. Minimalne razlike (u korist muškaraca) postoje kada je reč o fizičkim aktivnostima koje pomažu u održavanju dobrog zdravlja. Kod muškaraca, kao što je i očekivano, zadovoljstvo opada sa starošću i manje je kod niže obrazovanih nego kod više obrazovanih.

Zadovoljan sam svojim fizičkim i mentalnim zdravljem

Stavovi o telu		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
Zadovoljan/a sam svojim fizičkim i mentalnim zdravljem	M	1.7	4.0	14.8	50.8	26.3	2.5
	Ž	0.9	8.3	12.6	48.0	27.4	2.8
Redovno imam fizičke aktivnosti (vežbanje) kako bih održavao kondiciju i zdravlje	M	7.4	19.1	20.4	34.6	15.8	2.8
	Ž	10.4	21.3	20.7	34.4	11.5	1.7
Vodim računa o zdravoj ishrani	M	5.6	21.3	30.8	28.3	11.0	3.0
	Ž	4.8	15.6	26.5	38.9	12.8	1.5
Imam dobar seksualni život	M	4.1	8.8	17.5	41.4	20.8	7.5
	Ž	7.8	9.3	17.2	34.4	18.3	13.0
Ponekad se osećam depresivno i izgubljeno	M	19.7	28.7	25.1	17.5	3.4	5.7
	Ž	13.0	25.4	22.6	30.4	4.1	4.6
Često imam stres, anksiozan/a sam i nervozan/a	M	18.8	26.5	28.9	16.9	4.0	5.0
	Ž	14.4	23.5	24.8	28.1	4.8	4.3

Mlađi muškarci imaju izrazito više fizičkih aktivnosti od muškaraca starijih od 40 godina. Dok 4/5 najmlađih ima redovne fizičke aktivnosti (79,4 se slaže ili potpuno slaže sa ovom izjavom), dotle samo 29,3% muškaraca starosti 51-60 godina ima redovne fizičke aktivnosti. S obzirom na relativnu nisku učestalost odgovora vezanih za vođenje računa o zdravoj ishrani, evidentno je da ima dosta prostora za poboljšanje u ovom domenu, pre svega kada je reč o prevenciji. Oko 1/5 muškaraca se ponekad oseća depresivno i izgubljeno, pa i ovde ima prostora za rad. Takođe 1/5 ispitanika oseća stres, nervozu ili anksioznost. Oko ¼ muškaraca bi želela da izgubi težinu, odnosno da smršaju, a gotovo polovina bi želela da ima mišićavo telo, što je naročito izraženo kod mlađih muškaraca.

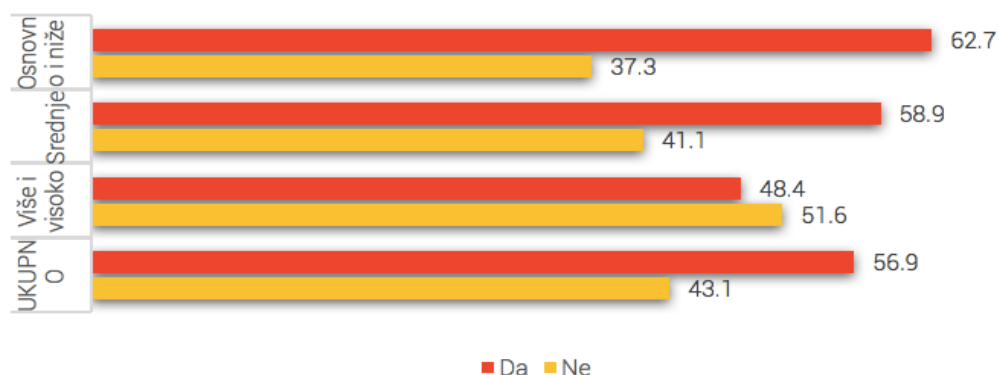
Muškarci su imali povrede u 8,9% slučajeva, imali su povrede usled nasilja u 1,8%, usled saobraćajne ili neke druge nezgode u 3,6%, a kao rezultat bolesti u 3,5%. Čak 3,4% najmlađih muškaraca (18-24 godine) je imalo povrede usled nasilja za razliku od 0,8% najstarijih muškaraca. Kada je reč o stresu, anksioznosti i nervozu, žene ih češće iznose kao problem (oko 1/3 žena se slaže u potpunosti ili uglavnom) za razliku od muškaraca (1/5).

Na pitanje kada su zadnji put potražili pomoć u zdravstvenoj ustanovi, 16,3% muškaraca je odgovorilo da su pomoć potražili u poslednja tri meseca, u poslednjih godinu dana – 32, 2%, a u poslednje dve godine – 22,9%. Muškarci iznad 40 godina starosti su išli na pregled prostate u 27,1% slučajeva, a iznad 51 godine u 37,3%. Učestalost odlaska kod lekara za ovaj pregled raste sa obrazovanjem. Na HIV se testiralo 12,3% muškaraca iz uzorka, i to najčešće muškarci starosti 25-40 godina. Svaki peti muškarac sa najvišim nivoom obrazovanja se testirao na HIV. Svaki četvrti muškarac koristi tradicionalnu i alternativnu medicinu za poboljšanje sopstvenog zdravlja. Čak 40,4% muškaraca starosti iznad 51 godine koristi ove metode. Obrazovaniji su nešto više skloni korišćenju ovih metoda od neobrazovanijih, ali su razlike minimalne.

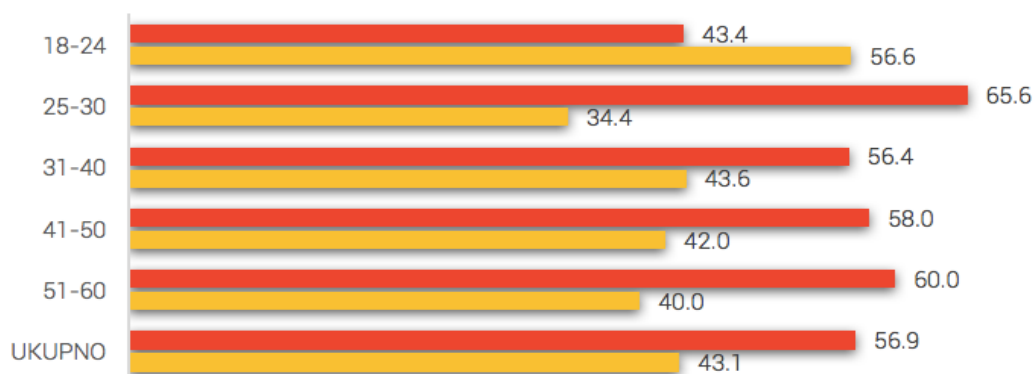
Kada muškarci imaju problem, oni se manje obraćaju za pomoć, nego što to čine žene. Čak 31,6% muškaraca ni od koga ne traži pomoć, za razliku od 20,6% žena. Međutim, kada traže pomoć, to najčešće čine od svojih supruga/partnerki/partnera. Žene, međutim, češće traže pomoć, a i češće se obraćaju prijateljima, roditeljima, braći i sestrama. Drugim rečima, žene imaju razvijeniju mrežu podrške od muškaraca, što verovatno i doprinosi tome da se češće i obraćaju za pomoć. Muškarci imaju niži nivo „emocionalne pismenosti“ u patrijarhalnoj kulturi, pa i samorazumevanja i samim tim je i veća verovatnoća ne samo da će manje priznati postojanje problema pred drugima, već i da će se drugima obratiti za pomoć. Takođe, ovi podaci pokazuju da su muškarci više zavisni od dobrih odnosa sa partnerkom, upravo zato što je njihova mreža podrške u suštini manje razvijena.

Ukupno 43,1% muškaraca ne puši, a alkohol ne pije „nikada“ 13,2% (u poređenju sa 38,1% žena). Posebno je ohrabrujuće da najmlađi muškarci (18-24) manje puše od starijih, kao i da oni češće „nikada“ ne konzumiraju alkohol. Kada je reč o opijanju (pet i više alkoholnih pića u jednoj prilici), „nikada“ to ne čini 31,2% muškaraca, a „ređe od jednom mesečno“ 40,5%. „Svaki dan ili skoro svaki dan“ to čini 1,5% muškaraca (naspram 0,4% žena).

Da li pušite? MUŠKARCI po obrazovanju

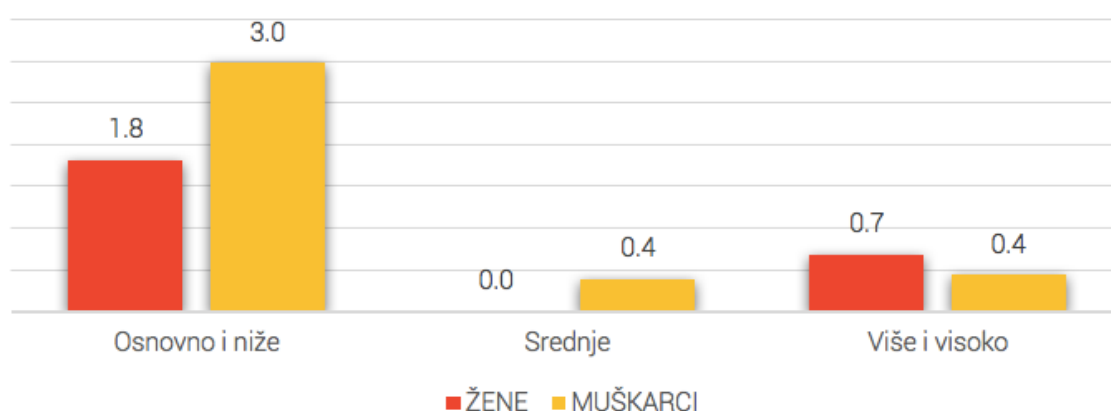
Da li pušite? MUŠKARCI po starosnim grupama

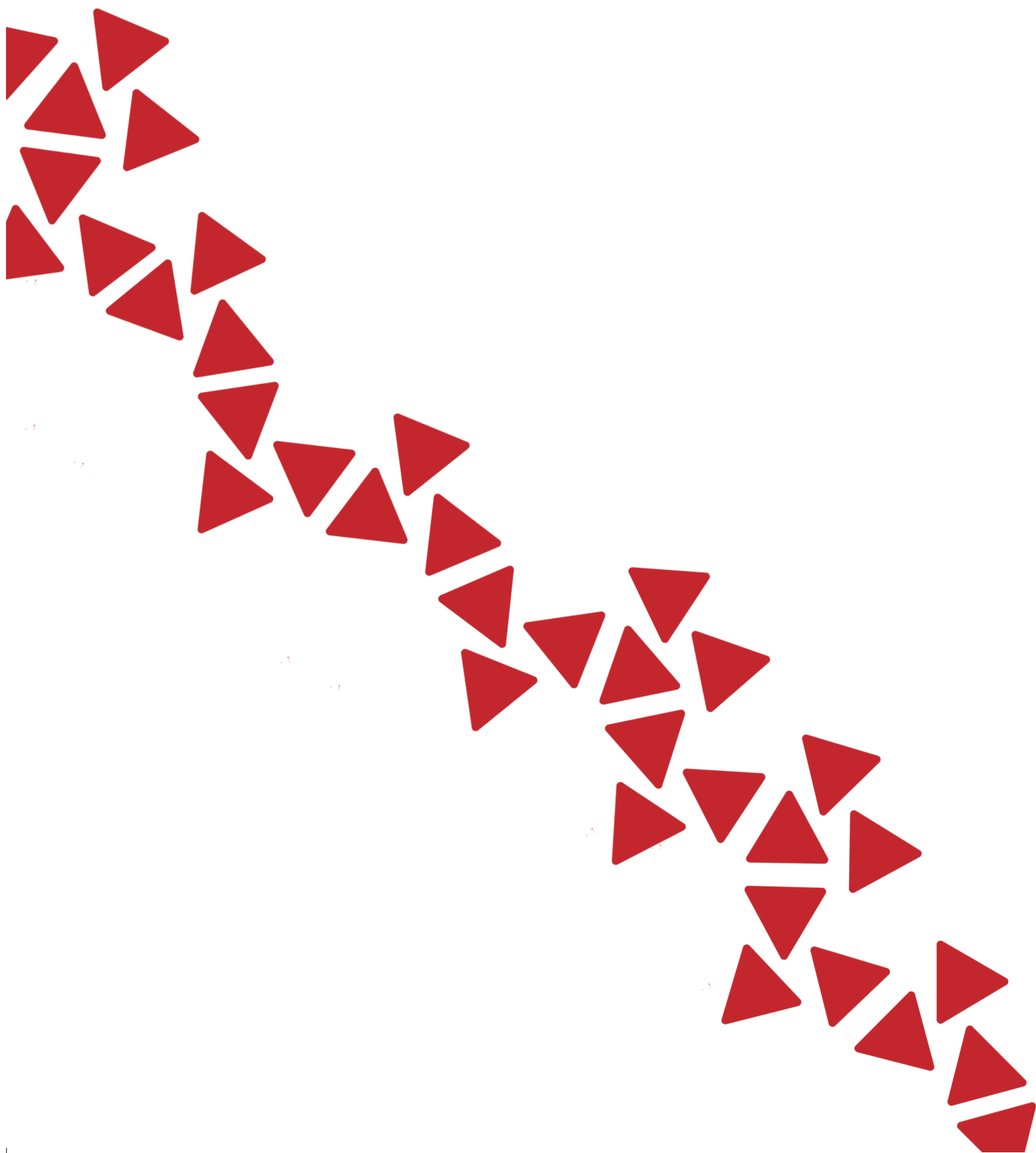

Najčešće su drogu koristili muškarci starosti 25-30 godina, tj. samo u 64,6% njih nije „nikada“ koristilo drogu. Najmlađi muškarci (18 -24) su u 18,9% koristili kanabis i ekstazi u 5,1%. Kanabis više koriste najobrazovaniji muškarci, a ekstazi, kokain, heroin, amfetamin – najneobrazovaniji. Od onih koji su koristili droge, u poslednjih 12 meseci nijednu drogu nije koristilo 65,2%, a 19,7% je koristilo kanabis. Među najneobrazovanijim muškarcima samo 45,5% od onih koji su koristili drogu u poslednjih 12 meseci nije ništa koristilo, što znači da se radi o svakom drugom muškarcu. U 27,3% slučajeva oni su koristili kanabis. Posebno je zabrinjavajući podatak da su u 18,2% slučajeva koristili nove psihoaktivne supstance.

O samoubistvu nikada nije razmišljalo 90,6% muškaraca i 85,0% žena. Od onih koji su razmišljali o samoubistvu, u poslednjih mesec dana je o tome razmišljalo 10,8% muškaraca i 12,7% žena. Muškarci nižeg obrazovanja češće razmišljaju o samoubistvu, dok je kod žena obrnuto. Posmatrano po starosti o samoubistvu najčešće razmišljaju žene starosti 31-40 godina i muškarci 51-60 godina.

Odgovori ČESTO na pitanje "Da li ste ikada razmišljali o samoubistvu?" po obrazovanju

**RATNA
ISKUSTVA**

12

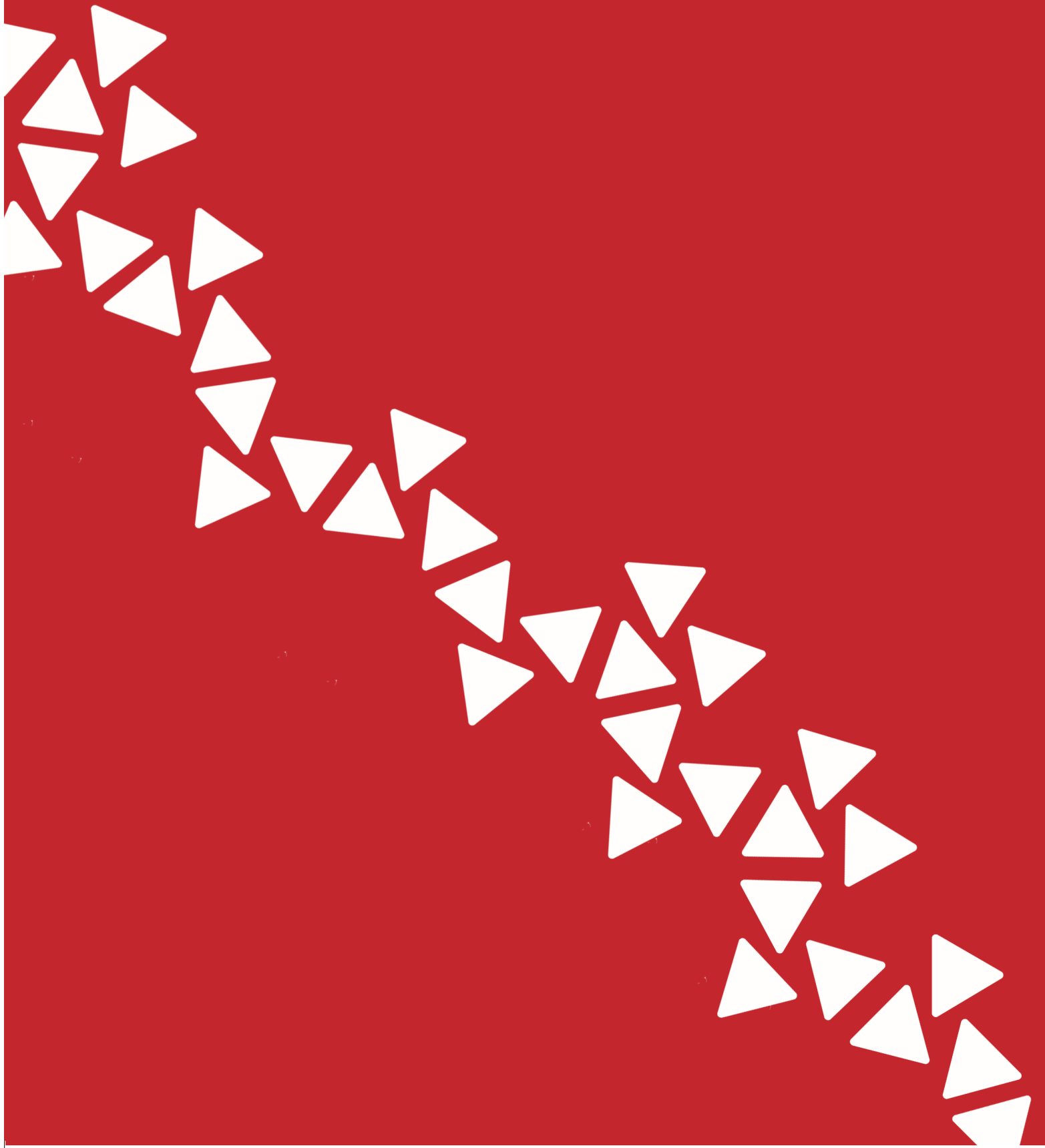
A

RATNA ISKUSTVA

Na pitanje o tome da li su učestvovali u ratovima u bivšoj Jugoslaviji, 15,9% muškaraca je odgovorilo potvrdno u ukupnom uzorku. Ali ako se izdvoje oni mlađi od 40 godina, koji su bili zastupljeni u uzorku u više od polovine slučajeva, onda to znači da su stariji od 40 godina učestvovali u skoro 1/3 slučajeva.

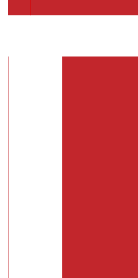
Sa izuzetkom NATO bombardovanja koju je doživela velika većina ispitanika i ispitanica, ostale negativne posledice ratova i ratovanja se kod muškaraca kreću od 1,1% (ozbiljno ranjavanje) do 6,4% (član porodice koji je poginuo ili umro zbog posledica ratnih sukoba). Međutim, ako se pogledaju posledice sa stanovišta rodnih uloga, onda je jasno da su muškarci bili češće izloženi negativnim posledicama ratnih dejstava. Oni su četiri puta češće od žena bili svedoci mučenja i prebijanja; četiri puta češće su sami trpeli posledice mučenja i prebijanja; i pet puta češće su bili ozbiljno ranjeni u ratu.

		Da	Ne	Ne znam / bez odgovora
Da li ste vi ili Vaša porodica bili opljačkani, ili izgubili imovinu i vlasništvo, usled ratnog konflikta?	M	5.5	93.7	0.8
	Ž	5.9	92.6	1.5
Da li ste bili svedok mučenja i prebijanja ljudi za vreme ratnog konflikta?	M	6.1	90.6	3.3
	Ž	1.5	94.4	4.1
Da li ste Vi sami pretrpeli mučenje ili bili prebijani tokom ratnog konflikta?	M	1.6	95.6	2.8
	Ž	0.4	96.1	3.5
Da li je neki član Vaše porodice poginuo ili umro zbog posledica ratnih sukoba?	M	6.4	92.5	1.0
	Ž	7.4	91.5	1.1
Da li je neki član Vaše porodice nestao ili bio otet, usled rata, ili za vreme rata?	M	4.0	95.4	0.7
	Ž	6.5	92.2	1.3
Da li ste Vi bili ozbiljno ranjeni u ratu?	M	1.1	96.6	2.3
	Ž	0.2	96.9	3.0
Da li ste doživeli bombardovanje?	M	84.1	14.1	1.9
	Ž	81.3	15.9	2.8

IDENTITE

13

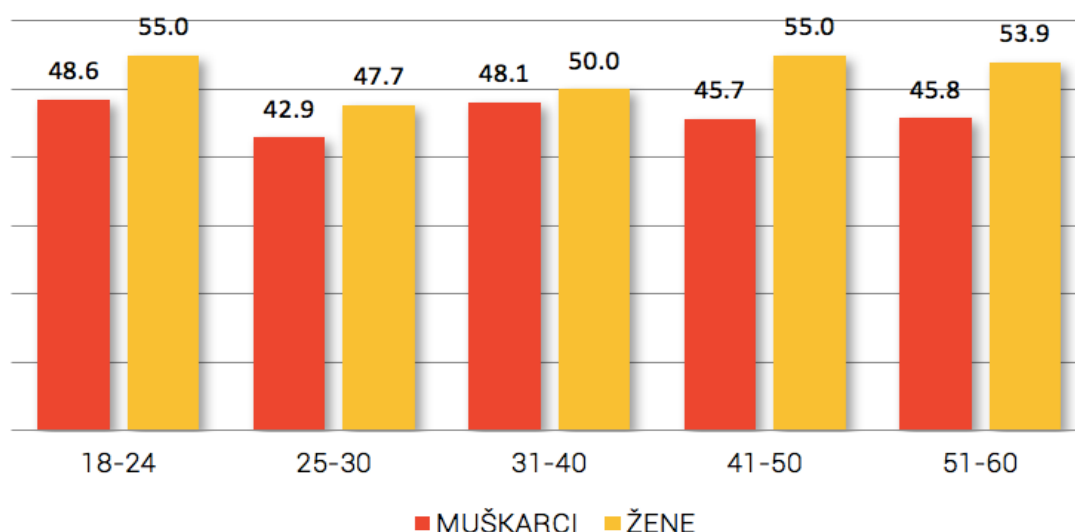
IDENTITET

Rodni identitet je jedan od identiteta i stoji u vezi i sa drugim identitetima, najčešće sa nacionalnim/etničkim. Muškarci izražavaju veće slaganje sa tvrdnjom da im je važna njihova etnička pripadnost, nego žene. Takođe, oni su češće spremni da tvrde da je njihov narod „bolji od drugih naroda“, i mnogo češće da bi „rado išli u rat, ako bi trebalo da brane svoj narod“. S druge strane, oni češće smatraju da su „svi ljudi isti bez obzira kom narodu pripadaju“, tako da ratovanje ne isključuje prihvatanje drugih. Žene, ipak imaju mnogo više izražen pacifistički stav, u smislu odbijanja učestvovanja u ratu, ali se iz pitanja ne vidi da li bi pokazivale spremnost da brane svoj pacifizam ili jednostavno samo da izbegnu ratna zbivanja. U svakom slučaju, muški identitet je snažnije povezan sa etničkim, nego što je to slučaj sa ženama. Tome svakako doprinosi socijalizacija koja „muškost“ dovodi u vezu sa „srpstvom“, pa i „ratništvom“.

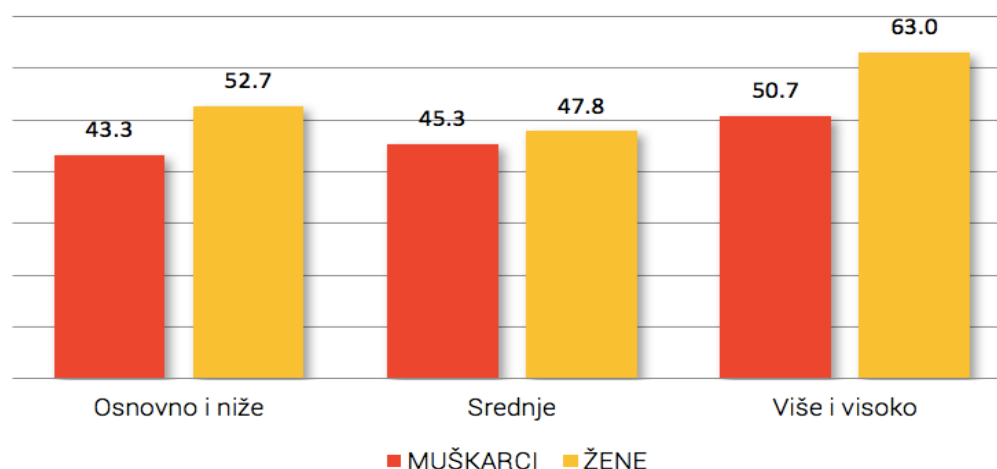
Označite koliko ste saglasni sa sledećim tvrdnjama:		Uopšte se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Delimično se slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem	Ne znam / bez odgovora
Veoma mi je važna moja etnička pripadnost	M	5.7	8.2	19.7	34.9	26.2	5.3
	Ž	7.4	9.4	23.7	33.7	18.1	7.6
Moj narod je bolji od drugih naroda	M	11.4	19.4	23.4	24.8	11.4	9.5
	Ž	15.9	21.5	24.1	18.5	7.4	12.6
Ako treba da branim svoj narod, rado bih išao/la u rat	M	11.3	11.2	22.1	23.9	18.2	13.3
	Ž	25.9	15.7	16.3	10.2	8.1	23.7
Svi ljudi su isti, bez obzira na to kom narodu pripadaju	M	3.4	13.4	28.7	26.9	19.4	8.2
	Ž	1.9	10.0	27.6	28.0	24.4	8.1
Smatram da je to što pripadam ovom narodu puka slučajnost	M	5.9	13.0	29.3	24.2	15.0	12.5
	Ž	2.8	9.6	29.6	26.7	17.4	13.9
Nikada ne bih učestvovao/la u ratu	M	14.4	23.4	18.9	13.6	11.5	18.2
	Ž	4.6	9.8	17.8	19.6	23.7	24.4

Međutim, otvorenost prema drugima, bez obzira na njihovu pripadnost nekom određenom narodu, kod žena je više izražena nego kod muškaraca. Ako se posmatraju odgovori vezani za slaganje sa tvrdnjom „Svi ljudi su isti, bez obzira na to kom narodu pripadaju“ (zbirni odgovori „uglavnom“ i „u potpunosti“), onda se može videti da su najviše zatvoreni prema drugima muškarci starosti 25-30 godina, dakle oni koji su odrastali u vreme ratova i nisu mogli da ne budu izloženi ratnoj propagandi, mada su u celini uzev razlike između muškaraca različitih generacija male. Slično je i kod žena, s tim što su u svim generacijama one više saglasne sa ovakvim tvrdnjama.

Slaganje sa tvrdnjom "Svi ljudi su isti, bez obzira na to kom narodu pripadaju" po starosti

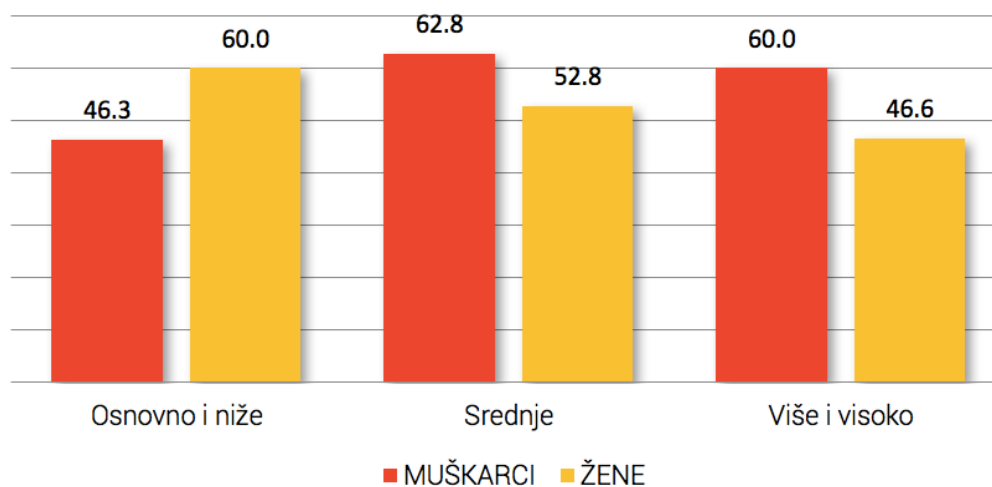

Slaganje sa tvrdnjom "Svi ljudi su isti, bez obzira na to kom narodu pripadaju" po obrazovanju

Obrazovanje i kod žena i kod muškaraca utiče, očekivano, na prihvatanje ove tvrdnje, uz dodatno naglašenu ulogu rodne pripadnosti. Tako, žene sa višim i visokim obrazovanjem se čak u 63% slažu sa ovom tvrdnjom, nasuprot 43,3% muškaraca sa najnižim obrazovanjem. Značaj vlastite etničke pripadnosti je najviše izražen kod muškaraca sa srednjim obrazovanjem, ali kod žena opada sa obrazovanjem.

Slaganje sa tvrdnjom "Veoma mi je važna moja etnička pripadnost" po obrazovanju

**GEM SKAL
I STAVOVI
O RODNOJ
RAVNOPR**

14

LA

J

RAVNOSTI

GEM SKALA I STAVOVI O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI

Ispitivanje stavova GEM skalom pokazuje da žene imaju manje konzervativne stavove kada je reč o rodnoj ravnopravnosti, nego što je to slučaj sa muškarcima. Međutim, i muškarci i žene imaju najkonzervativnije stavove kada je reč o tome da muškarac mora da bude jak, odnosno oslonac (čvrst). Ovo se može protumačiti kao potreba za oslanjanjem na tradicionalnu mušku ulogu u smislu potrebe za osloncem u krajnje nesigurnom društvenom okruženju. Retradicionalizacija se može shvatiti i kao „povlačenje“ u privatnost, kao svojevrsna strategija preživljavanja, koja onda podrazumeva i određenu nostalgiju za „muškim osloncem“, uz najčešće okrivljavanje „emancipacije žena“ za probleme u odnosima među rodovima.

			GEM skala	
Stavovi o odnosima između muškarca i žena. Molim Vas da naznačite stepen slaganja sa sledećim tvrdnjama...			M	Ž
1	Više prava za žene znači manje prava za muškarce		1.93	2.18
2	Najvažnija uloga žene je da se brine o kući i da kuva za svoju porodicu		1.63	1.88
3	Muškarcima treba seks više nego ženama		1.62	1.82
4	Postoje situacije u kojima žena zaslužuje da dobije batine		2.14	2.54
5	Menjanje pelena, kupanje dece, i hranjenje dece su dužnosti majke		1.48	1.77
6	Žena bi trebalo da bude ona koja se brine da ne zatrudni		1.96	2.11
7	Muškarac bi trebalo da ima poslednju reč u odlukama kod kuće		1.67	2.14
8	Žena bi trebalo da toleriše nasilje kako bi održala porodicu na okupu		2.38	2.60
9	Muškarac i žena bi trebalo zajedno da odluče koju vrstu kontracepcije će koristiti		1.89	2.00
10	Nikada ne bih imao/la prijatelja/icu koji je homoseksualac/lezbejka		1.60	1.96
11	Ako bih poznavao/la neku transrodnu osobu, pružio bih joj podršku da izade u javnost i promeni pol po svojoj želji		1.37	1.66
12	Biti muškarac znači da moraš biti čvrst		1.05	1.25
			1.73	1.99

GEM skala izračunata po formuli: Slažem se (odbijanje rodne ravnopravnosti) X 1 + Ne slažem se X 2 + Izrazito se ne slažem (potpuno prihvatanje rodne ravnopravnosti) X 3 / Broj ispitanika koji je dao ove odgovore na pitanje. Za tvrdnje 9 i 11 je GEM skala postavljena obrnuto.

MUŠKARCI	STAROSNA GRUPA	GEM skala
Stavovi o odnosima između muškarca i žena	18-24	1.76
	25-30	1.84
	31-40	1.81
	41-50	1.68
	51-60	1.59

MUŠKARCI	STEPEN OBRAZOVANJA	GEM skala
Stavovi o odnosima između muškarca i žena	Osnovno i niže	1.57
	Srednje	1.70
	Više i visoko	1.88

Posmatrano po obrazovanju, neobrazovaniji muškarci imaju nižu vrednost na skali, odnosno pokazuju viši stepen konzervativnosti, za razliku od obrazovanih. Ali kada se radi o starosti, najmlađi muškarci nisu ujedno i najprogresivniji, već su konzervativniji od prve sledeće generacije (25-30), koja je ujedno i najviše egalitarno usmerena.

Neki zanimljivi nalazi iz ovog merenja stavova pokazuju sledeće: oko 70% muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da „više prava za žene znači manje prava za muškarce“; 46,5% muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da je „u našem društvu dostignuta jednakost žena i muškaraca“; 53,1% muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da je najvažnija uloga žene da se „brine o kući i kuva za svoju porodicu“; skoro polovina muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da je muškarcima seks potrebniji nego ženama; 18,8% se slaže sa tvrdnjom da „postoje situacije u kojima žena zasluži da dobije batine“; oko 2/3 muškaraca se ne slaže sa tvrdnjom da bi „žena trebalo da bude ta koja brine da ne zatrudni“. Da žena „treba da toleriše nasilje da bi održala porodicu“ slaže se 11,9% ispitanika; a da o kontracepciji muškarac i žena treba zajedno da odlučuju slaže se 68,5% ispitanika.

	Stavovi o odnosima između muškarca i žena MUŠKARCI	Izrazito se slažem	Slažem se	Ne slažem se	Izrazito se ne slažem	Ne znam / bez odgovora	GEM Skala
1	Više prava za žene znači manje prava za muškarce	4.2	17.9	49.0	19.6	9.2	1.93
2	Najvažnija uloga žene je da se brine o kući i da kuva za svoju porodicu	7.1	33.0	40.3	12.8	6.8	1.63
3	Muškarcima treba seks više nego ženama	8.4	27.6	35.5	12.5	15.9	1.62
4	Postoje situacije u kojima žena zasluži da dobije batine	2.0	16.8	36.2	33.4	11.6	2.14
5	Menjanje pelena, kupanje dece, i hranjenje dece su dužnosti majke	9.9	39.2	34.2	10.5	6.2	1.48
6	Žena bi trebalo da bude ona koja se brine da ne zatrudni	3.0	19.4	45.3	21.9	10.4	1.96
7	Muškarac bi trebalo da ima poslednju reč u odlukama kod kuće	7.0	27.1	46.3	11.1	8.5	1.67
8	Žena bi trebalo da toleriše nasilje kako bi održala porodicu na okupu	1.7	9.2	34.6	47.6	6.8	2.38
9	Muškarac i žena bi trebalo zajedno da odluče koju vrstu kontracepcije će koristiti	17.5	51.0	13.0	7.1	11.4	1.89
10	Nikada ne bih imao/la prijatelja/icu koji je homoseksualac/lezbijka	12.1	24.9	32.1	15.6	15.4	1.60
11	Ako bih poznavao/la neku transrodnu osobu, pružio bih joj podršku da izade u javnost i promeni pol po svojoj želji	7.5	29.1	22.2	16.2	25.0	1.37
12	Biti muškarac znači da moraš biti čvrst	20.8	48.7	17.4	4.2	9.0	1.05

**NOVI ROD
OBRASCI?
REZULTAT
KVALITAT
ISTRAŽIVA**

ONI

15

2

FI

IVNOG

ANJA

NOVI RODNI OBRASCI?

REZULTATI KVALITATIVNOG ISTRAŽIVANJA

Zašto bi muškarac bio drugačija osoba nego žena? Mogu da budu osobe sa istim zaduženjima i obavezama. Ono što ih ograničava jeste biologija, i to je to. Ali za društveni život, socijalu, tu smo isti. Mislim da je ono bazično što me je odredilo u tom periodu je to što sam shvatao čoveka kao čoveka, a ne kao muškarca i ženu. Tako sam možda i vaspitan. Ne odvajam ljude na muškarca i žene.
(Aktivista)

Pa tata nas je puštao da izrazimo svoja interesovanja, pošto on radi u firmi koja se bavi transformatorima, ja kad sam bila mala, on je stalno donosio zupčanike pa da ja gledam na koju stranu oni idu. Tata nas uopšte nije ograničavao u smislu kao profesija za žene je ekonomija ili nešto. Šta god da smo tražili, učenje engleskog, fizike, matematike, dobili smo knjige... Da nas je zanimala umetnost, on bi nas poslao na umetnost. On je nama pustio da mi vidimo šta nas interesuje još kao male, mogle smo da biramo i sport. Bukvalno smo sve same i uopšte nije bilo sad, ti si devojčica i ti bi trebala da radiš ovo. Apsolutno ne, imale smo apsolutnu slobodu, što se toga tiče, da sledimo svoja interesovanja. Sestra je fizičarka i ona je od šestog razreda rekla „ja ću ovim da se bavim“ i tata je skroz to podržao, uopšte nije nju usmeravao dalje. Ja sam svoje izabrala...
(Studentkinja mašinstva)

Ja bih voleo da radim sa decom. To me nekako čini sretnim, ispunjava me. Zato što znam kako su se poneli prema meni kad sam bio dete. Bilo je tu i nekad koškanja, ali sam se kao dete osećao prihvaćeno. Lepo sam se osećao. Voleo bih da tu bude vrtić, ili osnovna škola, da to budu manji uzrasti. Razmišljao sam, kad završim fakultet, da potražim posao u vrtićima a, ako ne nađem, da se bavim čuvanjem dece, dok ne nađem taj posao... Moj pokretač, kao što sam vam rekao, da radim sa tom malom decom, predškolski uzrast, prvi, drugi, zato što kada radim sa njima, taj njihov osmeh i ja tad odem sretan kući. Meni je drago što sam ja postigao da to dete bude sretno. Tako i ovde. Kad vam to dete roditelj ostavi u vrtiću, ono ne treba da ode uplakano. Nego srećno, i da kaže, mama hoću opet da se družim sa drugarima – hoću opet da idem tamo. A da bi se sve tako desilo, takav jedan krug, iskreno mislim i da vaspitač treba da bude taj koji će da voli da radi taj posao.
(Student učiteljskog fakulteta)

Ovde ćemo izneti samo neke od glavnih nalaza kvalitativne analize. Cilj ove analize je bio ne samo ulazak u dublje slojeve individualnog razumevanja rodnog identiteta muškaraca, već, pre svega, pokušaj razumevanja društvene uslovljenosti formiranja rodnih, generacijskih i profesionalnih identiteta i njihove povezanosti, kao i utvrđivanje potencijala za društvenu promenu u pravcu veće egalitarnosti, ali i oslobađanja od konzervativnih društvenih konstrukata rodnosti. Međutim, kvalitativna analiza je, u celini posmatrano, pokazala da su „ostrva“ transformacije ne samo jako sužena, već da je dramatično nizak nivo razumevanja i autorefleksije mladih muškaraca o sopstvenom rodnom identitetu. I rodni, i drugi identiteti (nacionalni, generacijski, verski) najčešće se doživljavaju instrumentalno, kao nešto što je dato, određeno i koje kao takvo treba iskoristiti na zadati, ali ujedno i na pragmatičan način. U nedostatku samorefleksije, pribegava se opštim formulama preuzetim iz mizoginog i retradicionizovanog javnog diskursa. Tako se ono što ostaje na površini iskazuje kao neobičan hibrid stavova koji pokazuju da se prihvata neminovnost promene u pravcu rodne ravnopravnosti, ali da se, s druge strane, traži neka vrsta posebnog ustupka, za gubitak onoga što je „patrijarhalna dividenda“.

To se naročito ogleda u sferi roditeljstva, kojoj veliki broj ispitanika ne prilazi sa stanovišta uspostavljanja ravnopravnih odnosa i poboljšanja odnosa sa partnerkama, već sa stanovišta proširenja svog uticaja na dete i psiholoških nagrada koje očinstvo donosi. U suštini, izražena je tendencija odvajanja braka od roditeljstva, odnosno partnerstva od očinstva, pri čemu se i partnerke, majke dece, instrumentalizuju ili se njihova uloga minimizuje i ignoriše. Očinstvo je „ulaznica“ za promenu muških rodnih identiteta, ali postoji veoma velika razlika između konteksta i (istorijskog) vremena u kome se ta ulaznica koristi. Naime, u Srbiji u kontekstu veoma visoke zaoštrenosti odnosa između muškaraca i žena, koja između ostalog rezultira i u visokom nasilju protiv žena, kao i u visokom pritisku za rađanje (pod bilo kakvim uslovima!), afirmacija očinstva ne vodi nužno ka boljim partnerskim i porodičnim odnosima, već postoji opasnost da bude kompenzacija za nepovoljan položaj muškaraca u javnoj sferi, te da vodi instrumentalizaciji i žena i dece.

Ono što se na pojavnim nivou iskazuje kao retradicionalizacija, odnosno kao trend koji pojačava ideju o „muškarcu kao izdržavaocu porodice“ je duboko povezano sa otporom prema „emancipaciji“ žena i „feminizmu“, pa i samim ženama. U atmosferi u kojoj se, već decenijama, neguju izrazita isključivost i negativni stavovi prema drugima i drugosti, „ugroženost muškaraca“, postaje normalizovani diskurs i on je prisutan čak i kada nije eksplicitno iskazan. Individualne priče i iskazi se smeštaju u metanaracije i odzvanjaju „opštim mestima“, upravo zbog nedostatka autorefleksivnosti i kritičkog mišljenja o svetu kojim je individua okružena. Jak antifeminizam, koji odražava negativne stereotipe, kao i mržnju prema „feministkinjama“ je zastupljen u svim ispitivanim kategorijama, izuzev u kategoriji „aktivista“. Ali, čak i među njima je zalaganje za rodnu ravnopravnost, iako prihvaćeno kao vrednost i u privatnom životu, često i veoma pragmatično, jer je povezano sa profesijom. U suštini, kao što je i pokazala „potraga“ za „aktivistima“ koji su heteroseksualni, ali se zalažu za rodnu ravnopravnost, odnosno koji su eventualno „feministi“, njih je skoro nemoguće pronaći. To nas dovodi do pitanja: da li uopšte u Srbiji ima muškaraca koji se zalažu za prava žena i koji bi se eventualno izjasnili kao „feministi“, a da pri tom nisu direktno uključeni profesionalno u „projekat ravnopravnosti“ ili da ne pripadaju seksualnim manjinama? Ili, drugim rečima, ako ne bi postojale profesionalne ili neke druge „nagrade“ koje bi kompenzovale gubitak „patrijarhalnih privilegija“, da li bi uopšte bilo „feminista“ ili onih koji se zalažu za rodnu ravnopravnost, a da to čine iz principa i bez nagrade?

S druge strane, postoji visok stepen prihvatanja homoseksualnosti, i to mesto je uglavnom neproblematično za različite grupe koje su bile obuhvaćene kvalitativnim istraživanjem. Stepenn prihvatanja se, međutim, razlikuje u smislu da li se homoseksualnost samo „toleriše“, ili se prihvata na dubljem nivou u smislu prave integracije?

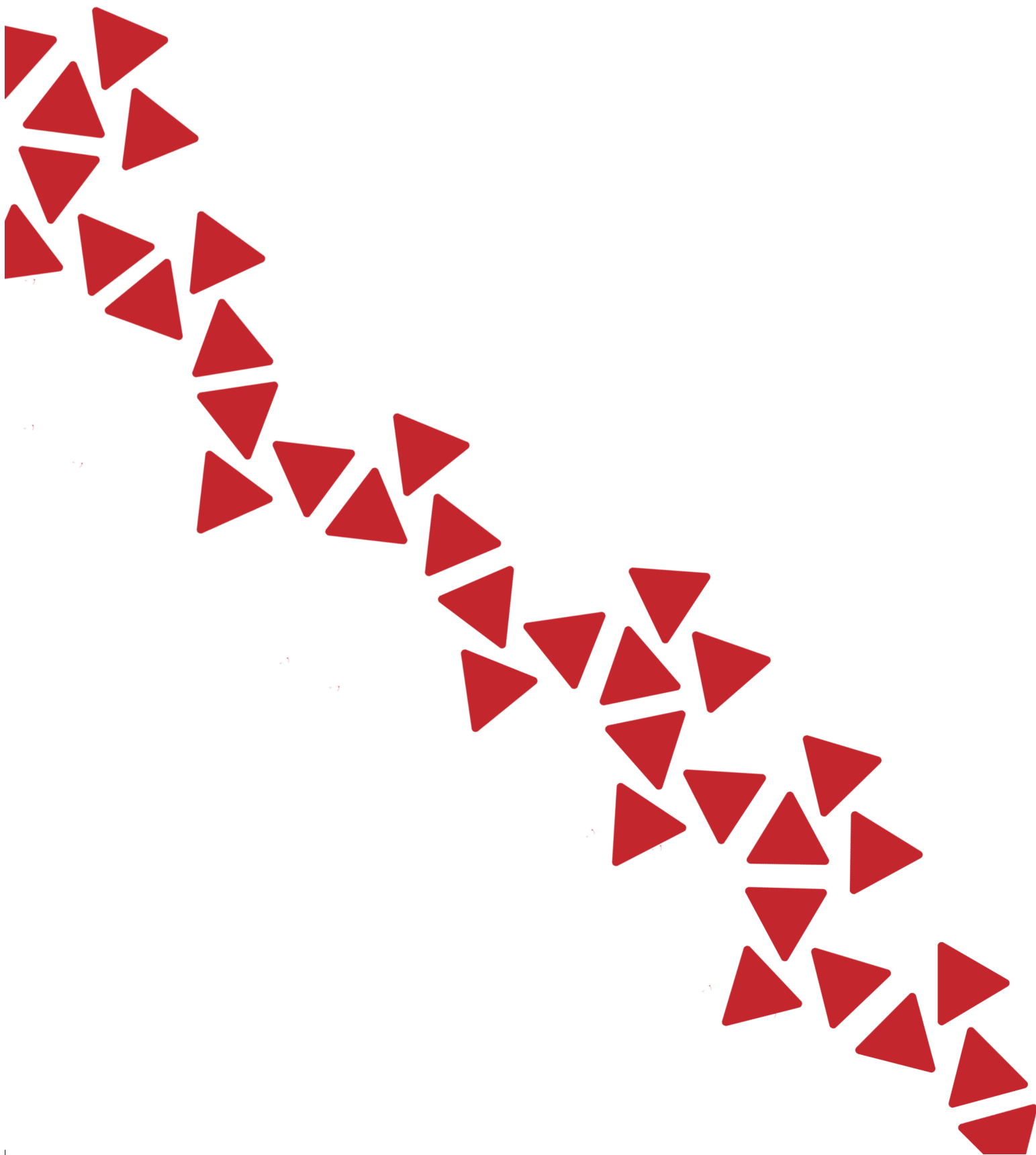
Ono što je kvalitativna analiza takođe otkrila je da je antifeminizam prisutan čak i kod mladih i uspešnih žena koje su na putu da se bave „atipičnim“, ali visoko traženim profesijama (mašinstvo, IT). Ovaj paradoks da žene koje po svim parametrima pripadaju dobitnicama emancipatorskih politika i politika rodne ravnopravnosti u dugom istorijskom trajanju, sebe ne vide ni u kakvoj vezi sa naporima prethodnica koje su se borile za ovakve ishode, samo je logična posledica odsustva znanja o ženskim pokretima i ženskoj borbi za ostvarivanje prava, naročito odustva iz redovnog obrazovnog procesa, kao i veoma negativne kampanje protiv feminizma od strane desničarskih ideologa. I dok one svoju „ravnopravnost“ prihvataju kao „normalnu“, ipak su, u odnosu na muškarce iz svoje generacije, daleko više sklone autorefleksiji, jer su svesne razlika u poređenju sa drugim ženama. One same svojom sopstvenom razlikom u smislu ulaska u profesije koje su „tipično muške“ već menjaju kontekst u kome se nalaze, ali najčešće ne mogu da izbegnu „plaćanje cene“ kroz seksualno ucenjivanje (profesora) ili potcenjivanje kolega muškaraca. Ipak, s obzirom na to da su one usmerene na individualni uspeh i afirmaciju i da ne pokazuju sklonost ka aktivizmu, domet promene koju one nose samim svojim profesionalnim i životnim izborom ostaje u velikoj meri ograničen.

Kvalitativna analiza je pokazala da nasilje u životima muškaraca ima izuzetno važnu ulogu, jer predstavlja okosnicu formiranja njihovog individualnog, a ne samo rodno identiteta. Ispitanici su tokom odrastanja morali da se nužno određuju prema nasilju, i da li će ga prihvatiti i/ili i sami vršiti. Nasilje je konstitutivni deo muškog identiteta u Srbiji, i to je naročito izraženo u mlađim generacijama. Kako veoma mnogo činilaca deluje u pravcu njegovog širenja, a veoma malo u pravcu njegovog suzbijanja, logičan ishod predstavlja „normalizacija“ nasilja, a time i nasilnih identiteta muškaraca.

Posebno su važni, sa stanovišta mogućnosti uticaja putem rodni politika, nalazi iz fokus-grupa. Dve fokus-grupe koje su se odnosile na muškarce koji su odlučili da se bave „netipičnim“ profesijama u kojima dolazi do izražaja staranje o drugima i briga o drugima, pokazale su da, sa izuzetkom nekolicine, velika većina nije izabrala ove profesije zbog njihove dimenzije „brige o drugima“, niti oni žele da ostanu u oblastima (konkretnim zanimanjima) u kojima će ta dimenzija biti zastupljena. Naprotiv, radi se, često, o slučajnim ili jedino mogućim izborima, a ne o svesnom, namernom izboru da se odstupa od „normale“. Iako je obavljanje „netipičnih“ profesija kada je reč o ženama, sve značajniji mehanizam za promene samih profesija kao i rodni odnosa u privatnoj sferi, na duže staze. Kada je reč o obrnutoj situaciji, to nije slučaj.

I kada se radi o studentima Bogoslovskog fakulteta, izbor fakulteta je veoma često bio vezan za mogućnost dobijanja posla, a ne samo, ili primarno, za razloge vlastitog verskog obrazovanja ili duhovnog razvoja. Međutim, ono što je pokazala fokus-grupa sa ovim studentima, jeste da je rodna ravnopravnost kao ideja normalizovana na nivou svakidašnjih praksi, te da je oni prihvataju kao princip organizacije svojih porodica i domaćinstava. To, kao i neki drugi iskazani progresivni stavovi ukazuju na prostor za dijalog koji je moguće ubuduće koristiti da bi se smanjivale nepotrebna radikalizacija i konfrontacija. Zanimljivo je da su, za razliku od nekih drugih ispitanika, upravo studenti Bogoslovskog fakulteta imali potrebu i želju da se predstave kao „savremeni“ i „moderni“ mladi muškarci, jer su i oni sami izloženi predrasudama.

U celini uzev, fokus-grupe i intervjui su potvrdili ono što su slična, pre svega sociološka istraživanja, već utvrdila, a to je da nema jednostavnog unilinearnog pomeranja u pravcu sve veće rodne ravnopravnosti. To je posledica dve stvari: 1. već realno visokog dostignutog stepena ravnopravnosti u nekim oblastima društvenog života (npr. visoko obrazovanje žena u mlađim generacijama ili postojanje vidljivih žena na pozicijama moći, kao što je premijerka koja otvoreno pokazuje svoju seksualnu orijentaciju); 2. visokog otpora daljoj promeni, koja odražava strah, nelagodnost, frustriranost muškaraca, koja se najbolje opisuje terminom „kriza maskuliniteta“. Visoki otpori iskazani u intervjuiima i naročito u fokus-grupama korespondiraju sa dugotrajnom izolacijom srpskog društva i njegovim zatvaranjem, kao i sa opiranjem „modernizaciji“ i „evropeizaciji“ Srbije.

ZAKLJUČA PROMENE I IZAZOVI

16

AK:
E, OTPORI

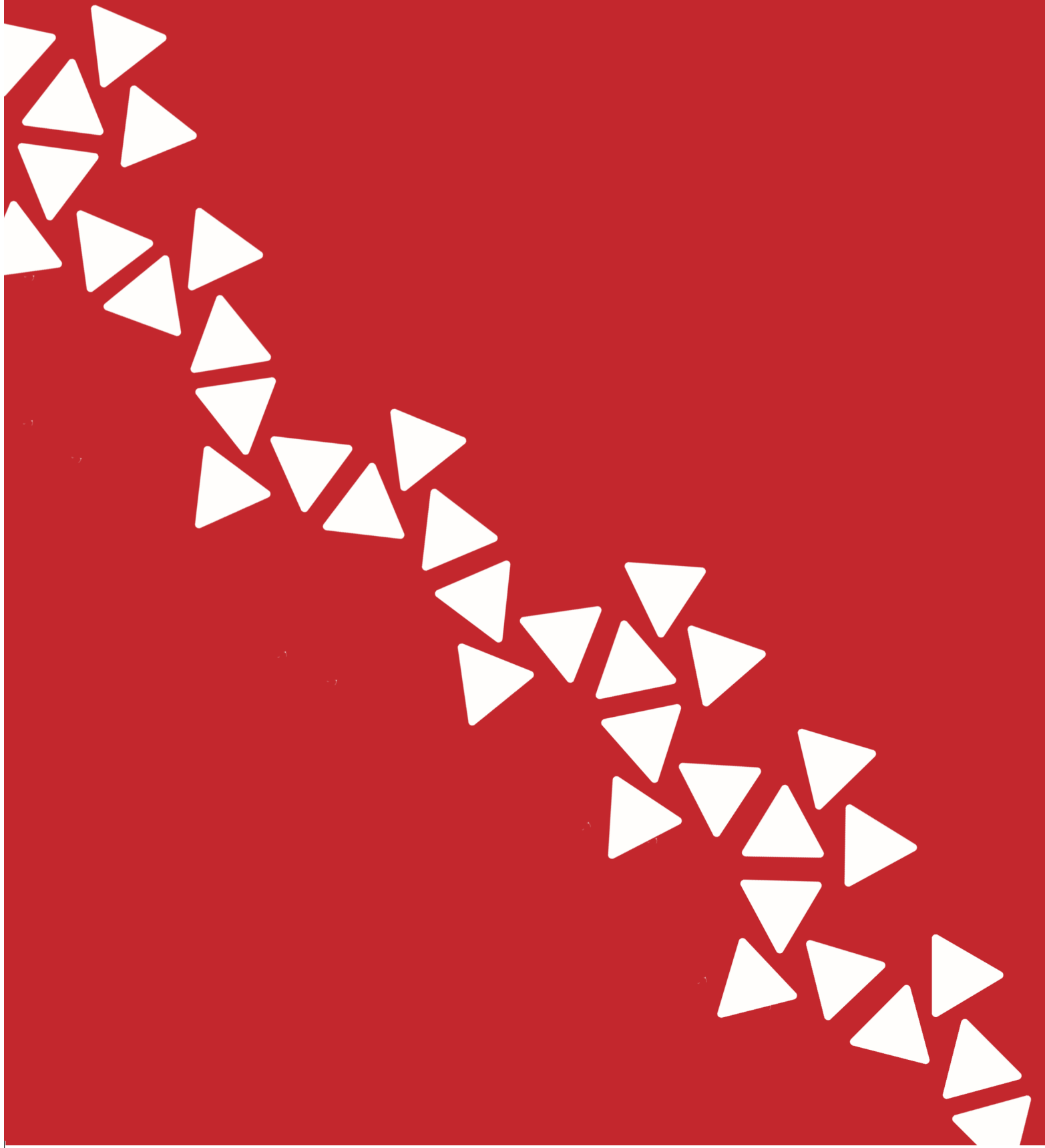
ZAKLJUČAK: PROMENE, OTPORI I IZAZOVI

Muškarci u Srbiji, kao što je pokazalo ovo istraživanje, prolaze kroz promene, iskazuju otpore tim promenama i suočavaju se sa novim izazovima. Promene u pravcu uspostavljanja rodne ravnopravnosti su duboke i neminovne. One se odigravaju i u privatnoj i u javnoj sferi, u različitim oblastima i različitim brzinama. Ali, one se ne događaju stepenasto, postupno i unilarno. Najpre ih prihvataju i u njima najviše učestvuju najobrazovaniji muškarci, a najviše im se opiru najneobrazovaniji. Ali, kada je reč o starosti, odnosno o različitim generacijama, promena nije uvek jednosmerna, odnosno najmlađi nisu uvek i najemancipovaniji, najosvešćeniji, najnenasilniji, niti najviše otvoreni ka pozitivnim uticajima. Nasilje je u životima mladih muškaraca veoma prisutno i ono je u pravom smislu reči konstitutivno u formiranju njihovog rodno identiteta.

Mnogi od izazova su jednostavno kontekstualni, vezani za nisku razvijenost Srbije, siromaštvo, negativne posledice ratova, kao i za intenzivno starenje stanovništva i intenzivnu emigraciju najobrazovanijih mladih ljudi. Dugotrajno, višedecenijsko delovanje negativnih činilaca prouzrokovalo je repatrijarhalizaciju i retradicionalizaciju, koje ne samo da imaju veoma negativne posledice po žene, već i muškarce, posebno mlađih generacija, izlažu izrazito jakom riziku od štetnih životnih stilova u cilju potvrde imaginarnog ideala „pravog muškarca“, uključujući i prihvatanje opasnih ekstremnih ideologija. Zato je neophodno staviti jak naglasak na obrazovanje za rodnu ravnopravnost koje bi uključilo i savremeno znanje iz oblasti kritičkih studija muškaraca i maskuliniteta. Ali ti obrazovni sadržaji treba da se zasnivaju na istraživanjima i na znanju koje već postoji i koje treba dalje da se razvija da bi odgovaralo kontekstualnim potrebama srpskog društva.

Najveći izazovi sastoje se u održavanju ili jačanju toka pozitivne društvene promene uprkos mnogim društvenim pritiscima koji podržavaju retradicionalizaciju, radikalizaciju, ekstremizam, kriminal i nasilje. Rodnost je uvek određena konkretnim društvenim kontekstom, pa je tako i hegemoni maskulinitet u Srbiji određen kontekstom srpskog društva. Ipak, i unutar takvog konteksta postoje značajne varijacije i u odnosu na porodično okruženje i u odnosu na individualne osobenosti. Kako su podaci pokazali, obrazovanje predstavlja najvažniji činilac formiranja stavova i praksi koji podržavaju i nenasilje i rodnu ravnopravnost. Potrebno je adekvatno urođnjavanje obrazovnih institucija i obrazovnih sadržaja na svim nivoima, ali i podsticanje neformalnog obrazovanja za različite grupe i kategorije muškaraca. Takođe, obrazovni sadržaji treba da budu kontekstualizovani i prilagođeni konkretnim životnim okolnostima i potrebama muškaraca, posebno mlađih muškaraca.

S obzirom na to da u Srbiji ni iz daleka nisu iskorišćene mogućnosti kada je reč o afirmaciji savremenih, progresivnih i humanističkih vrednosti kroz sistem obrazovanja, u koje spada i rodna ravnopravnost, na ovom polju može još mnogo toga da se uradi. To je „dobra vest“!

**PREPORU
ZNANJE I
ISTRAŽIVA**

17

KE:

ANJA

PREPORUKE: ZNANJE I ISTRAŽIVANJA

Oblast kritičkih studija muškaraca i maskuliniteta je nedovoljno razvijena u Srbiji, a samo polje istraživanja muškaraca i njihovog „zastupanja“, kao i javni diskurs o rodnoj ravnopravnosti, u Srbiji sve više preuzimaju desno orijentisani istraživači i teoretičari koji imaju jasne antifeminističke pozicije, mizogine stavove i negativan odnos prema samom projektu rodne ravnopravnosti. Zato je neophodno sprovesti čitav niz dodatnih istraživanja koja bi bolje osvetlila probleme i izazove sa kojima se muškarci u Srbiji suočavaju, upravo iz perspektive samih muškaraca. Dosadašnje iskustvo u sprovođenju rodnih politika je pokazalo da nevidljivost muškaraca i njihovo „podrazumevanje“ nikako ne doprinose afirmaciji i implementaciji politika rodne ravnopravnosti. Takođe, iskustvo je pokazalo da binarne podele na „proženske“ i „promuške“ diskurse u javnom prostoru samo produbljuju jaz u razumevanju problema vezanih za rod, rodnost, urođenost i rodne identitete. Da bi se konstruktivno pristupilo urođjavanju svih državnih politika i strategija, što je neminovan projekat u budućnosti, neophodno je oslanjanje na objektivne činjenice i razumevanje i „ženske“ i „muške“ perspektive. Ali, isto tako, nikad ne treba izgubiti iz vida dominantnu patrijarhalnu matricu moći i „patrijarhalne dividende“ koje u različitoj meri uživaju i sami muškarci, ali i neke žene koje se nalaze unutar sistema nagrada i moći proizvedenih patrijarhatom.

Da bi znanje o muškarcima iz perspektive kritičkih studija maskuliniteta koje se oslanjaju na feminističku teoriju moglo da se „ukoreni“ i u Srbiji, neophodno je da ono bude kontekstualizovano, odnosno da počiva na bazi istraživanja i objektivnih saznanja iz kojih stoji naučni autoritet. Tek onda će biti moguće osmisliti i urođjavanje rodnih politika na način koji će ići u prilog rodne inkluzije i nediskriminacije, umesto dominacije i isključivanja. Potrebno je uspostaviti nove matrice i vrednosti, i prakse, i same moći.

Ovo istraživanje, kao i druga saznanja, omogućilo je mapiranje raznih mogućih tematskih polja koja bi bila važna u fomiranju znanja o muškarcima u Srbiji. Takvi projekti bi mogli da budu zasnovani na različitim metodologijama, što bi, naravno, uslovalo i preciziranje njihovih ciljeva. Važno je pomenuti da, u principu, postoji veoma velika potreba i za istraživanjima koja su kvalitativna i koja bi bolje mapirala kulturni i društveni kontekst, kao i dominantne diskurse u njemu. Radi se o sledećim mogućim projektima:

- Iskustvo nasilja u životima muškaraca i nasilje koje muškarci trpe od drugih muškaraca tokom života (koje je, takođe, rodno zasnovano nasilje);
- Učešće muškaraca u odlukama o rađanju i abortusu;
- Novi Rodni barometar (koji bi omogućio praćenje trendova u poređenju sa prethodnim);
- Iskustva muškaraca u jednoroditeljskim porodicama;
- Iskustva muškaraca vezana za bolest i staranje; fizičku zavisnost i staranje (o sebi i drugima);
- Muškarci kao žrtve ejdžizma, sa posebnim osvrtom na upotrebu novih tehnologija;
- Novi oblici zavisnosti među muškarcima;
- Muške mreže podrške;
- Muškarci i ratne traume, posledice i prevazilaženje;
- Vaspitavanje dečaka;
- Dečaci i mladići u školskom sistemu (sa posebnim fokusom na drop-outs);
- Diskurzivne konstrukcije muškosti u različitim društvenim grupama;
- Muškarci i rad (zaposlenost, nezaposlenost, siva ekonomija, sezonski rad, novi oblici rada...);
- Muškarci i radikalne ideologije;
- Muškarci izbeglice;
- Muškarci i seksualna industrija (muškarci kao korisnici i pružaoci seksualnih usluga, seksualno trafikovanje i transakcioni seks);
- Višestruko marginalizovani muškarci;
- Muškarci – promoteri novih rodni identiteta;
- Konflikt uloga kod muškaraca;
- Maskuliniteti muškaraca na pozicijama moći.

Realizacija većeg broja navedenih projekata iz perspektive kritičkih studija muškaraca i maskuliniteta omogućila bi ne samo porast znanja u ovoj oblasti, već bi pružila i mogućnost formulisanja bolje osmišljenih obrazovnih sadržaja, kao i više utemeljenih i efikasnijih rodni politika.

LITERATURA

Aboim, S. (2010). *Plural Masculinities*. London: Routledge.

Antonić, S. (2011). *Iskušenja radikalnog feminizma, moć i granice društvenog inženjeringa*. Beograd: Službeni glasnik.

Antonijević, Z. (2018). *Proizvodnja znanja i javne politike u Srbiji: za i protiv urođnjavanja*. Sociologija No1/2018.

Ashplant, T.G. (2007). *Fractured Loyalties: Masculinity, Class and Politics in Britain, 1900-30*. Rivers Oram Press.

Avlijaš, S. (2009). *Studija o kvalitetu rodno osetljive statistike u oblasti rada, zapošljavanja i zarada*. Beograd: URR.

Babović, M. (2007). *Položaj žena na tržištu rada u Srbiji*. Beograd: UNDP.

Babović, M., Vuković, O. (2008). *Žene na selu kao pomažući članovi poljoprivrednog domaćinstva: položaj, uloge i socijalna prava*. Beograd: UNDP.

Babović, M. (2009). *Postsocijalistička transformacija i socioekonomske strategije domaćinstava i porodica u Srbiji*. Beograd: ISIFF.

Babović, M. (2010a). *Rodne ekonomske nejednakosti u komparativnoj perspektivi: Evropska unija i Srbija*. Beograd: ISIFF.

Babović, M. (2010b). *Socio-ekonomske strategije domaćinstava u Srbiji: 2003–2007*. U: Cvejić, S. (ur.) *Suživot sa reformama. Građani Srbije pred izazovima 'tranzicijskog' nasleđa*. Beograd: ISIFF.

Barker, G. *A Radical Agenda for Men's Caregiving*,

<http://promundoglobal.org/wp-content/uploads/2015/02/A-Radical-Agenda-For-Mens-Caregiving.pdf>.

Barker, G., Verma, R., Crownover, J., et.al (2012). *Boys and Education in the Global South: Emerging Vulnerabilities and New Opportunities for Promoting Changes i Gender Norms*. *Thymos Journal of Boyhood Studies*, Volume 6 Issues 1+2.

Bjelić, M. (2011). *Muškarci i rodna ravnopravnost u Hrvatskoj (Rezultati istraživanja IMAGES – International Men and Gender Equality Survey)*. Zagreb: CESI.

Blagojević, M. (1994). *War and Everyday Life: Deconstruction of Self-Sacrifice*. *Sociologija*, 1994/4.

Blagojević, M. (1997). *Roditeljstvo i fertilitet: Srbija 90-ih*. Beograd: ISIFF.

Blagojević, M. (2002). *Žene i muškarci u Srbiji 1990 2000, Urođnjavanje cene haosa*. U: *Srbija krajem milenijuma, razaranje društva, promene i svakodnevni život*. Beograd: ISIFF.

Blagojević, M. (2006a). *Rodni barometar u Srbiji 2006: društveni položaj i kvalitet života žena i muškaraca*, <http://www.awin.org.yu/images/pdf/RodniBarometar.pdf>.

Blagojević, M. (2006b). *Serbianhood as Manhood: Politics of gender and ethnic identity in Serbia*. In: Grsak M., U. Reimann, K. Franke, T. Bewernitz (eds.): *Frauen und Frauenorganisationen im Widerstand in Kroatien, Bosnien und Serbien*. Frankfurt am Main: Ed. AV.

- Blagojević Hjuson, M. (2012b). Žene i muškarci u Srbiji. Šta nam govore brojevi?. Beograd: UN Women.
- Blagojević, M. (2012d). Muškarci i nasilje: neki novi pristupi u teoriji i praksi. U: Blagojević, M. i Stevanović, Z. (ur.) Prevenција kriminala i socijalnih devijacija: evropske i regionalne dobre prakse. Beograd: IKSI.
- Blagojević Hjuson, M. (2013). Rodni barometar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život. Beograd: UN Women.
- Blagojević, M. (2013a). Muški identiteti i nasilje na Balkanu. Zeničke sveske, (17/13).
- Blagojević, M. (2013b). Transnationalization and its Absence: The Balkan Semiperipheral Perspective on Masculinities. In: Hearn J., Blagojević M. and Harrison K. (eds.) Transnational Men: Beyond, Between and Within the Nations, NY: Routledge.
- Blagojević-Hjuson, M. (2014a). Transformacija roditeljstva: poluperiferijska perspektiva. Sociologija. 4/2014.
- Blagojević, M. (2014b). Sami roditelji na Zapadnom Balkanu: javna nevidljivost i patrijarhalne institucije. U: Jarić, I. (ur.) Politike roditeljstva: Iskustva, diskursi i institucionalne prakse. Beograd: ISIFF, SUDCG.
- Bobić, M. (2000). Brak i porodica u transformaciji jugoslovenskog društva. Jugoslovenski pregled (Beograd), godina XLIV, br. 2.
- Bobić, M. (2002). Tranzicija partnerstva – studija slučaja u Beogradu, doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Bobić, M. (2003). Brak ili/i partnerstvo, demografsko-sociološka studija. Beograd: ISIFF.
- Bobić, M. (2004). Transformacija braka – strategije konzerviranja i odlaganja promena. U: Milić, A. et al, Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: Svakodnevnica Srbije na početku trećeg milenijuma. Beograd: ISIFF.
- Bobić, M. (2006). Blokirana transformacija bračnosti u Srbiji – kašnjenje ili izostanak „Druge demografske tranzicije“?. U: Tomanović, S. (ur) Društvo u previranju. Beograd: ISIFF.
- Bobić, M. (2008). O intimnosti u braku/partnerstvu – ljubav, konflikti, odlučivanje u bitnim domenima svakodnevice – teorijski okvir za istraživanje. U: Vujović, S. (ur) Društvo rizika, promene, nejednakosti i socijalni problemi u današnjoj Srbiji, Beograd: ISIFF i Čigoja štampa.
- Bobić, M. (2010a). Partnerstvo kao porodični sistem. U: Milić, A. i dr. Vreme porodica, Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji. Beograd: ISIFF.
- Bobić, M. (2010b). Ubrzanje modernizacije bračnosti kao uslov rehabilitacije rađanja u Srbiji. Zbornik Matice Srpske za društvene nauke.
- Bobić, M. (2012b). Rodna (ne)ravnopravnost: reprodukcija patrijarhata na lokalnom nivou. U: Petrović M. (ur.) Globalnost transformacijskih procesa u Srbiji. Beograd: ISIFF i Čigoja štampa.
- Cleaver, F. (ed.) (2002). Masculinities Matter! Men, Gender and Development. London: Zed.
- Connell, R. W. (1993). The Big Picture: Masculinities in Recent World History. Theory and Society 22 (5).
- Connell, R. W. (1995). Masculinities. Polity: Cambridge.
- Connell, R. W. (2000). The Men and the Boys. Berkley, Ca.: University of California Press.
- Connell, R.W. (2002). Understanding Men: Gender Sociology and the New International Research on Masculinities. Social Thought & Research, Vol.24,1&2.
- Connell, R.W. (2002). Understanding Men: Gender Sociology and the New International Research on Masculinities. Social Thought & Research, Vol.24,1&2.

Connell, R. W. Messerschmidt W. J. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*. 19 (6).

Connell, R. W., Wood J. (2005). Globalization and Business Masculinities. *Men and Masculinities* 7 (4).

Dušanić. S. (2012). Muškarci i rodni odnosi u BiH. Banja Luka: Perpetuum mobile.

Gender Equality and Quality of Life survey (GEQ)

http://www.nikk.no/wp-content/uploads/NIKKpub2009_ligestillingspolitik_M%C3%A6nd-og-maskuliniteter-Gender-Equality-Qualit-yo-fLifeEng.pdf

Greig, A., Kimmel, M. and Lang, J. (2000). Men, Masculinities and Development: Broadening Our Work Towards Gender Equality. New York: UNDP, Gender in Development Monograph Series No 10.

Greig, A. (2002). Political Connections: Men, Gender and Violence, in: Partners in Change: Working with Men to End Gender-Based Violence, INSTRAW.

Hearn, J. (1997). The Implications of Critical Studies on Men. *NORA. Nordic Journal of Women's Studies* 5 (1).

Hearn, J. (1998). Theorizing men and men's theorizing: Men's discursive practices in theorizing men. *Theory and Society* 27.

Hearn, J. (2004a). From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men. *Feminist Theory* 5 (1).

Hearn, J. and Pringle, K. with members of Critical Research on Men in Europe (2006). *European Perspectives on Men and Masculinities*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Hearn, J. (2012). A multi-faceted power analysis of men's violence to known women: From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Sociological Review* 60.

Hearn, J. (2013). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes, and implications. *Current Sociology* 16(2).

Hearn, J., Biricik, A., Sadowski, H. and Harrison, K. (2013). Hegemony, transpatriarchies, ICTs and virtualization. In: J. Hearn, M. Blagojevic and K. Harrison (eds.) *Rethinking Transnational Men: Beyond, Between and Within Nations*. New York: Routledge.

Hearn, J. (2015). *Men of the World: Genders, Globalizations, Transnational Times*. London: Sage.

Hughson, M. (2015). *Poluperiferija i rod: pobuna konteksta*. Beograd: IKSI.

Hughson, M. (2017). *Muškarci u Srbiji: druga strana rodne ne/ravnopravnosti*. Beograd: IKSI.

Indeks rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji (2016)

http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/02/Izvestaj_Indeks_rodne_ravnopravnosti_2016_SRP.pdf

International Men and Gender Equality Survey (IMAGES)

<https://promundoglobal.org/programs/international-men-and-gender-equality-survey-images/>

Jakovljević, I. i Arsenov, B. (2012). *M istraživanje*. Beograd: Centar E8.

Jarić, I. (2006). Rekonfiguracija hegemonih modela (muških i ženskih) rodni uloga u procesu transformacije srpskog društva. *Filozofija i društvo*, 2/2006.

Kaufman, M. (1993). *Cracking the Armour: Power, Pain and the Lives of Men*. Toronto: Penguin.

- Kimmel, M. (1992). *Against the Tide: Pro-Feminist Men in the U.S. 1776–1990*. Boston, Ma.: Beacon Press.
- Kimmel, M.S. and Mahler, M. (2003). Adolescent Masculinity, Homophobia, and Violence: Random School Shootings, 1982–2001. *American Behavioral Scientist* 2003/46.
- Kimmel, M. Hearn, J. and Connell, R. W.(eds.) (2005). *The Handbook of Studies of Men and Masculinities*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Limani, D. et al. (2017). *A Men's Perspective on Gender Equality in Kosovo*, draft. Prishtina: OSCE, UNFPA.
- Milić, A. (1994). *Žene, politika, porodica*. Beograd: Institut za političke studije.
- Milić, A. (1995). Svakodnevni život porodica u vrtlogu društvenog rasula: Srbija 1991–1995, u Bolčić, S. (ur.) *Društvene promene i svakodnevni život: Srbija početkom devedesetih*. Beograd: ISIFF.
- Milić, A. (2004a). Transformacija porodice i domaćinstava – zastoj i strategija preživljavanja, u: Milić, A. (ur.) *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: svakodnevica Srbije na početku trećeg milenijuma*. Beograd: ISIFF.
- Milić, A. (ur.) (2004b). *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: svakodnevica Srbije na početku trećeg milenijuma*. Beograd: ISIFF.
- Milić, A. i Tomanović, S. (2009). *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi*. Beograd: ISI FF i Čigoja štampa.
- Milić, A, et al. (2010). *Vreme porodica. Sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*. Beograd: ISI FF i Čigoja štampa.
- Mršević, Z. (2012). Medijski pristup rodno zasnovanom nasilju. *Temida* vol. 15, 1:101:116. Beograd: Viktimološko društvo Srbije. <http://www.zoricamrsevic.in.rs/najnovije.php>
- Mršević, Z. (2013a). Transseksualne osobe i porodica – između diskriminacije i inkluzije. *Temida*, vol 16, 2. <http://www.zoricamrsevic.in.rs/najnovije.php>
- Mršević, Z. (2013b). Žrtve vršnjačkog nasilja. *Temida*, vol 16. <http://www.zoricamrsevic.in.rs/najnovije.php>
- Mršević, Z. (2014). Medijsko izveštavanje o femicidu. *Temida*. vol 17, 1. <http://www.zoricamrsevic.in.rs/najnovije.php>
- Mršević, Z. (2014). Rituali sportskog nasilja. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 52, 2. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu. <http://www.zoricamrsevic.in.rs/najnovije.php>
- Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa akcionim planom za period od 2016. do 2018. <http://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>
- Nikolic-Ristanovic, V. (2000). *Nasilje nad ženama u ratu: etničke teritorije*. U: Blagojevic Marina (ur.) *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse*. Beograd: AŽIN.
- Nikolić-Ristanović, V. (ur.) (2002). *Porodično nasilje u Srbiji*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije.
- Nikolić-Ristanović, V. (2008). *Preživeti tranziciju: svakodnevni život i nasilje nad ženama u postkomunističkom i posleratnom društvu*. Beograd: Službeni glasnik.
- Nikolić-Ristanović, V. (ur.) (2010). *Nasilje u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretariat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.
- Novikova, I., Kambourov D. (eds.) (2003) *Men and Masculinities in the Global World: Integrating Postsocialist Perspectives*. Helsinki: Kikimora Publishers, Aleksanteri Institute.

Pavićević i Simeunović-Patić (2011). O negativnom društvenom junaku. Beograd: IKSI.

Pease, B. and Pringle, K. (eds.) (2002). A Man's World: Changing Men's Practices in a Globalized World. London: Zed.

Petrović, M. (2011). Promene bračnosti i porodičnih modela u postsocijalističkim zemljama: Zakasnela i nepotpuna ili specifična Druga demografska tranzicija. Stanovništvo, br. 1. Beograd: CDI IDN.

Petrović, R. (1981). Odlike braka u Jugoslaviji. U: Milić, A. i dr. Domaćinstvo, porodica i brak u Jugoslaviji. Beograd: ISI FF.

Pollack, W. (1998). Real Boys: Rescuing Our Sons from the Myths of Boyhood. Random House: New York.

Pringle, K. and Hearn, J. (eds.) (2006). Men and Masculinities in Europe. London: Whiting and Birch.

Reis, C. (2004). The Private and Public Lives of Men Managers in a European Transnational Company. Mering: Rainer Humpp Verlag.

Rosić, T. (2015). Politike očinstva i post-jugoslovenski kulturni prostor u romanima Milete Prodanovića, Miljenka Jergovića i Gorana Vojnovića. U: Isidora Jarić (ur.) Politike roditeljstva: iskustva, diskursi, institucionalne prakse. Beograd: SSD i ISIFF.

Ruspini, E., Hearn, J., Pease, B. and Pringle, K. (eds.) (2011). Men and Masculinities around the World. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Segal, L. (1990). Slow Motion: Changing masculinities, Changing men. London: Virago.

Smith, J. (1996). Misoginies. London: Vintage.

Somach, S. (2011). Other Side of the Gender Equation: Gender Issues for Men in the Europe and Eurasia Region, USAID Report.

Stanojević, T. D. (2015). Oblikovanje novog očinstva kroz prakse očeva u Srbiji. Doktorski rad. Beograd: Filozofski fakultet.
Stjepanović-Zaharijevski, D. (2010). Rod, identitet i razvoj. Niš: Filozofski fakultet.

Swartz, M. (2005). The Past and Future of Violence Against Women. Journal of Interpersonal Violence, 20:7.

Tomanović, S. (2004). Roditeljstvo u transformaciji: kapitali, problemi, strategije. U: A. Milić, (ur.) Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: svakodnevnica Srbije na početku trećeg milenijuma. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta.

Tomanović, S. (2010). Odrastanje u Beogradu. Beograd: Čigoja i ISIFF.

Tomanović, S. (2012). Tranzicije u porodičnom domenu. U: Grupa autora, Mladi – naša sadašnjost. Istraživanje socijalnih biografija mladih u Srbiji. Beograd: Čigoja štampa i ISIFF.

Vujadinović, D. (2012) Feministička perspektiva u sociologiji u Srbiji –Doprinosi Marine Blagojević, Slobodanke Nedović, Žarane Papić i Anđelke Milić. Sociološki pregled, god. XLBI, br. 3 4 (posebno izdanje).
http://www.ssd.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=256:2012-08-05-10-33-04&catid=35:2011-12-11-16-36-13&Itemid=41

Walton, S. J. (2012). Antifeminism and Misogyny in Breivik's "Manifesto". In: Nora, Volume 20, Number 1/2012.

Whitehead, S. (2002). Men and Masculinities: Key Themes and Directions. Cambridge: Polity Press.

Zakon o ravnopravnosti polova
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ravnopravnosti_polova.html

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html

Prilog 1 – Opis uzorka kroz faze

Detaljan opis uzorka kroz faze:

Faza 1 = Populacija Srbije (bez Kosova, RSB UN 1244) stratifikovana u četiri administrativna regiona – Beograd, Vojvodina, zapadna Srbija i istočna Srbija – proporcionalno učešću u populaciji.

Faza 2 = U okviru svakog regiona populacija je dalje stratifikovana u uzoračne jedinice.

Faza 3 = Distribucija uzoračnih jedinica (15 ispitanika po uzoračnoj jedinici).

Faza 4 = Uzoračne jedinice su izabrane sa liste opština na osnovu veličine i broja biračkih mesta.

Faza 5 = Ravnomerna raspodela uzoračnih jedinica na osnovu glasačkih spiskova sa adresama biračkih mesta. Svaka uzoračna jedinica je označena kao početna tačka sa datim adresama i dodatnim direkcijama, kao npr. rastući i opadajući brojevi u ulici.

Faza 6 = Slučajan izbor domaćinstva, polazi se sa zadate uzoračne jedinice i bira svako drugo ili treće domaćinstvo (u zavisnosti od tipa naselja). Izabrana kućna adresa je sa leve strane rute anketara. U stambenim zgradama sa do četiri sprata anketar bira svaki peti stan. U stambenim zgradama sa pet ili više spratova, anketar bira svaki deseti stan.

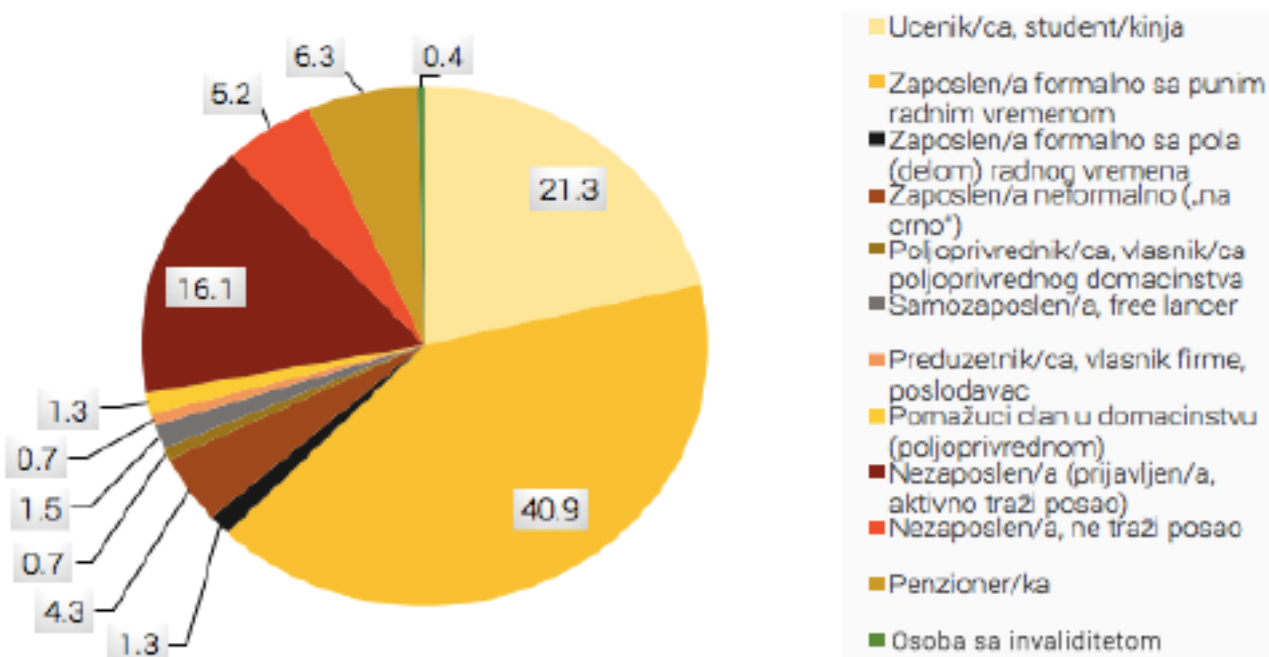
Faza 7 = Izbor ispitanika po principu „sledećeg rođendana“.

Faza 8 = Zamena ispitanika u slučaju odbijanja nakon tri pokušaja (prve posete i dva poziva).

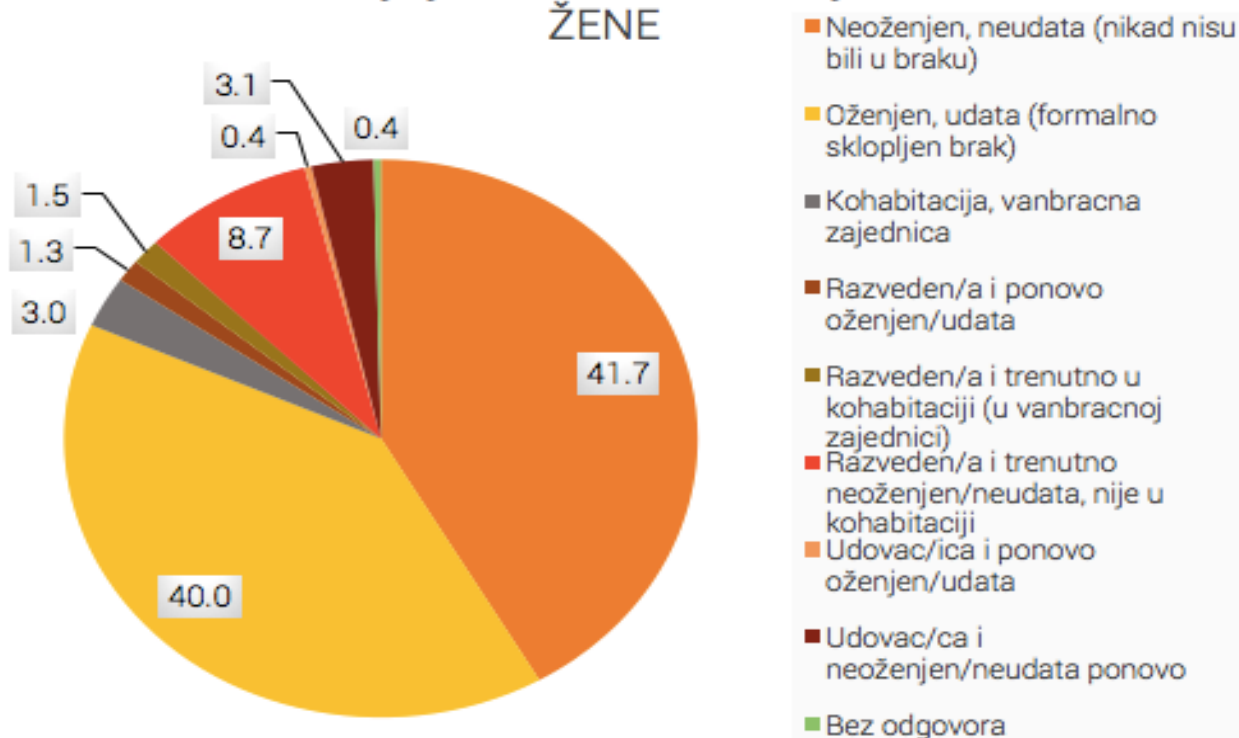
Uzorak je kreiran na osnovu nacionalno reprezentativne statistike prema regionu i tipu naselja.

Prilog 2 - Grafikoni koji se odnose na žene

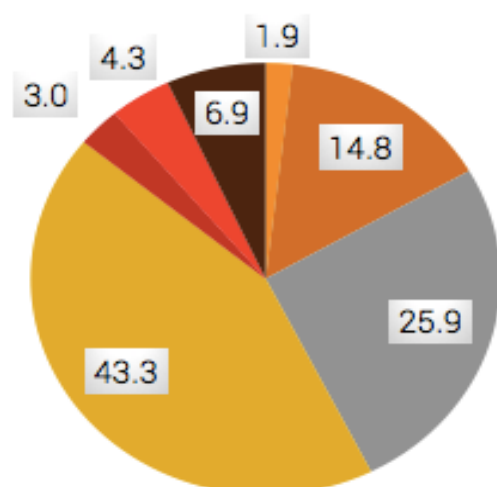
Koji je Vaš trenutni glavni radni status (onaj koji je povezan sa najvećom upotrebom vremena)?
ŽENE

Koje je Vaše bračno stanje?
ŽENE

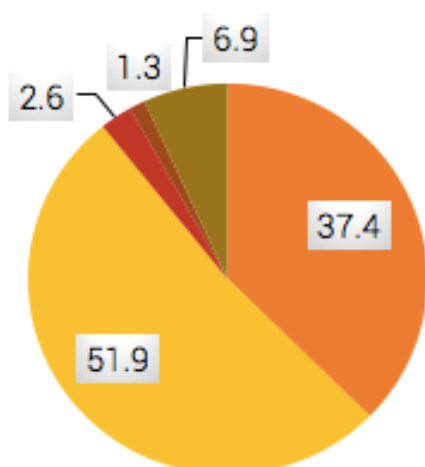

Kako biste ocenili društveni položaj Vašeg domaćinstva/porodice? ŽENE

- Moja porodica pripada društvenoj eliti (po bogatstvu i moci)
- Moja porodica pripada višem srednjem sloju profesionalaca
- Moja porodica pripada nižem srednjem sloju službenika
- Moja porodica pripada radničkoj klasi
- Moja porodica pripada poljoprivrednicima
- Moja porodica pripada najsiromašnijem društvenom sloju
- Bez odgovora

Da li biste emigrirali iz Srbije? ŽENE

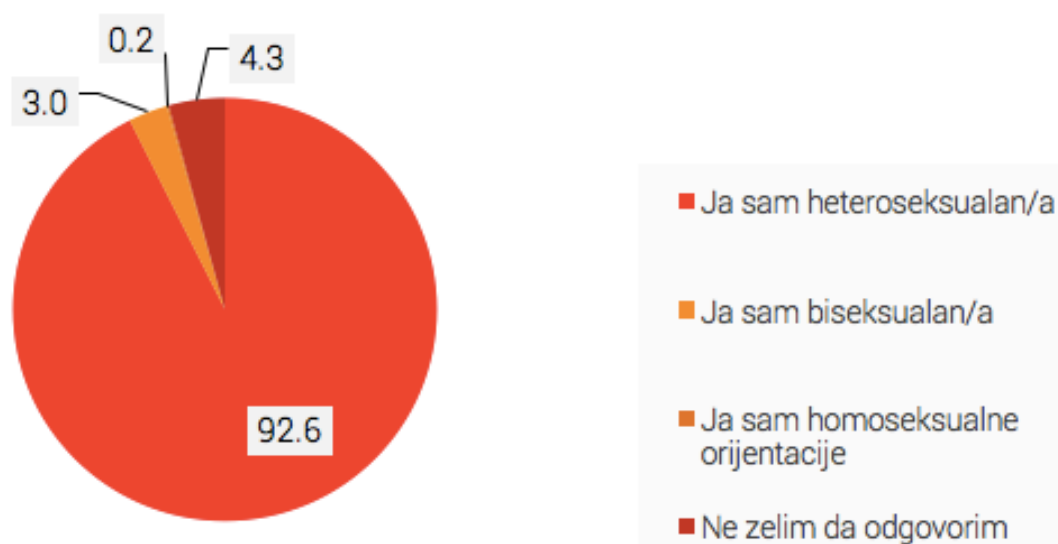

- Da
- Ne
- Bio/la sam u inostranstvu i vratio/la sam se
- Periodicno idem u inostranstvo i obavljam placene poslove,
- Ne znam

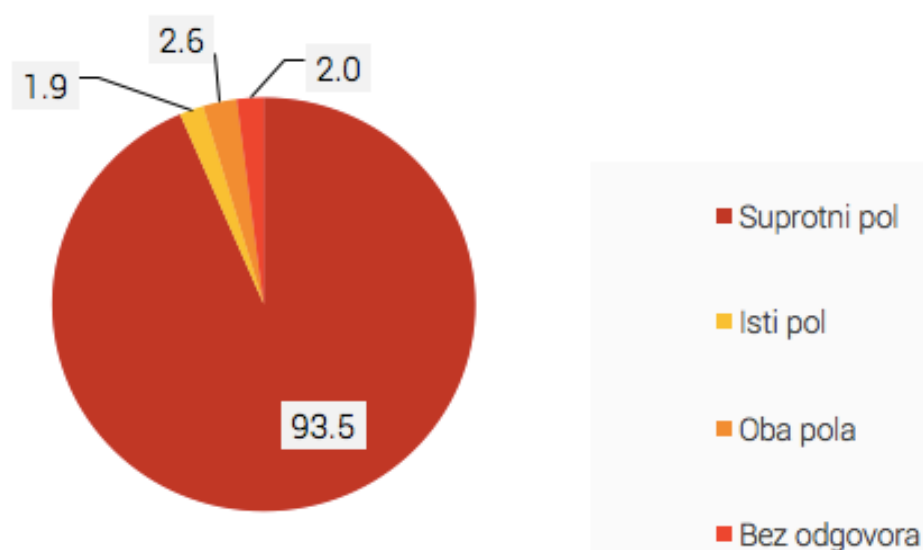
Mislite li da je Vaš/a partner/partnerka zadovoljan/zadovoljna takvom podelom?		Nezadovoljan/a	Poprilično zadovoljan/a	Vrlo zadovoljan/a	Ne znam / bez odgovora
18-24	M	25.0	25.0	50.0	0.0
	Ž	0.0	22.2	44.4	33.3
25-30	M	7.1	50.0	28.6	14.3
	Ž	4.5	50.0	31.8	13.6
31-40	M	12.5	49.3	19.9	18.4
	Ž	5.7	54.3	22.9	17.1
41-50	M	11.6	48.3	18.0	22.1
	Ž	5.3	52.0	28.0	14.7
51-60	M	16.7	52.6	11.5	19.1
	Ž	12.2	48.6	20.3	18.9

Mislite li da je Vaš/a partner/partnerka zadovoljan/zadovoljna takvom podelom?		Nezadovoljan/a	Poprilično zadovoljan/a	Vrlo zadovoljan/a	Ne znam / bez odgovora
Osnovno i niže obrazovanje	M	16.7	50.0	13.3	20.0
	Ž	6.3	40.6	31.3	21.9
Srednje obrazovanje	M	14.2	52.0	17.1	16.8
	Ž	9.1	50.3	23.8	16.8
Više i visoko obrazovanje	M	11.6	44.9	16.7	26.8
	Ž	4.0	54.7	25.3	16.0

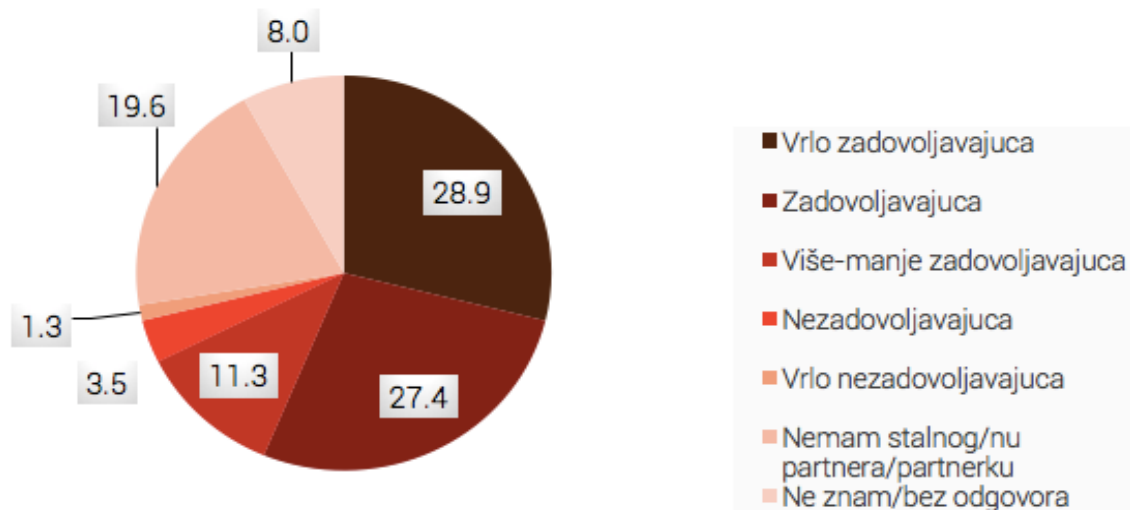
Kako biste odredili svoju seksualnu orijentaciju? ŽENE

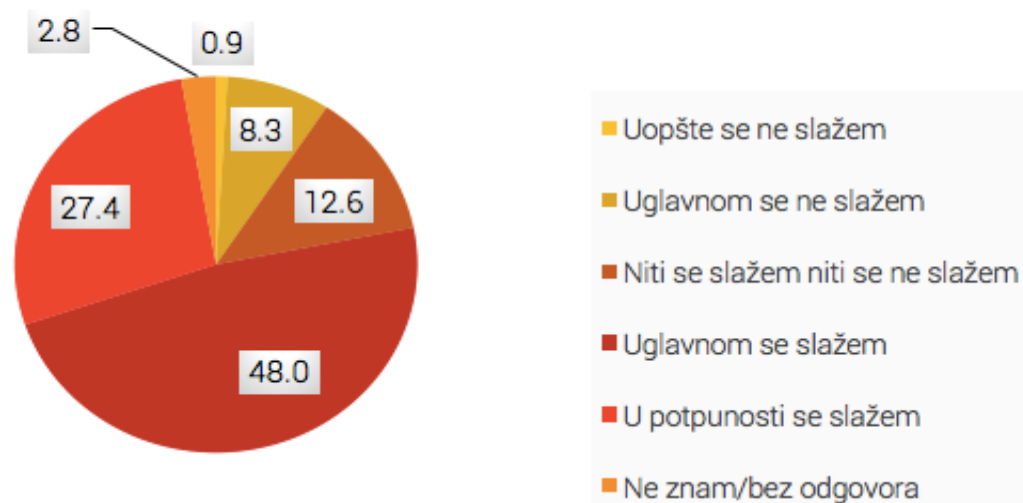
Koji pol Vas seksualno privlači? ŽENE

Kako biste opisali seksualnu vezu sa Vašim sadašnjim/om partnerom/partnerkom? ŽENE

Zadovoljna sam svojim fizičkim i mentalnim zdravljem

	Stavovi o odnosima između muškarca i žena ŽENE	Izrazito se slažem	Slažem se	Ne slažem se	Izrazito se ne slažem	Ne znam / bez odgovora	GEM Skala
1	Više prava za žene znači manje prava za muškarce	3.1	11.5	44.3	34.3	6.9	2.18
2	Najvažnija uloga žene je da se brine o kući i da kuva za svoju porodicu	5.6	21.7	45.7	21.1	5.9	1.88
3	Muškarcima treba seks više nego ženama	6.9	20.7	38.5	18.9	15.0	1.82
4	Postoje situacije u kojima žena zaslužuje da dobije batine	1.5	6.3	25.7	59.4	7.0	2.54
5	Menjanje pelena, kupanje dece, i hranjenje dece su dužnosti majke	5.4	29.3	42.2	18.1	5.0	1.77
6	Žena bi trebalo da bude ona koja se brine da ne zatrudni	2.2	17.2	42.2	31.5	6.9	2.11
7	Muškarac bi trebalo da ima poslednju reč u odlukama kod kuće	2.0	10.4	54.4	27.6	5.6	2.14
8	Žena bi trebalo da toleriše nasilje kako bi održala porodicu na okupu	1.1	5.4	24.3	64.1	5.2	2.60
9	Muškarac i žena bi trebalo zajedno da odluče koju vrstu kontracepcije će koristiti	22.8	48.7	12.8	5.0	10.7	2.00
10	Nikada ne bih imao/la prijatelja/icu koji je homoseksualac/lezbejka	6.5	13.3	40.2	23.1	16.9	1.96
11	Ako bih poznavao/la neku transrodnu osobu, pružio bih joj podršku da izade u javnost i promeni pol po svojoj želji	11.5	38.0	18.0	9.8	22.8	1.66
12	Biti muškarac znači da moraš biti čvrst	15.6	42.2	26.1	5.7	10.4	1.25

CIP - Каталогизација у публикацији -Народна библиотека Србије, Београд

305-055.1(497.11)

305-055.1/.2(497.11)

ХЈУСОН, Марина, 1958-

Muškarci u Srbiji: promene, otpori i izazovi : rezultati istraživanja
o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti - IMAGES Srbija / Marina Hughson -
Beograd: Centar E8, 2018 (Pančevo : Rebel). - 122 str. : graf prikazi, tabele ; 30 cm

"IMAGES istraživanje realizovao je Centar E8 u okviru projekta 'Integrisani
odgovor na nasilje nad ženama i devojčicama u Srbiji II'..." --> prelim.
str. - "IMAGES - International Men and Gender Equality Survey" --> nasl.
str. - Tiraž 400. - O autorki: str. 8. - Napomene i bibliografske reference
uz tekst. - Bibliografija: str. 113-117.

ISBN 978-86-80594-04-0

A) МУШКАРЦИ - СРБИЈА В) СТУДИЈЕ РОДА - СРБИЈА
COBISS.SR-ID 263287820

PROJEKAT PODRŽALI:

IZDAJE:

PROJEKAT TAKOĐE PODRŽALI:

